

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI

TÜRKİYE’DE KAMUSAL BİR ÖZNE OLARAK
KADININ SİYASETTEKİ GÖRÜNÜRLÜLÜĞÜ
(GÖRÜNMEZLİĞİ)

Ebru COŞKUN

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Hülya Eşki UĞUZ

Konya-2013

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ebru COŞKUN		
	Numarası	094228001011		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Kamu Yönetimi / Kamu Yönetimi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☒	Doktora ☐
Tezin Adı	Türkiye’de Kamusal Bir Özne Olarak Kadının Siyasetteki Görünürlülüğü (Görünmezliği)			

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ebru COŞKUN		
	Numarası	094228001011		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Kamu Yönetimi / Kamu Yönetimi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora	☐
	Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Hülya Eşki UĞUZ		
Tezin Adı	Türkiye’de Kamusal Bir Özne Olarak Kadının Siyasetteki Görünürlülüğü (Görünmezliği)			

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan “Türkiye’de Kamusal Bir Özne Olarak Kadının Siyasetteki Görünürlülüğü (Görünmezliği)” başlıklı bu çalışma 22/05/2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı

Danışman ve Üyeler

İmza

Yrd. Doç. Dr. Hülya Eşki Uğuz

(Danışman)

Prof. Dr. Önder Kutlu

Doç. Dr. Gülise Gökçe

TEŞEKKÜR

Tezimin oluşum sürecinde benden yakın ilgilerini esirgemeyen, tezimi titizlikle inceleyip bana yol gösteren başta danışmanım Yrd. Doç. Dr. Hlyya Eşki Uğuz olmak üzere, görüşlerini benimle paylaşan ve desteğinden her zaman gç aldığım sevgili eşim Murat şEN'e ve yine desteklerini her zaman yanımda hissettiğim sevgili aileme teşekkürü bir borç bilirim.

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ebru COŞKUN	Numarası 094228001011
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Kamu Yönetimi / Kamu Yönetimi	
	Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Hülya Eşki UĞUZ	
Tezin Adı		Türkiye’de Kamusal Bir Özne Olarak Kadının Siyasetteki Görünürlülüğü (Görünmezliği)	

ÖZET

Hemen bütün toplumlarda ve bütün çağlarda kamusal alan erkeklerle, özel alan ise kadınla bütünleştirilmiştir. Bu gerçeklik üzerine inşa edilen bu çalışma, Türkiye’de kamusal alanın öznesi olmaktan çok nesnesi konumunda olan kadının eski Türk toplumlarından günümüze kadar geçirdiği sosyal ve siyasal dönüşümleri ele alarak, günümüz siyasal yaşamında hangi noktada bulunduğunu ortaya koymak amacıyla yapılmıştır.

İki bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde kamusal alan/ özel alan kavramları ele alınmıştır. Ayrıca kamusal alan/özel alan ayrımında kadının hangi noktada konumlandırıldığı analiz edilmiştir. Yine bu bölümde Batı’daki kadının bu ayrım içerisinde yer aldıkları konuma karşı yürüttükleri mücadelelere yer verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Türkiye’de toplumsal yaşamda erkeklerle neredeyse eşit haklar elde eden kadının kamusal alanda eşitlikten uzak bir konumda yer aldığı ileri sürülmüş ve bunun nedenleri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: kamusal alan, özel alan, ataerkil toplum, kadın, eril tahakküm, siyaset

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ebru COŞKUN	Numarası 094228001011
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Kamu Yönetimi / Kamu Yönetimi	
	Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Hülya Eşki UĞUZ	
Tezin İngilizce Adı		The presence (not presence) of women in politics as a public subject in Turkey	

SUMMARY

In almost all societies and all ages, public space has been for men while private space has been integrated with women. This study, focused on this fact, has been conducted to figure out at which point women who are the objects rather than the subjects of public space in Turkey are in today's political lives, handling social and political transformations of Turkish women from ancient societies onwards.

In the first part of this two-part study, the terms *public space* and *private space* are tackled, and at which point women have been situated in the separation of public or private spaces is analyzed. In this part again are dealt women's struggles towards their positioning in this separation in the West. In the second part of the study, it is claimed that women, who nearly have equal rights with men in the social life in Turkey, are positioned at a point in public space far from equality, and its grounds are handled.

Key Words: public space, private space, patriarchal society, women, masculine domination, policy

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
Bilimsel Etik Sayfası	ii
Tez Kabul Formu	iii
Teşekkür	iv
Özet.....	v
Summary.....	vi
Tablolar Listesi	ix
Giriş	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMUSAL ALAN/ÖZEL ALAN AYRIMINDA KADININ KONUMLANDIRILIŞI

1.1. Antik Yunan'dan Modern Dünyaya Kamusal Alan/Özel Alan Ayrımı	7
1.1.1. Antik Yunan Dönemi: Kamusal/Özel Alan Ayrımının Ortaya Çıkışı.....	8
1.1.2. Ortaçağ: Kamusal/Özel Alan Ayrımının Bulanıklaşması.....	11
1.1.3. Modern Zamanlar: Kamusal/Özel Alan Ayrımının Yeniden Doğuşu	14
1.2. Kamusal/Özel Alan Ayrımında Kadın ve Eril Tahakküm.....	18
1.3. Batı'da Kadının Kamusal Alanda Görünür Oluşunun Bir Aracı Olarak Siyaset	26

İKİNCİ BÖLÜM

KAMUSAL ALAN/ÖZEL ALAN AYRIMINDA TÜRK KADINI

2.1. Eski Türk Toplumunu – Müslümanlık Öncesi / Sonrası-	34
2.2. Kadının Konumunun Zamanla Dönüşümü	37
2.3. Osmanlı Dönemi	38
2.3.1. Tanzimat Sonrası Gelişmeler	42
2.3.2. I. ve II. Meşrutiyet Dönemleri	47

2.4. Cumhuriyet Dönemi	56
2.5. 1980 Sonrası Dönem: 90'lı Yıllara Vurgu.....	65
2.6. Türkiye'de Kadının Kamusal Alanda-Siyasette Görünürlülüğü	74
2.7. Yerel Yönetimlerde ve Parlamentoda Kadın	77
2.7.1. Yerel Yönetimlerde Kadın.....	77
2.7.2. Parlamantoda Kadın.....	79
2.7.3. Siyasal Parti Mekanizmalarında Kadın	83
SONUÇ	89
KAYNAKÇA.....	93
ÖZGEÇMİŞ	103

Tablolar Listesi

Tablo- 1: TBMM 5. Dönem Kadın Milletvekilleri (1935-1939).....	63
Tablo -2: Okuma Yazma Durumu ve Cinsiyete Göre Nüfus (+6 yaş) 2011 Türkiye	71
Tablo-3: 2009 yılı Yerel Yönetimler Seçim Sonuçlarının Cinsiyete Göre Dağılımı	78
Tablo- 4: Türkiye’de Kadın Milletvekili Oranları	80
Tablo- 5: Ükelere göre milletvekili sayısı, kadın milletvekili sayısı ve oranları.....	82
Tablo- 6: Adalet ve Kalkınma Partisi Genel Karar Organlarındaki Kadın Oranları ..	84
Tablo- 7: Cumhuriyet Halk Partisi Genel Karar Organlarındaki Kadın Oranları.....	85
Tablo- 8: Milliyetçi Hareket Partisi Genel Karar Organlarındaki Kadın Oranları	85
Tablo- 9: Barış ve Demokrasi Partisi Genel Karar Organlarındaki Kadın Oranları...	85

GİRİŞ

Modern toplumlarda gündelik yaşamın özel alan-kamusal alan diye ayrılması ve kamusal alanın erkeklerin, özel alanınsa kadınların sorumluluğunda görülmesi çok temel kurucu bir ilkedir. Cinsiyete dayalı bu ayrımın kökenlerini Antik Yunanda bulmak mümkündür. Şehir devleti olarak isimlendirilen siyasi örgütlenme biçimlerinin kurulması ile birlikte koine (kamusal alan) ve oikos (özel alan) olarak isimlendirilen iki farklı yaşam alanı ortaya çıkmış, bu iki farklı yaşam alanı da haklar, yükümlülükler ve özgürlükler açısından kadın ve erkeği iki farklı alana yerleştirmiştir. Bu ayrımda siyasi olmayan emek ve iş gibi etkinliklerin alanı olarak kabul edilen özel alan (oikos) kadınların, çocukların ve kölelerin alanıdır. Gizlilik içinde geçirilen bir yaşamı temsil eden bu alan 'mahrum edici' bir niteliğe de sahiptir. Öyle ki Antik Yunan'da bu mahrumiyet bir şeylerden mahrum olmanın da ötesinde en yüksek ve en insani yeteneklerden de yoksun olduğu anlamına gelmekte, bu açıdan sadece özel yaşamı olan birisi Arendt'in (2003) ifade ettiği gibi tam anlamıyla bir insan olarak değerlendirilmemektedir. Antik Yunanda siyasi yaşam alanı olarak görülen kamusal alansa (koina) bir tezahür sahasıdır. Bu alanda yer alan insan hem diğer varlıklardan hem de kendi türü içerisinde yer alan diğer insanlardan farklı olduğunu gösterebileceği "eylem ve konuşma" etkinlikleri gerçekleştirme olanağına kavuşur. Siyasi etkinlikler olarak kabul edilen eylem ve konuşma her ne kadar maddeten boş, nafile de olsalar bu etkinliklerin varlığı insanın bu dünyada görünür olmasına karşılık gelirdi. İnsanın görünür olmasını sağlayan kamusal alanda bu etkinlikleri yerine getirerek insan, erişebileceği en yüksek mertebeye erişir ve kendini gerçekleştirir, 'kim'liğindeki benzersizliği edim ve sözlerle gösterme şansını yakalardı. Kökenini Antik Yunan devletlerinde kamusal-özel alan ayrımında bulan bu gerçeklik her ne kadar kamusal alan-özel alan ayrımının bulanıklaştığı Ortaçağın feodal toplumlarında zayıflamışsa da kadınların dışlanarak farklı bir alana mahkum edilişi modern zamanlarda da sürmüştür. 17. yüzyıl ve sonrası kamusal alan yaklaşımı, dışlamalar üzerine kurulmuştur. Kadın dışlanan en büyük unsurdur.

Temelini Antik Yunan'da ortaya çıkan kamusal alan/özel alan ikiliğinden alan eril tahakkümü bütün toplumlarda görmek mümkündür. Türkiye'de de durum

kadınlar açısından çok farklı değildir. Tarihsel süreç içerisinde baştan beri erkeklere özgü olarak kabul edilen siyasal alan içerisinde 1930'lu yıllara kadar kadınlar hiç temsil edilemedikleri gibi, bu tarihten sonra da cinsiyetçi kalıplar, mevcut eşitsizlikleri pekiştirerek kadınların daha eşitlikçi temsil edilmesine engel olmuştur. Bir başka deyişle seçme ve seçilme hakkının tanınması ile erkekle kadın arasında varsayılan eşitlik, kadının siyasal, toplumsal ve kamusal kuruculuk açısından erkekle eşit bir konumda olmasını garanti altına almamıştır. İlk kez 1935'te 18 kadın milletvekilinin Meclis'e girdiği Türkiye'de bugün 79 kadın milletvekili mecliste görev almaktadır. Her ne kadar 2011 genel seçimlerinde toplam 79 kadın milletvekili parlamentoda temsil hakkı kazanmış ve bu suretle kadınların meclisteki oranı daha önceki meclis dağılımlarına göre yüzde yüzü aşkın bir artış göstermişse de bu oranın dünya ortalamasının (%20) çok altında kaldığı da belirtilmelidir. Kadınların siyasette yer almaya başladıkları 1935 yılından bu yana Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 10379 milletvekili içinde sadece 311 kadın milletvekili seçilebilmiştir. Yani Cumhuriyet tarihi boyunca, Meclisin sadece %2,99'u kadın olmuştur. Her ne kadar 2011 yılında kadınların meclisteki temsil oranı %14,2 gibi bir rakama yükselmiş ve bu oran uluslararası sıralamada Türkiye'yi daha önce bulunduğu 100. sıradan 88. sıraya çekmeye yetmişse de Afganistan (%27,7), Irak (%25,2), Sudan (24,6) ve Pakistan (%22,5) gibi ülkelerin çok gerisinde bırakmıştır. Inter-Parliamentary Union and UN Women tarafından yürütülen Women in Politics 2012' Map'e göre meclisteki kadın oranları dikkate alındığında sıralamada ilk sırayı %56,3'lük bir oranla Ruanda almakta, onu %50 ile Andorra, %45,2 ile Küba, %44,7 ile İsveç, %43,8 ile Seyşeller takip etmektedir. Son sırada ise kadınların mecliste kendilerine hiç yer bulamadıkları Suudi Arabistan (%0) yer almakta yine Yemen (%0,3), Papua Yeni Gine (%0,9), Umman (%1,2) ve Vanuatu (1,9) da listenin sonlarında yer alan ülkeler olarak dikkat çekmektedir (Uğuz vd, 2012).

Yerel siyaset düzeyine inildiğinde sorunun boyutlarının daha da büyüdüğü görülmektedir. Resmi rakamlara göre 2009 yerel seçimlerinde görev başına gelen belediye başkanlarından 27'si (%0,92), belediye meclis üyelerinden 1340'ı (%4,52), il genel meclisi üyelerinden 110'u (%3,26), köy muhtarlarından 65'i (% 0,19),

mahalle muhtarlarındansa sadece 429'u (%2,31) kadındır. Kısacası toplamda yerel seçilmişlerin içinde kadınların oranı yalnızca %1,23 oranlarında kalmaktadır.

Bu sayısal verilere ilaveten Türkiye'de çok partili hayata geçilmesinden bugüne kadar geçen sürede kadınların, birkaç özel ve geçici durum dışında Türkiye siyasetinde iz bırakan hiç bir partinin genel başkanlık, parti meclisi başkanlığı, il başkanlığı gibi parti içi karar mekanizmalarında yer alamadıkları da belirtilmelidir. Bugünkü siyasal yapı içinde kadınların bu kademelere yükselmelerinin de zor olduğu görülmekte, dahası ikinci derecedeki görevlerde yer almaları bile oldukça sınırlı kalmaktadır. Bu durumu baştan kabullenen ve kendilerine verilen parlamenterlerin 'sözcüsü' ya da 'takipçisi' gibi ikincil rolleri de itirazsız üstlenen, hatta içselleştiren kadın adayların, parti yöneticileri açısından sadece 'parti vitrini' olarak sunulduğunu söylemek hiç de abartılı bir tespit olmayacaktır. Mecliste yer alan kadınların görünüşleri de, kadınlara toplumda biçilen rollere uygun olarak eğitim, sağlık ve aile gibi alanların birer uzantısı olan kadının özel alanı sayılabilecek alanlarla sınırlı kalmakta, Minibaş'ın (1996: 180'dan aktaran Uğuz vd, 2012) da ifade ettiği gibi, kadınlar "uzmanlık alanlarındaki başarıları elverse bile, ülke yönetimini doğrudan ilgilendiren ulusal savunma, içişleri, maliye ile ilgili komisyonlarda görev alamamaktadırlar".

Aslında Türkiye'de kadının ekonomik ve toplumsal alanda ne denli az varlık gösterebildiği göz önünde tutulduğunda, kadının siyasal alandaki görünmezliği şaşırtıcı olmaktan çıkmaktadır. Günümüzde Türkiye'de yetişkin kadınların beşte biri okuma yazma bilmemekte ve kızlarda okullaşma oranları ilköğretim düzeyinde %87, üniversite düzeyinde ise %24 civarında kalmaktadır. İşgücü tanımına dahil olabilecek her dört kadından yalnızca birinin aktif olarak çalıştığı Türkiye'de her beş kadından dördünün üzerine kayıtlı konut, işyeri ve araç gibi herhangi bir malvarlığı bulunmamaktadır. Aynı eşitsizliği ücretler noktasında da görmek mümkündür. Üniversite mezunu kadınların çalışmaları karşılığında aldığı ortalama ücret, eşdeğer bir işte erkeklerin aldığı ortalama ücretin %60'ı düzeyinde kalmaktadır. Kadınlar eğitim basamaklarını indikçe erkeklere oranla daha az ücret almaktadırlar. Ücretsiz aile işçiliği (%67) kadınlar arasında çok daha yaygın durumdadır ve çalışan kadınların yarısından fazlası (%56) tarım işçisi pozisyonunda çalışmaktadır. Son

olarak çalışan her üç kadından ikisinin kayıt dışı istihdam içinde yer aldığı belirtilecek olursa, kadın ve erkek arasında yaratılan eşitsizliği rakamlar üzerinden çok net bir biçimde görmek mümkün hale gelmektedir.

Rakamlar böyleyken yani sadece siyaset alanında değil toplumun tüm alanlarında rakamlar kadınların aleyhineyken kadınların siyasette görünür olmalarının anlamı nedir? Modern devlet sisteminde, iktidarın elde edilmesi ve kullanılmasının temel aracının siyasi partiler olduğu ve siyasetin de toplumda kimin neyi ne kadar alacağını belirleyen bir mekanizma olduğu düşünüldüğünde kamusal alanda görünür olmanın ne demek olduğu daha net bir biçimde ortaya çıkacaktır. Kamusal alanda bir özne haline gelemeyen kadınlar, aslında söz konusu karar/bölüşüm sürecinin dışında kalmakta, böylece başkalarının sınırlarını çizdiği bir alan içerisinde yine başkalarının belirlediği kadarına sahip olabilmektedir. Bu bağlamda kamusal alanda görünür olmak, sadece “orada bulunmak” değil, eylemde bulunmak, katılmak, talepte bulunmak olarak anlaşılmalıdır. Bu manada kadınların siyasete katılımı, kendi kaderlerini ellerine alabilmeleri, geleneksel cinsiyet rollerinin değişime uğratılabilmesi ve kadını ve kadının sorunlarını görünür kılmak anlamlarına gelmektedir. Bu nedenlerle, kadını kamusal alana taşıyabilecek her türlü pozitif ayrımcılığın (kota uygulamaları gibi) tek başına yeterli olamayacağını, kadınların ve erkeklerin kamusal ve özel yaşamdaki yerlerine dair yaygın bakış açısında da bir dönüşüme ihtiyaç olduğunu belirtmek gerekmektedir. Temeli eşitsizliğe dayalı olan ataerkil yapı kırılmadığı, kamusal alan kadınlar için yeniden düzenlenmediği sürece daha demokratik bir düzene ulaşmak mümkün olmayacaktır (Uğuz vd, 2012).

Bu gerçekliklerden hareketle hazırlanan bu tez çalışması iki bölümden oluşmaktadır. Batı tarihselliğinde kadının kamusal alanda görünür oluşunun analizini yapmayı amaçlayan tezin ilk bölümünde öncelikle kamu/özel, kamusal alan/özel alan terimlerinin kavramsal çözümlenmeleri yapılarak terimlerin ortaya çıkışı ve dönemlere göre gösterdiği anlam farklılıkları ele alınacaktır. Bu kavramsal analizi takibense toplumun kamusal alan/özel alan şeklinde ikiye ayrılışının ilk görüldüğü Antik Yunan dönemi, kamusal alan-özel alan ayrımının bulanıklaştığı ortaçağ dönemi ve kamusal-özel alan ayrımının yeniden doğduğu modern zamanlar analiz edilecektir. Böylesi bir analiz kamusal alan-özel alan ayrımında kadının

konumlandırılışı ve eril tahakkümü anlama noktasında faydalı görünmektedir. Birinci bölümün son kısmında ise kadının kamusal alana çıkışının bir aracı olarak gördüğümüz siyasette kadının var oluş mücadelesi yine Batı özelinde ele alınacak, Türkiye’de kadının kamusal alan-özel alan ayrımında konumlandırılışı ve siyasetteki yeri ise ikinci bölümde ele alınacaktır. Bu değerlendirme yapılırken temelde Türk tarihinde kadının kamusal alanda görünür oluşu ile ilgili kırılma noktaları üzerinde durulacaktır. İlk kırılma noktası yerleşik hayata geçiş ve İslamiyet’in kabulü olarak belirlenmiş öncelikli olarak bu faktör üzerinde durulmuştur. Sonrasında ise Osmanlı’da kadının konumu ele alınmış, bu bağlamda kadının yeniden toplumsallaşmaya ve bazı haklar elde etmeye başladığı Tanzimat Dönemi ile kadınların dernek kurma, gazete ve dergilerde yazarlık yapma gibi faaliyetlerle seslerini yükseltmeye başladıkları Meşrutiyet Dönemi diğer kırılma noktaları olarak ele alınmıştır. İkinci bölümün son kısmında ise Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte siyasal-toplumsal haklarına kavuşan kadınlar ele alınacaktır. Ancak kanımızca önemli olan konu, siyasal alanda-yasalar önünde haklarını elde eden kadınların uygulamada ne derece görünür olduklarıdır. Çeşitli faktörlere bağlı olarak siyasal yaşamda hak ettiği görünürlülüğe sahip olamamış kadınların bir kısmının mücadeleleri devam ederken toplumda hala ataerkil düzenin köklü ideolojisi yüzünden değişim yaşayamamış/yaşamaları engellenmiş kadın grupları da mevcudiyetini korumaktadır. Bu nedenle tezin son kısmında bu gerçekliğe vurgu yapılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMUSAL ALAN/ÖZEL ALAN AYRIMINDA KADININ KONUMLANDIRILIŞI

Batıda sanayi toplumuna paralel olarak şekillenen ortak kamusal alanda kadınlar başlangıçta yer alamamışlardı. Başta İngiltere olmak üzere gelişmiş sanayi ülkelerinde kadın hareketinin ortaya çıkmasına yol açan temel neden kamusal alanın kadından bağımsız olarak erkek merkezli şekilde teşekkül etmesi olmuştu. Özel alandaki aktivitelerin kamusal yaşam alanına taşınmasıyla birlikte kadınlar büyük ölçüde sosyal hayattan kopar duruma gelmişlerdi. On yedinci yüzyıl Avrupa'sında burjuvazi sınıfının değerleri ekseninde teşekkül eden kamusal alan, erkeklerin hükümran buldukları bir alan haline gelmiş ve erkeklikle özdeşleşmişti. Sanayi sonrasında yeni siyasal yapısını formüle etmeye çalışan düşünürler kamusal alanı erkeğin, özel yaşam alanı olan aileyi de kadının alanı olarak kabul etmekteydiler. Batıda kadın hareketi hem erkek merkezli sanayi toplumunda kadına yer açmak, hem de yeni toplumun siyasal yapısını belirlemeye çalışan siyasal düşünürlerle reaksiyon olarak gelişmiştir (Çaha, 2013).

Batı tarihselliğinde kadının kamusal alanda görünür oluşunun analizini yapmayı amaçlayan çalışmanın bu ilk bölümünde öncelikle kamu/özel, kamusal alan/özel alan terimlerinin kavramsal çözümlenmeleri yapılarak terimlerin ortaya çıkışı ve dönemlere göre gösterdiği anlam farklılıkları ele alınacaktır. Bu kavramsal analizi takibense toplumun kamusal alan/özel alan şeklinde ikiye ayrılışının ilk görüldüğü Antik Yunan dönemi, kamusal alan-özel alan ayrımının bulanıklaştığı ortaçağ dönemi ve kamusal-özel alan ayrımının yeniden doğduğu modern zamanlar analiz edilecektir. Böylesi bir analiz kamusal alan-özel alan ayrımında kadının konumlandırılışı ve eril tahakkümü anlama noktasında faydalı görünmektedir. Birinci bölümün son kısmında ise kadının kamusal alana çıkışının bir aracı olarak gördüğümüz siyasette kadının var oluş mücadelesi yine Batı özelinde ele alınacak, Türkiye'de kadının kamusal alan-özel alan ayrımında konumlandırılışı ve siyasetteki yeri ise ikinci bölümde ele alınacaktır.

1.1. ANTİK YUNAN'DAN MODERN DÜNYAYA KAMUSAL ALAN/ ÖZEL ALAN AYRIMI

Kamu/özel ayrımı toplumsal, siyasal ve ekonomik değişimlerle ortaya çıkmış ve bu değişimler söz konusu kelimelerin içeriğini de sürekli değiştirerek belirlemiştir. Bu nedenle bu kelimelerin dönemseller anlamları daha çok tarihsel süreçle birlikte değerlendirilebilir (Yükselbaba, 2008: 45). Latince “publicus” kökeninden türeyen “kamu” kelimesi; *devlete ait, halka ait, umuma ait, genel, yaygın, kamu görevlisi (...)* anlamlarına gelmektedir. Sözcüğün etimolojik olarak; *ergen, erişkin olmayla [pubes-entis], aynı zamanda açıklıkla, açık olmayla, herkesin önünde olmayla da [de publico]: toplum hesabına, [in publico]: açıkça herkesin önünde [publice]: devlet adına, hesabına, hep beraber, birlikte* kelimeleriyle de bağlantılı olduğu görülmektedir (Kabağaç ve Alova, 1995: 490-491). Etimolojik açıdan bu farklı açılımlara sahip olan sözcük, sözlüklerdeyse farklı anlam kipleri kazanır. Yükselbaba (2008: 46)'ya göre kamu: (i) Kamusal konularda birlikte hareket eden bireyler topluluğuna, (ii) Özelle bağlantılı fakat ondan ayrı olana atıfta bulunur. Yine Yükselbaba (2008: 46-47)'ye göre; kamu dünyası açık ve akışkandır. Aile ve yakın arkadaşlar dünyasının dışında görüş açıları, çıkarlar ve perspektiflerin çeşitliliği ile karakterize edilir. Bu nedenle kamu yaşamı, kamusal problemlerden daha çok, zorunlu olmasa da kamusal değerler, tarihler ve kültürlerle bağlantılıdır. ... Kamusal dünya, kamusal problemleri birlikte çözmeye çalışırken, kamusal kararların geliştirildiği, diğer bakış açılarının çatıştığı tartışma alanıdır. Kamusal dünyada ilişkilerimiz ve eylemlerimiz stratejiktir. Özçakar, farklılık ve güç kavramları, bir alan olarak kamusal problemleri, kolektif gücümüzü kullanarak, kendi çıkar farklılığımızda çözmek için kamusal yaşamın bir uzlaşımında ortaya çıkar. Kısacası sözlük anlamlarından, kamunun bir halkın bütününe ifade ettiği gibi devleti ve devletin işlerini de ifade ettiği sonucuna ulaşılabilir. Her iki anlamda da kamu, özel karşıtı bir konuma sahiptir. Bunun nedeni kamunun çoğulluk, alenilik, herkese açıklık gibi unsurlarla biçimlenmiş olmasıdır.

Özel kelimesine gelince kelimenin Latince açılımı olan “privatim”; *kişisel, bireysel olarak, özel olarak, resmi olmadan; evde* anlamlarına gelirken kelimenin yine Latince karşıtı olarak sunulan “privatus” ise; *resmi olmayan kişi için özelliği*

olan, bireysel, kişisel, özel, hususi, mahrem; resmi olmayan anlamları ile karşımıza çıkmaktadır (Kabağağaç ve Alova, 1995: 475). Sözlüksel anlamda ise özel kelimesinin “bir kimsenin kendisini, kişisel yaşamını ilgilendiren şey”i belirtmek için kullanıldığı görülür. Bir şeyin kullanımının veya mülkiyetinin bir kişiye ait olması onun özel olarak tanımlanmasını getirir. “Herkesi ilgilendirmeyen, tanıksız, her türlü resmi ortam dışında yapılan bir şey için” özel kelimesi kullanılır. Bu içeriğe benzer şekilde doğrudan devlete bağlı olmayan veya kamusal ya da resmi olanın karşıtı olarak da özel kelimesi kullanılır. Bazı bağlamlarda özel “topluluk ve devlete karşıt olarak bireye ilişkin olan şey”i ifade eder (Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, 1986: 9072).

Batı kültür tarihinin içinde bu günkü anlam kipine 17. yüzyıl sonlarında kavuşan “kamu” sözcüğü bugün “herkesin denetimine açık olan” anlamına gelirken, “özel” sözcüğü ise “kişinin ailesi ve arkadaşları ile sınırlanan mahfuz bir yaşam” anlamına atfen kullanılmaktadır (Sennett, 2002: 32). Kamusal/özel kelimelerinin bu şekilde tanımlanması bize kamusal alan ve özel alan ayırmaştırması için bir zemin sunmaktadır.

1.1.1. ANTİK YUNAN DÖNEMİ: KAMUSAL/ÖZEL ALAN AYRIMININ ORTAYA ÇIKIŞI

İnsanoğlunun, bilinçli ya da bilinçsiz olarak yaptığı ilk ayırım, kutsal olan ve kutsal olmayan ayırımıdır. Bu ayırımın kamusal ve özel ayırımına dönüşmesi ise Antik Yunan döneminde olmuştur (Ebestein, 1996: 96). Yunanlılar, uzun süre varlığını sürdüren, şehir devleti adı verilen bir siyasi örgütlenme biçimi kurmuşlardır. Yunan şehir devletlerinin kurulması ile birlikte “koine” ve “oikos” olarak adlandırılan iki farklı yaşam alanı ortaya çıkmıştır. Özgür yurttaşların ortak kullandığı “polis” in alanı kabul edilen “koine” kamusal alana karşılık gelirken, tek tek bireylere ait olduğu düşünülen ‘oikos’ hane hayatını temsil etmekte ve özel alana karşılık gelmektedir (Habermas, 2003: 60; Arendt, 2003: 42).

Yunan şehir devletinde özgür vatandaşların ortak kullandığı polis alanı olan *koine*, tek tek şahıslara ait olan (*idia*) *oikosun* alanından kesin olarak ayrılmıştır.

Kamusal hayat, pazar meydanında yani agorada cereyan eder, fakat mekansal olarak ona bağlanmış değildir. Kamu, mahkeme ve meclis görüşmeleri şeklindeki müzakerelerde oluşabileceği gibi (lexis), savaşta veya savaş oyunlarındaki gibi ortak eylemlerde de (praxis) oluşmaktadır (Habermas, 2003: 60). Tarihte görülen diğer kent devletlerinden, sosyo-ekonomik ve siyasal yapısı ve buna bağımlı olarak içinde oluşan düşünce sistemleriyle de ayrılan polis, bir benzeri yüzyıllar sonra modern devletlerde görülecek olan demokrasiye de beşiklik yapmıştır (Ağaoğulları, 2000: 12).

Antik Yunan'da 'koine' kamusal alana karşılık gelmekte, siyasi etkinliklerin gerçekleştirildiği bir alan olarak kabul edilmekte ve bir görünüm alanı olarak belirmektedir. Bu alanda yer almak ise, özgür olabilmek dolayısıyla yurttaşlık statüsüne yükselip insani değerlerden faydalanabilmek anlamına gelmektedir. Antik Yunanlılar kamusal alanı, insanın kendini gerçekleştirebileceği mükemmel bir alan olarak görmektedirler. Bu alan aynı zamanda bireysel yaşamların yani özel alanın geçici ve boşunaliğine karşı da bir güvence oluşturmaktadır. Yani kamusal alan insanın biyolojik ölüm sürecini aşabileceği ve diğer varlıklardan farklı olduğunu gösterebileceği etkinlikleri gerçekleştirme fırsatı bulduğu bir alan olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla insani varoluş açısından özel alanın, biyolojik yaşamın ortadan kalkışına bağlı olarak bir sonu ifade ettiği yerde kamusal alanın, ölümsüzlüğe giden yolu açtığı kabul edilir (Yılmaz H., 2006: 369). Habermas'a (2003:60-61) göre, Yunanlılarda kamu, özel alanın karşısında bir özgürlük ve istikrar âlemidir. Her şey ancak kamunun ışığında açığa çıkar, herkesin gözüne orada görünür. Hayat kavgası ve hayati ihtiyaçların karşılanması zorunluluğu *oikosun* sınırları içinde utançla saklanırken, polis onu kazanabilen serbest bir alan sunar.

Benzer bir vurgu Arendt'te (2003: 47-50) de karşımıza çıkar. Ona göre de polis özgürlük alanıdır. Hanenin karakteristik özelliği, insanların burada istek ve gereksinmelerinin güdümünde bir arada yaşıyor olmalarıdır. Bireyin yaşamını sürdürmesi ve türün bekası başkalarıyla birlikte yaşamayı gerektirdiğinden, bu birliktelik yaşamsal bir zorlama olarak ortaya çıkmıştır. Buna karşın, polis bir özgürlük alanıdır çünkü özgürlük, insanların birlikte hareket etmeleri, diğer bir

deyişle ortak bir dünya yaratma girişimleri sonucunda oluşan yeni sonuçlar ve yeni ilişkiler gerektirdiğinden, ancak yurttaşların birbirleriyle karşılaşp yeni ilişkiler kurdukları açık kamusal alanlarda ortaya çıkabilirdi. Fakat özgürlüğün gerçekleşme mekanı olan kamusal alana katılabilmek için hanedeki yaşamsal zorunluluklardan özerk yurttaşlar olmak gerekliydi. Polisteki özgürlüğün koşulu, hanedeki yaşamsal zorunluluklara egemen olmaktan geçiyordu. Bu bağlamda aslında kişinin özgür oluşunu ya da hangi alana ait oluşunu belirleyen asıl gerçekliğin mülkiyet ilişkileri olduğu iddia edilebilir. Arendt'in (2003: 90-93) de dile getirdiği gibi, bir kimsenin herhangi bir şekilde dünyanın belli bir kısmında bir yer sahibi olması ve bu sahiplik nedeniyle bir siyasal oluşuma aitliğı, yani birlikte kamusal alanı oluşturan ailelerden birinin reisi olması demek olan mülkiyet sayesinde insanlar özel alandan kurtularak kamusal alanda görünebiliyorlardı. Elde ettiği mülkiyet sayesinde insanlar günlük tüketimlerini sağlamakla uğraşmamakta, böylece kamusal etkinliklerde bulunmak açısından özgür olmaktadır.

Özgürlüklerin alanı olarak karşımıza çıkan polisın yani kamusal alanın "rekabetçi" ve "birleşimsel" olmak üzere iki farklı yönünden söz edilebilir. Rekabetçi biçimiyle kamu alanı, kişilerin kendi farklılıklarını, ortaya koyarak başkalarından üstünlüklerini gösterebileceği alanı ifade eder. Kamusal alanda yapılan her etkinliğin, gizlilik alanında karşılığı olmayan bir erdeme ulaşması olasıdır. Tanımı gereği erdem, başkalarının varlığını gerektirir ve bu varlığın da kişinin akranlarınca oluşturulan resmi bir kamu içinde oluşması gerekir (Arendt, 1994: 72). Kamusal alanın bu rekabetçi yönü yanında bir de birleştirici yönü bulunmaktadır. Birleşimsel yönüyle kamusal alan "insanların uyum içinde birlikte hareket ettikleri" her yerde ve her zaman ortaya çıkan, özgürlüğün kendini gösterebildiği uzamdır. Kamusal alanla ilgili bu ikili ayrım Antik Yunan politik deneyimine karşılık gelmektedir. Polisın rekabetçi bir niteliğe sahip olması kamu alanında eylemde bulunan kimsenin, yaptığı eylemle kendisini başkalarına açıklamak istemesidir. Kamu alanına çıkan insanlar için bu alan bir zuhur, bir görüntü alamdır. Bu etkinlik karşılıklı olduğundan kamusal alan, kendi farklılıklarını göstermek ve ötekinin farklılığını görmek isteyenlerin eylemsel buluşma alanıdır. Yani, kamusal alan, bir taraftan sahip olunan farklılıklar dolayısıyla insanları rekabete ve çekişmeye iterken,

diğer taraftan farklı insanların karşılıklı olarak farklılıklarını gösterme amacına hizmet etmektedir (Karadağ, 2006: 13). Kamu alanının bu çoğul anlamı özel kavramının mahrum kılıcılık niteliğini de belirlemektedir. Tamamen özel bir yaşam başkalarının görülmek ve duyulmak gibi gerçekliklerden ve yaşamda kalıcı bir şeyler başarma olanağından insanları mahrum eder. Böyle bir yaşam içindeki bireyin ötekilerine göre durumu reel bir anlam ifade etmez (Arendt, 2003: 86). Çünkü sadece özel yaşama bağlı bir insan diğer insanlar açısından yok hükmündedir; bu insanın diğerleri için herhangi bir etkisi olmadığı gibi, diğer insanlar da sadece özel yaşam içindeki insan açısından önemsiz ve etkisizdir (Karadağ, 2006: 11-12).

Antik Yunan'da 'oikos' (hane) yani özel alansa siyasi olmayan etkinliklerin alanı olarak görülmekte, zorunluluk, baskı ve özgürlüğün yokluğuyla karakterize edilmektedir. Özel alan olarak hane, türün sürekliliği ve bireysel beka ile yaşamsal zorunluluklara çareler aranan ve bulunan çarelerin sağlama alındığı bir uzamdı. Mahremin keşfinden önce gizlilik, insanların sadece insan cinsinden bir hayvan türünün mensubu olmasını da ifade ediyordu. Zaten Antik dönemde salt özel alanda kalışın aşağılanıyor olmasının temel nedeni de buydu. Toplumsalın yükselişi ile beraber özel alan eskiyle karşılaştırılmayacak derecede itibar kazandı ama özel alanın antik doğası hemen hiç değişmedi (Arendt, 2003: 69). Agamben'in kavramlaştırmasıyla (Aktaran: Karadağ, 2006: 11) özel alan kazandığı tüm değere karşın, yine de üreme ve yaşamda kalma alanı, yani zoe'yi ifade ediyordu. Bios'un alanını ise, eskiden olduğu gibi kamusal alan oluşturuyordu.

1.1.2. ORTAÇAĞ: KAMUSAL/ÖZEL ALAN AYRIMININ BULANIKLAŞMASI

Orta Çağ'a gelindiğinde Avrupa'da kamusal ve özel alan arasındaki ayrım silinmeye başlar. Erken Orta Çağ'da (beşinci ve altıncı yüzyıllar) kamusal ve özel arasındaki ayrımın silinmesi, özel yaşamın hâkimiyet kazanmaya başlamasının ve kamusalı örtmesinin bir sonucudur. Özel yaşam, Antik Yunan'da ve Roma'da olmadığı kadar önem kazanmıştır. Bunun en güzel görülür kanıtı, şehirlerin çöküşü ve kırsal yerleşim birimlerinin şehir yaşamının yerine geçiştir. Roma

İmparatorluğu'nda kamusal yaşam, şehir sokakları ve binalarıyla, hukuk sistemi ve askeri birlikleriyle bir ideal olarak yüceltilirken, Ortaçağ'da özel yaşam tüm bunların yerini almıştır. Yaşam deneyimleri artık özel alan içinde duyumsanmaktadır (Çulha Zabcı, 1997: 36). Özel yaşamın kamusalın önüne geçmesinin en önemli sonucu, kamusal ya da siyasal otoritenin kişiselleşmesidir. Bu gelişme, kamusal çıkar (ortak çıkar) düşüncesinin de ortadan kalkmasını, özel çıkara dayanan düşünce ve pratiklerin hakim bir paradigma olarak yerleşmesine yol açmıştır. Antik Yunan ve Roma'da ortak çıkar düşüncesi toplumu bir arada tutan en önemli kamusal öğelerden biridir. Ortaçağ'da ise kamusal mülkiyet anlayışı dahi ortadan kalkmıştır. Karolenjler* döneminde krallar toprakları kendi özel mülkiyetleri gibi kullanır ve dağıtır bir hale gelmişlerdir. Böylece devlet, otoriteyi temsil eden kişinin ya da sülalenin 'özel mülkiyeti' dahilinde algılanmaya başlanmıştır. Bu yapı içerisinde lord ve hanesi sadece ekonomik egemenliği temsil etmez; siyasal egemenlik de lordun kendisinde ve hanesinde cisimleşir. Bu nedenle lordun otoritesi sadece 'özel' bir otoriteyi simgelemez, "kamusal" bir nitelik de kazanmıştır (Çulha Zabcı, 1997: 35-37).

Geç Ortaçağ'ın (onikinci ve onüçüncü yüzyıllar) feodal toplumunda da klasik anlamda kurumsal ölçütlere dayalı bir kamusal alan/özel alan ayrışması söz konusu değildir. Fakat kamunun temsil edildiği bir kurum olarak prenslikten söz edilebilir. Egemenliğin, vasfı gereği kamusalı taşıdığı bu dönemde kamu, kral, danışmanları, diğer saray eşrafı ve devlet daireleri için kullanılmıştır. Buradada egemenliğin sahibi olarak "saray" kamuyu temsil etmektedir.

* Karolenj İmparatorluğu, 8. ve 9. yüzyıllarda Cermen kökenli Karolenj hanedanı üyesi krallar tarafından yönetilmiş bir imparatorluktur. Hanedanın en tanınmış üyesi olan Şarلمان döneminde Karolenj imparatorluğunun sınırları günümüzdeki Fransa, Almanya, Kuzey İtalya, Hollanda, Belçika ve İsviçre dahil Batı ve Orta Avrupa'nın büyük bir bölümünü kapsamaktaydı. Karolenj İmparatorluğu daha sonra kurulacak olan Kutsal Roma Germen İmparatorluğu'nun başlangıcı sayılabilir. Bknz: Wikipedia Özgür Ansiklopedi

“Ortaçağ fermanlarında ‘hükmetme, hükmetmeyle ilgili’ iberisi, *publicus*’la [*kamusal*] eşanlamlı kullanılır; *publicare* şu demektir: *hükmeden adına elkoymak* (Habermas, 2003: 64).

Bu dönem boyunca ‘egemenlik sembolleri’nin örneğin prensin mührünün ‘kamusal’ sayılmasına rastlantı denilemez. Ortaçağ boyunca iktidarın kamusal temsiliyeti söz konusudur. Feodal piramidin hangi düzeyinde olursa olsun bir feodal lordun statüsü, ‘özel’ ya da ‘kamusal’ diye bir ayrım bilmezdi. Ama bu konuma sahip bir kişi konumunu kamusal olarak temsil ederdi, yani kendisini ebedi bir ‘yüksek’ iktidarın cismani taşıyıcısı olarak gösterir ve sunardı (Habermas, 2004: 97). Bir statüyü gösteren temsili kamunun, bir kamu alanı olarak görülemeyeceği burada belirtilmelidir. Temsili kamu, hükümranın kamu erkine sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Ve yine kamu, halkın tümünü değil, iktidarı belirtmektedir. Halk ise tabi olan ve söz söyleme hakkı olmayandır. Hükümdarın herkes adına konuşması, yasalar çıkarması, yargılması ve yürütmesi, halkın hükümdarı kamuyu temsil eden olarak görmesi sonucunu doğurmuştur. Bu temsil günümüzde tanımladığımız kamusal alan kavramının karşılığı olarak yorumlanamaz (Yükselbaba, 2008: 52).

Özetle, Ortaçağda derebeylik şatolarında ve derebeyinin iktidarını sürdürdüğü topraklarda, “özel” ile “kamusal” iç içe geçer. Toprak egemenliği, yargı erki, siyasal erk ayrı alan ve kurumlar arasında paylaştırılmamıştır. Artık *polis* tarzı bütünlüklü bir kamusal alandan söz etmek mümkün değildir. Her bir derebeylik şatosu ayrı bir kamusal alandır; fakat bu kamusal alan, özel olandan kopuk değildir. Özel bireylerin kamu alanına onun zemininden çıkarak dahil olabilecekleri ne bir özel alan, ne de dahil olunabilecek ayrı başına duran bir kamusal alan vardır. Soylu ailelerin yaşadığı şatolar ve malikâneler, yeni kamusal yaşamın merkezleri olarak *agoraların* yerini alır. Ortaçağdaki bu kamusal alan “temsili” (*repräsentativ*) olma özelliğiyle belirginleşir. Derebeyi şan, asalet, onur ve yüceliğin temsilcisidir. “Temsili kamu”, kişilerin özelliklerine bağlı olarak gelişir. Buradaki kamusal siyasal bir işlev görmekten çok, feodal otoritenin toplumsal statüsüne işaret etmektedir. Bu nedenle belirli bir yeri yoktur; yeri olmadığı için de temsildir (Kalaycı, 2007: 110-111).

Siyasi ve ekonomik iktidarın kamusal temsili reform dönemine kadar gücünü yitirmeden devam etmiştir. Bu dönemde dini inancın özelleşmesi toplum ve devlet arasında bölünmenin işaretini vermiştir. Temsiliyetin kamusalı, kamusal olarak oluşmamıştır. Bu kamusalılık, ilk başta bir statü özelliği olarak ortaya çıkmış, feodal beyler kendi otoriteleri etrafında bir hale oluşturmuşlardır. Bu aynı zamanda da temsiliyetin sadece iktidar sahiplerinde olabileceğini ve aşağı tebaalardakilerde olamayacağını göstermektedir. Feodal bey, ruhani liderleri, şövalyeleri, yüksek rahipleri vs. toplantıya çağırdığı zaman bu halkın temsil edildiği bir alandan çok, halkın “önünde” egemenliklerini temsil ettikleri bir alanı göstermektedir. Feodal bey temsiliyeti, tebaaya armalar, giyim tarzı, jestler vb. ritüellerle sergilemiştir. Şövalye davranış kodları bu temsiliyetin bir görüntüsü olarak ortaya çıkmıştır. Kilise de, bu dönemde kamusalılık özelliği taşır; derebeylerinin kendilerini dünyevi vesilelerin ötesinde temsil edebildikleri bir yerdir kilise. Ruhani boyutta temsiliyetin gösterildiği bir alan olarak klise toplu ritüeller, takdis ve toplu dua, ayinler, dini geçitler yapmıştır. Kiliselerin bu tarzda temsiliyeti kamusallaştırması bugün halen mevcuttur. Kilisede yapılan ritüellerin Latince yapılması kamusalılığın dışlamaya dayandığının en belirgin göstergesi oluştur (Habermas, 2003: 66-67).

1.1.3. MODERN ZAMANLAR: KAMUSAL/ÖZEL ALAN AYRIMININ YENİDEN DOĞUŞU

15. yüzyılda başlayan Rönesans, feodalitenin çözülmesiyle sonuçlanmıştır. Rönesans'tan sonra aristokrasi artık toprak egemenliğini temsil edememektedir, bunun yerini monarkların temsiliyeti almıştır. Saraylı-soylu beyler, kendi içlerine dönmüşler ve “nezih muhit” olarak değerlendirilen sınırlı alanlarda oturmaya başlamışlardır. Bu dönemde aynı zamanda erken kapitalist mübadele iktisadının gelişmesiyle ulusal ve bölgesel devletler ortaya çıkmıştır. Temsili kamu saraya sıkışarak, devletle toplumun ayrışması ile de “istisnai bir hukuk” haline gelmiştir. Bu, modern kamusal ve özel alanların ayrışmasının yeniden başlangıcıdır. 18. yüzyılın sonuna dek ayakta kalmış olan temsili kamuyu oluşturan feodal erkler, kilise, prenslik ve beyler zümresi kutuplaşarak özel ve kamusal unsurlar haline gelirler. Kilisenin yozlaşmasına karşı ortaya çıkan Reform hareketleri ile yeni

mezhepler ortaya çıkmış ve kilise o güne kadar sahip olduğu Tanrının kamusal temsiliyeti rolünü kaybederek, özel bir mesele haline gelmiştir. Gelişen din özgürlüğü ile din, özel özerklik alanı olarak güvence altına alınır ve kilise artık herhangi bir “kamu hukuku” kurumundan farklı bir konuma sahip değildir. Prenslik erki, yeniden tanımlanarak, prensliğin kurum olarak kamu bütçesi ile prensin özel mülkiyeti ayrışır. Zümreler içinde egemenliğin unsurları, kamu erkinin kamusal organlarına dönüşür. Bürokrasi ve ordu (kısmen yargı) kamu erkinin kurumları olarak biçimlenirken, özel hale getirilmiş saray karşısında nesnel bir konuma yerleşirler. Şehirdeki korporasyonlar ise mesleki zümreler olarak devlet karşısında “burjuva toplumu”nun temelini oluştururlar (Habermas, 2003: 70-72). 18. yüzyıl başlarında ise burjuvalar artık toplumun her alanında boy göstermeye başlamışlardır (Sennett, 2002: 33). Bu dönem sadece burjuvazinin doğuşuna tanıklık etmez. Dönem aynı zamanda kapitalizmin yükselişiyle birlikte modern devletin gelişimine, malların değişimi ile özerk bir ekonomi alanının oluşumuna da tanıklık eder. Böylece malların üretimi atölyelerde ve giderek fabrikalarda yapılmaya başlanacak, bu süreçte ekonomik üretim faaliyetleri aileden koparken, aynı zamanda ailenin geleneksel fonksiyonları da bir bir ailenin dışına taşacaktır. Kapitalizm öncesi toplumda hem tarım hem de imalat sektörünün merkezi durumundaki aile (ev-hane), sanayi toplumunda bu işlevini ailenin dışındaki kamusal alana bırakacaktır (Yükselbaba, 2008: 56-57; Çaha, 2006: 161-162; Acar, 2011: 266-267).

Özetle modern çağın başında ailenin ve ekonominin alanının, bağımsız ilişkiler ağı örmesi ve bunların dışında yükselen kamuoyunun kendilerini ortaklaşa ifade ettiği bir alan yaratması ile özel/kamusal alan ikilisi yeniden ortaya çıkmış ya da Habermas’ın ifade ettiği şekliyle söylenecek olursa burjuva kamusal alanı oluşmuştur (Yükselbaba, 2008: 56). Böylece modern düşüncede, “devletin alanı\toplumun alanı”, “ev alanı\ev dışı alan” birbirinden ayrılmaya başlamış, her iki durumda da devlet tanımı gereği kamusal sayılırken; aile, ev ve mahrem hayatsa yine tanımları gereği özel alana ait görülmüştür (Bora, 1998: 63-64; Bora, 2004: 529). Yine bu ayrımla birlikte, din bir kamu kurumu olmaktan çıkıp gittikçe özel hayata ilişkin bir sistem olurken, hukuk devlete tevdi edilmiş, sanat siyaset dışı kalmış, ekonomi ise kamusalın payına düşmüş yani kamusal kapsamlı bir çözüm sürecine

girmiştir (Çetmin, 2012). Habermas'ın da ifade ettiği üzere, böylece kamusal alanın içinde ailenin özel alanında yer alan bireyler ve mülkiyeti de olan ekonomik aktörler, eğitimliler de olmak üzere özel alanda yerlerini alan insanlar bir araya gelmişlerdir. Dolayısıyla bu yeni kamusal alanı oluşturan failler, hem 'burjuva' (bourgeois) hem de 'insan'dır (homme). Özel alanların öneminin artması, insanın özne olarak değerlendirilmesi, devlet ve kilise karşısında giderek bağımsızlığın sağlanması, siyaset dışı ve seküler bir hayat alanı inşa edilmesini kolaylaştırmış ve kamusal alan bunun üzerinde yükselmiştir. Tüm bunların sonucu olarak kamusal alan, özel kişiler arasında yapılan tartışma ile mülkiyet sahibi burjuvanın kendi meşruiyetini gerçekleştirme alanı olarak iş görmüştür (Yükselbaba, 2008: 58).

Böylece feodal dönemden kapitalist döneme geçişle birlikte yapısal bir dönüşüme uğrayan kamusal alanda, kamusal topluluk genişlemiş, kamusal alana yeni konular, yeni aktörler dahil olmuş ve toplumlar kurumsal farklılaşmalar yaşamışlardır. Kamusal topluluğun genişlemesiyle doğrudan tartışmaların yerini medya aracılığıyla yapılan dolaylı müzakereler almıştır. Siyasal kamuya ilişkin anayasal düzenlemeye göre iktidar halktan kaynaklanır. Siyasal kamusal müzakerenin kurumsal güvenceleri hukuk devletiyle oluşturulmuştur. Burjuva hukuk devletinde kamu erki, tarafsızlaştırılmış ve egemenlikten arındırılmış bir özel alanın ihtiyaçlarına tabi duruma gelmiştir (Habermas, 2003: 173). Bu koşullarda kamu sözcüğü modern anlamını kazanmıştır. Artık kamusal alan "yalnızca aile ve yakın arkadaş kesimlerinden farklı konumu olan bir toplumsal yaşam bölgesi değil, görece çok çeşitli insanları içine alan, tanıdıklar ve yabancıların oluşturduğu kamusal alan anlamına da geliyordu (Sennett, 2002: 33). Modern anlamıyla kamusal alan aslında demokratik kamusal alandan başka bir şey değildir (Demir ve Sesli, 2007: 281). Bu demokratik kamusal alan Habermas'ın altını çizdiği burjuvazi kamusalından daha geniş bir içeriğe kavuşmuş, kilisenin etrafında gelişen komünlerin, sendikaların, medyanın, orta sınıfın, farklı sosyal grupların, sanatçıların, alternatif yaşamların, kadınların, emekçi sınıfların özel istek, anlayış ve estetik değerleriyle kamusal yaşam gerçek toplumun zenginlik ve ihtişamına sınırsız şekilde açılan bir alan haline gelmiştir. Demokrasi, bir yandan aktif katılımı getirirken bir yandan da toplumsalın kapalı kalmış yönlerini açığa çıkarmış, toplumsal görüntüleri tarihsel birikimleriyle

birlikte kamuya açmıştır (Çaha, 2006: 168). Habermas kapitalizmin liberalist aşamasında gelişen bu kamusalılığı, kamusalığın liberal modeli olarak belirler (Çetmin, 2012). Burjuva kamusalının daha gelişmiş bir biçimi olan bu ortamda refah devletinin getirdiği maddi doyum ve boş zaman imkanı bireyleri maddiyattan farklı güdülerle hareket etmeye yöneltmiş, feminizm, çevrecilik, alternatif yaşam, manevi cemaatçilik, aktif katılımcılık gibi güdülerle hareket eden bireyler bunlar doğrultusunda çok sayıda örgütlenmelere gitmiş ve kamusal yaşamı farklılaşan bir yaşam alanına çevirmişlerdir (Çaha, 2006: 169). Farklı kesimlerin bir araya gelmesi kamuyu oluştursa bile Habermas'a (2004: 95) göre, bireylerin kamusal alanda bir bütün oluşturabilmeleri belli koşulları gerektirir: Bireyler genel yarara ilişkin bir konuda, kısıtlanmamış bir tarzda, bir araya gelmelidirler ve örgütlenme, kanaatlerini ifade etme ve yayınlama gibi özgürlükleri de garantilemiş olmalıdırlar. Bu önemlidir çünkü Habermas'a göre (Aktaran: Erdoğan, 2006: 93-94), kamu alanı sosyal hayatın içinde 'kamuoyu' nu oluşturabildiğimiz alandır. Bir etkileşim alanı olan kamu alanına giriş ilke olarak bütün yurttaşlara açıktır. Özel kişilerin bir kamu oluşturmak üzere bir araya geldikleri her konuşmada kamusal alanın bir parçası kurulur. Bu durumda o kişiler ne kendi özel işlerini yürüten iş adamları veya meslek mensupları olarak ne de bir devlet bürokrasisinin hukuki düzenlemelerine tabi ve itaatle yükümlü hukuki topluluklar olarak hareket etmektedirler. Yurttaşlar zorlamaya tabi olmaksızın genel çıkar meseleleriyle ilgilendikleri zaman bir kamu olarak hareket ederler. Tüm bu söylenenler bizi kamusal alanın modern tanımına "*özel şahısların, kendilerini ilgilendiren ortak bir mesele etrafında akıl yürüttükleri, rasyonel bir tartışma içine girdikleri ve bu tartışmanın neticesinde o mesele hakkında ortak kanaati, kamuoyunu oluşturdukları araç, süreç ve mekânların tanımladığı hayat alanı*" ulaştırır (Çetmin, 2012). Sonuç itibarıyla Habermas'ın modelinde herkesin konuşma özgürlüğü vardır ve her tür çıkar dile getirilebilir. Ancak, herkesin kamusal alana katılması ve kamusal gündeme her tür çıkarın dahil edilebilmesinin arkasındaki neden anlaşmaya ulaşmaktır. Habermas'ın modelinde farklı özneler ve farklı çıkarlardan yola çıkılmakta, ama farklılıkları aşılması gereken unsurlar olarak gören, çeşitliliği artırmak yerine anlaşmayı birincil hedef kabul eden bir sonuca ulaşılmaktadır. Yani, bu modelde "çeşitlilik çok sesli bir söylem için ilk koşul"dur; "ama söylemin normatif ilkesi tek seslilik" (Gould, 1999: 246).

19. yüzyılın sonu, 20. yüzyılın başı liberal kamusal alanın sonunu tarihler. Bu tarihlere gelindiğinde devlet ve toplum iç içe geçmiştir. Refah devleti altında, farklı taban ve çıkarlara dayanan örgütlerin, devletle pazarlık yapıp uzlaştığı ve kamunun dışlandığı bir kamusal alan vardır. Kamuoyu artık kamusal alanın içinde müzakere süreci içinde değil, kamuoyu araştırmaları, tanıtım, halkla ilişkiler çerçevesinde biçimlendirilir. Basın ve yayın artık kamusal alan tartışmalarının kamu ile dolayımlanması için değil toplumsal konsensüsü idare etmek ve tüketimi desteklemekte hizmet görmektedirler (Aktaran: Yükselbaba, 2008: 67).

1.2. KAMUSAL/ÖZEL ALAN AYRIMINDA KADIN VE ERİL TAHAKKÜM

Tarih boyunca kadın, toplumdaki çeşitli kamusal faaliyet ve ağlardan soyutlanmış ve adeta özel alana hapsedilmiştir. Bu soyutlanmanın antik kentlerde, ilkin kadınların her tür siyasal ve dinsel görevden mahrum edilmesi, sonra da zanaat alanından dışlanıp bütün bir iletişim ağının dışına itilmesiyle gerçekleştiği dile getirilir. Yunan kentlerinde bu ayırım oikos/polis ikiliği biçiminde ortaya çıkar. Polis özgürlüğün, kendi kaderini belirlemenin, dünyayı dönüştürmenin, kamusal etkinliğin, insanın özne oluşunun alanıyken, oikos zorunluluğun, belirlenmişliğin alanıdır; maddi üretim ve insanların yeniden üretimi köleler ve kadınlarca bu alanda sürdürülür. Başka bir deyişle, özel alan bir mahrumiyetin, yoksun kılınmanın alanıdır. Demek ki Antik Yunan kentinde ve Yunan düşüncesinde özel alan/kamusal alan ikiliği, üretim ve yeniden-üretim bir yanda, politika-kamusallık diğer yanda olmak üzere toplumu ortadan bölen bir ikiliktir. Karşıtlığın iki kutbunu oluşturan terimler aile ve ekonomi ile politikadır. Bu ikiye bölünmüş dünyanın oikos tarafında kadınlar-köleler-çocuklar yani idiot denilen özel kişiler, polis tarafında ise polites olarak anılan yurttaşlar, kamusal kişiler yer alır (Acar, 2011: 262-263). Yurttaşlığın, toprak sahipliğiyle özdeş tutulduğu Antik Yunan'da silah kullanma hakkı olan her ergin erkek, yurttaş olarak kabul edilmekle birlikte kadınlar hiçbir zaman yurttaşlık statüsüne erişemediler (Ağaoğulları, 2000: 19-20). Kadınlar yalnızca efendiye, babaya, erkek kardeşe veya kocaya tabi ilişkileri aracılığıyla kabul gördüklerinden,

polisin üyeleri sayılmaları kesinlikle mümkün değildi (Davidoff, 2002:212). Yurttaşların eşleri ve kızları, genellikle toplumsal-kamusal etkinliklerin dışında tutulmuş ve özel alanlarında kapalı bir yaşam sürmek zorunda bırakılmışlardı. Kadınlar da köleler gibi gizli saklı bir hayatın yer aldığı hane alanı içinde düşünülmüştü. Kadınlar ve kölelerin gizli saklı tutulmaları, birilerinin malı olmalarından değil, yaşamları bedeni işlevlere adanmış ‘laboriours’ (emekçiler) olmalarından ileri gelmekteydi. Kadınlarla köleler aynı yerde bir arada yaşar, ev içi yaşamın gündelik gerekleri karşısında aynı konumu paylaşırlardı. Hangi statüye mensup olursa olsunlar, hane reisinin karısı bile olsa, hiçbir kadın kendi eşitleri arasında yaşamazdı. Kadınlık, aklın dışında kalan şeylerle eş tutulur (Ağaoğulları, 2000: 20), kadınların –kadın oldukları için- kamusal alana girmeye, yönetmeye elverişli olmadıkları düşünülürdü. Kadınların kamusal alanın dışına itilmelerinin ve siyasete katılmalarının önlenmesinde kullanılan en işlevsel meşrulaştırıcı gerekçe, ataerkil ideolojinin doğa-kültür ayırımına dayanarak kadınları -doğurma özelliklerinden/bedenlerinden dolayı- doğa ile özdeşleştirilmesi, buna karşılık, erkeklerin, uygarlığı ve kültürü temsil ettiği kabulüydü. Böylece, erkeklerin işi kültür ve uygarlık yaratmak, kamusal alanda otorite kullanmak ve yönetmek, yani siyaset yapmak; kadınlarınki ise ev ve aile içinde kalıp çocuk doğurmak olarak belirleniyordu (Berktaş, 2012).

Antik Yunan’da ortaya çıkan kamusal alan/özel alan ikiliği ile birlikte kadın kendinden menkul ve kendi arzu ve etkinlikleri doğrultusunda hareket eden bir “özne” olmak yerine, kaderi topluluğun kaderine bağlı bir “anne” olarak varlık bulma noktasına gelmektedir. Bu kavrayış, kadının bir yandan toplumsal alandaki etkinliğini sınırlayan, diğer yandan buna bağlı olarak, kadını erkeğin vesayetine bağlayan bir sonuç ortaya çıkarmaktadır. Böylece kadın, hem cinselliği hem de siyasal etkinliği sınırlı bir varlık olarak tahayyül edilmektedir. Sivil ve kamusal alanın yegâne kurucusu olarak görünen erkek bu stratejik kadınlık tanımlarıyla, kadını hem biyolojik hem de siyasal olarak bağımlı, muhtaç ve erkeğin “rasyonel aklının” sınırlarına nüfuz edemeyen bir varlık olarak toplumsal uzamın tali unsuru haline getirmektedir (Durna, 2008: 77).

Kamusal-özel alan ayrımının bulanıklaştığı Ortaçağın feodal toplumunda soylu aileler ve hanedanlar arasında paylaşılan (kamusal) erkten bu ailelerin kadınları da bir ölçüde nasiplenirlerdi. Toprak yönetiminde, silah kullanımında, en azından erkeklerin yokluğunda onlara da bir pay düşerdi. Öte yandan, kamusal erkin hanedanlar arasında bölünmüş olması, her hanedanın kendi içinde bir tür kamusal yaşamın yaşandığı ve burada siyasal kararların alındığı anlamına gelirdi. Kamusal erk sayesinde soylu ailelerin kadınlarının da içinde yaşadıkları şatolar, malikaneler kamusal yaşamın merkezlerini oluştururdu. Özel alan böylelikle saygınlık kazanırdı. Eski Yunan'ın erkeksi polis özelliklerine karşı, siyasetin öyle yüceltilmediği, siyasal olanın yanı sıra doğumun, ölümün ve ahlaki sorumluluğun önemsendiği bir dünyaydı burası. Kadınlar üzerindeki egemenlik, onların dışlanarak farklı bir alana mahkum edilmeleri biçiminde göstermezdi kendini (Acar, 2011: 264). Ortaçağ Avrupa'sında kadınlar, çalışma yaşamında da ev yaşamında da etkin bir konuma sahiptiler. Bu dönemde, kasaba ve kentlerde, küçük sanat kollarında meydana gelen önemli gelişmelerle birlikte, lonca otoritesi ve denetimi altında bazı sanayi kollarında yaygın ve yoğun biçimde olmasa bile, kadın çalışanlara rastlanmış, hatta daha sonraki yıllarda, yalnızca kadınların çalıştığı bazı iş kolları doğmuştur. Terzilik, ayakkabıcılık ve fırıncılık, kadınların erkeklerle birlikte en yoğun olarak çalıştıkları işkollarının başında gelmekteydi (Giddens, 2000: 27- 43; Koca, 2013: 4-5).

Modern kamusal alana giden yolda kamusal alan, dönemin belirleyici öğeleriyle biçimlenmiştir. Birincisi, özel alandaki bireyler kamusal alanda yurttaş olarak yer alırlar. İkincisi, bu bireyler mülk sahibidirler. Üçüncüsü, özel bireylerden kastedilenler cinsiyet açısından erkeklerdir (Yükselbaba, 2008: 136-137). Kamusal alan ve serbest erişim retoriğine karşın Habermas'ın idealize ettiği 17. yüzyıl ve sonrası kamusal alan yaklaşımı, dışlamalar üzerine kurulmuştur. Kadın dışlanan en büyük unsurdur. Burjuvazi, evrensel bir sınıf olarak kendini görmeye başladığı ve yönetmek için uygunluklarını beyan ederken kamuya açık kulüpler, dernekler sadece erkeklere açıktı. Belirli bir sivil toplum kültürü üzerinde yükselen ve yükselişinin mekânları olan birliklere dayalı bir kamusal alan zaten baştan kadın dışlanarak kurulmuştu. Bu alanın pratikleri ve ethosu, kamusal ve özel alan ethosunu yaratmış ve yeni cinsiyet

normlarını oluşturmuştur. Bu normlar zaman içinde hegemonik hale gelmiştir (Yükselbaba, 2008: 151-152).

Burjuva kamusalının daha gelişmiş hali olan liberal kamusal alansa 18. yüzyılda gelişmeye başlamıştır. Liberal anlayış aslında tüm bireyler için eşitlik ve özgürlük anlayışını savunurken ve bu çerçevede herkesi bağlayıcı kurallar ortaya koyarken kamusal/özel ayırımına dayanarak ev içi alanda özgürlüğe müdahaleleri görmezden gelir ve hane reisi erkeğin özgürlüğünü esas alır. Bu ‘görmezlikten gelme’ kadına atfedilen ‘bir kadın doğası’ ile de yakından ilgilidir. Kurgulanan bu kadın doğası, kadınların türün üremesinde oynadıkları rollerle ilişkilendirilerek, özgür hareket etme, karar alma ve düşünme yeteneklerine sahip olamayacakları ve dolayısıyla ortak akıl yürütme sürecine ancak sınırlı zamanlarda ve durumlarda katılabilecekleri gerekçesiyle doğurma süreciyle bağlantılandırılır ve kadın ortak akıl oluşturucu insan olarak kabul edilmez. (Köker, 2004: 540).

Modern dünyanın kamusal-özel ayırımı temelinde kurulan eril tahakküm kendisini dönemin düşünürlerinin ifadeleriyle pekiştirme imkanı bulur. Mesela Locke, siyasal otoritenin temelini atıldığı sosyal sözleşmenin aile dışındaki sosyal yaşamda gerçekleştiği yolundaki argümanından hareketle; özel yaşamı duygusallığın, aşkın, duygunun, merhametin, özverinin sembolü olan kadının alanı olarak tanımlarken; kamusal alanı rasyonelliğin, sözleşmenin, mübadelenin gerçekleştiği bir erkek alanı olarak tanımlamaktaydı. Hegel’e göre de: biri kadınların, çocukların, özürlülerin dünyası olan “özel”; diğeri de aşkın bir devletle özdeşleşmiş ve devlet sevgisini yüreğinde taşıyan erkeklerin dünyası olan “kamusal” olmak üzere iki yaşam alanı bulunmaktaydı (Çaha, 2006: 163-165). Hegel’e göre kadın bilincini, sivil toplumun kendi bilincine daha çok varmış, yaşamına göre oldukça ilkel bir aşama olan aile yaşamı ile bir tutarken, erkeğe daha geniş kamusal arenada aile adına güç ve zenginlik edinme peşinde koşmaktadır (Lloyd, 1996: 107).

Rousseau’ya göreyse kadının Doğa’ya olan yakınlığı kendisini bir ahlaki örnek haline getirmiş ama aynı zamanda yurttaşlıktan dışlanmasının da gerekçesini hazırlamıştır. Kadının eve hapsedilmesi, bir taraftan tutkuların sivil toplum üzerindeki yıkıcı etkilerinin kontrol altına alınmasına yardım ederken, öbür taraftan

da onu, insanlığın refahının önemli bir boyutu olarak korumaktadır. Çünkü Rousseau'nun, yurttaşların kamusal yaşamına karşı bir tehdit olarak gördüğü şey yalnızca disipline edilememiş tutkularla çağrıştırılan kadınlara özgü karmaşa durumu değildir; kadınların annelik duygularıyla eşleştirilen erdemler bile, Devlet'in iyi bir şekilde işleyişini tehdit edebilir. İyi bir yurttaş, eğer kamu yararına hizmet ediyorsa kendi evlatlarının ölümünü bile şükranla karşılar; erdemli tutkular bile Devlet'in isterleriyle çatışabilir. İyi bir özel şahıs olmanın ön-isterleri, iyi bir kamu yurttaşı olmanın ön-isterleriyle tam olarak bağdaşabilecek türden şeyler değildir. Rousseau'nun buna getirdiği çözüm, kuşkusuz, erkekleri iyi birer yurttaş, kadınları da iyi birer özel şahıs yapmaktır. Fakat Rousseau bu iki alanın belli noktalarda kesiştiğini düşünür ve kadınlara, kendi başlarına doğrudan doğruya katılamayacakları kamusal yaşamın iyi biçimlerinin korunması ve geliştirilmesinde belirli bir yol verir. Rousseau'ya göre, özel alan, toplumsal yaşamın çürümüşlüğü ve sahteliğinden uzak ve Doğa'ya yakın olan kadının yönetimi altındaki özel erdem alanıdır. Ve bu sadece, erkeklerin çağdaş toplumun çürümüşlüğünden kaçıp sığınacakları bir alan değil, aynı zamanda kamusal yaşamı dönüştürecek olan iyi yurttaşların yetiştiği yerdir de. Özel alan, Rousseau'nun toplumsal ilişkiler idealinin bütünleyici bir parçasını oluşturur. Bir taraftan kadının kamusal alanın dışında tutulmasına ve öbür taraftan da tutkuların sınırlandırılmasına ve kamusal yaşam için zararsız kılınmasına hizmet eder. Bu anlamda özel alan hem bozulmuş toplumsal yaşamdan kaçan insanın sığınacağı bir şefkat ve erdem barınağı hem de kamusal yaşamın dönüştürülmesinde örnek olan şeydir. Ve bu erdemli tutkular alanında sözü geçecek olan kadından başkası değildir. Kadın kamunun siyasi yaşamını erkekler aracılığıyla etkiler. “Çocukluğunda” erdemli bir kadın tarafından “büyütülen” ve “yetişkinliğinde” erdemli bir kadının “hizmet ettiği” erkekler kamusal alana doğa tarafından yönlendirilen bir akıl taşırlar. Ama ne var ki kadının örnek niteliğindeki bu erdemi dışarıdan sınırlamalarının bir ürünüdür (Lloyd, 1996: 104-105).

Kadınlar Hume'un oldukça farklı bir şekilde çizdiği kamusal-özel ayrımının da özel olan tarafında yerlerini alırlar. Hume'un alaylı nezaketinin kadın nesnelere yine de bir tür alacakaranlık kuşağındadırlar. Kadınlar ne erkek ev reislerinin mal mülk edinme peşinde koştukları sivil toplumun özel etkinlikleri içerisinde ne de mal

mülk edinmenin daha geniş kişisel çıkar biçimleri tarafından sınırlandığı kamu yaşamının ahlaki boyutunun yaratılması ve korunmasında herhangi bir yere sahiptir (Lloyd, 1996: 105-106).

Farklı düşünürlerin görüşlerinde hayat bulan düalist ayrımların en belirginini olarak ortaya çıkan kamusal-özel ayrımı, modernitenin kadının cinsiyetini toplumsal olarak değerlendirmesinde çok önemli bir rol oynadığı inkâr edilemez. Toplumsal cinsiyeti şekillendiren modernite, ataerkil mirası da kullanarak, kapitalist modernliğin sosyal işbölümünü şekillendirmek adına, kadının asli rollerini annelik, eşlik ve ev kadınlığı olarak belirleyip onu özel alana hapsetmekte hal böyle olunca da kapitalizmin çalışan erkeğinin işini kolaylaştıracak olan kadın, sisteme ancak tamamlayıcı rolleri ile katılabilmektedir (Danovan, 1997: 161). Bu bakış açısının temelinde erkek iktidarını sağlamlaştırma ve bu iktidarın hükmeden, üstün bir yapı olduğuna dair inancı sağlamlaştırma çabası içinde olan ataerkil yapı karşımıza çıkmaktadır (Kaçar, 2007: 36-37). Tarihsel gelişme içinde modern çağlardan çok önce Eski Mezopotamya’da ortaya çıktığı görülen ataerkil sistem, kendini karmaşık hiyerarşik ilişkilerin işlevsel sistemi olarak meşrulaştırdıktan sonra toplumsal, ekonomik ve cinsel ilişkileri dönüştürmüş ve bütün düşünce sistemlerine egemen olmuştur. Dolayısıyla toplumda özellikle cinsiyet kimlikleri ve rolleri konusunda bir dizi ön kabulün yerleşmesine neden olmuştur. Bu ön kabullere göre erkekler “doğal olarak” daha güçlü ve akılcıdırlar. Kadınlar ise “doğal olarak” daha zayıf, akıl ve rasyonel yetenekler açısından daha zayıftırlar. Erkeklerin rasyonel zihinsel yetenekleriyle dünyayı yorumlamaları ve düzene sokmaları daha kolaydır ve siyasal olanı, devleti temsil etmeye daha elverişlidirler. Kadınlar ise, çocuk doğurma ve yetiştirme yetenekleri ile günlük yaşamın ve türün yeniden üretilmesi yükümlülüğü altındadırlar. Dolayısıyla kadın siyasal katılım ve yönetim açısından elverişsizdir ve siyasal alanın dışında kalmaları daha uygun ve hatta gereklidir (Kaçar, 2007: 32-33, Köker, 1998: 526). Ataerkil toplumsal düzende, erkeklik ve eril/erkeksi değerler ve nitelikler imtiyazlı bir konuma sahiptir. Ataerkil toplumsal düzende, güç ve otorite erkeğe aittir. Kadınlar, güç ve otoriteden yoksundurlar ve sistematik olarak yoksun bırakılmaktadırlar. Aslında ataerkillik her zamanda ve her kültürde mevcut olan evrensel bir kurumdur. Özel alan ile kamu alanı ayrımı temelinde ataerkil düzen,

kadını özel alanla (ev ve aile) sınırlandırırken, erkeği ise kamu alanına (siyaset, iş, vatan koruması, kültürel hayat) hâkim kılmaktadır. Bu yapı içerisinde erkekler özne/aktif/olumlu taraf olarak tanımlanırken, kadınlar ise öteki/pasif/olumsuz olarak kodlanır (Öztürk, 2012: 3-4).

Feminist düşünörlere göre de özel alan ile kamusal alan arasındaki ayrışma aslında ataerkil költür temeli üzerinde seyreden, erkeğin kadını ezmesinde başka bir şey değildir. Zaten modern toplumda özel alan kamusalın kapalı bir alt bölümü olarak devam etmekte ve ataerkil költürü burada görünmez kılmaktadır. Özel/kamusal alanlar arasındaki ayrışma bunlara göre kamusal yaşamı ‘erkeklikle’ özdeşleştirirken, özel alanı da ‘kadınlıkla’ özdeşleşmiştir. Erkeklik ile politika el ele giderken, politik sürece uzak düşen tüm etkinlikler kadınlara bırakılmıştır. Erkekler kamusal alanda tarih yaratırken, sözleşme gerçekleştirirken, devlet kurarken, kısaca siyasal ve iktisadi gücün merkezine yerleşirken; kadınlar ailenin yükselen duvarları arkasına çocuk bakmakta, temizlik yapmakta, tarihin objesi erkeğin yan hizmetlerini sürdürmektedir (Çaha, 2006: 171-172). Bir başka deyişle feminist teoriye göre kadınlar, cins olarak toplumsal iktidarın ve mülkiyetin dışında tutulmuş; bu ikincilleştirmenin en önemi desteği (ve meşrulaştırıcısı) de az önce bahsi geçen kadınların özel alandaki etkinlikleri olmuştur. Cinsiyete dayalı işbölümüne göre kadınlar yeniden üretim işlevleriyle sınırlandırıldıklarından, ‘kamusal’ olanın uzağındaydılar. Bir yandan çocukların bakımı, evin döndürölmesi gibi faaliyetleri ayırdıkları zaman onları fiilen politik etkinliğin dışına çıkarıyordu, öte yandan da politikanın (ve genel olarak ‘kamusal’ olanın) kadınları dışlayan yapısı onların özel alana hapsolmalarını kolaylaştırıyordu. Özel alan kadınları sadece kamusal kaynaklardan uzak tutmakla sınırlı kalmamakta, onların aynı zamanda parçalanmasını sağlamakta, böylece örgütlenerek bir güç haline gelmelerine engel teşkil etmektedir. Bu teorik yaklaşımın elbette ki pratik, politik sonuçları oldu: feminist hareket, esas mücadele alanını ‘kişisel olan politiktir’ sloganıyla belirginleştirdi. Bu slogan bir yandan kadınların tek tek yaşadıkları ve kişisel seçimler, aşk ya da bireysel uyuşmazlıklarla açıklamaya çalıştıkları ezilmenin, politik bir anlamının varolduğunu ifade ediyordu, öte yandan da iktidarın farklı odakları ve türlerine işaret ediyordu (Çaha, 2006: 171-172; Bora, 1998: 65; 2004: 531).

Cinsiyetçi ayrımcılık nedeniyle özel alanla özdeşleştirilen kadın, zaman içerisinde çeşitli etkenlere bağlı olarak kamusal alana çıkabilme olanağı kazansa da asli yükümlülüklerini özel alandan soyutlayamamıştır. Yasalar önünde siyasal haklarını elde eden kadınlar, özel yaşamın kalıplaşmış cinsiyetçi özelliklerine büyük bir tehdit oluşturmayan oy verme davranışını elde etmeleriyle kamusal yaşama dolaylı yoldan dahil edilmişlerdir. Bir başka deyişle özellikleri erkeklerce belirlenen ve erkeklere göre daha düşük oranlarda gerçekleştirilen bireysel siyasal katılımı ataerkil düzen içerisinde engellenmeden gerçekleştirmişlerdir. Ancak siyasal hakların ikinci bölümünü oluşturan ve tümüyle kamusal eylem niteliği taşıyan siyasal temsil açısından değerlendirildiğinde durum o kadar olumlu görünmemektedir. Siyaset diğer kamusal etkinliklere benzer engellere sahip olmakla birlikte, iktidar ilişkilerinin ideolojik söylemini üretme, kurumsallaştırma ve yeniden üretme konularındaki işlevleri gereği ‘modern’ de olsa ataerkil düzenin temel belirleyicisi olma özelliği taşımaktadır. Dolayısıyla eğitim, çalışma yaşamı gibi diğer kamusal alan etkinliklerinde kadın-erkek eşitsizliği hatırı sayılır derecede aşılmış olsa da siyasi alanda belirgin bir biçimde erkek egemenliğinde devam etmektedir (Yaraman, 1998: 433-434). Kaldı ki Bora’nın (1998: 69) da ifade ettiği üzere kadınların çıkarı, esas olarak ailelerinin çıkarıyla birebir ilişkili bir nitelik taşımaktadır. Bu, kadınların ancak aile örüntüsü içinde varolarak bir hareket alanı ve güç elde edebilmeleri anlamına gelmekte dolayısıyla kadınların birincil bağlılıkları ailelerine olduğundan, politik alanda ki varoluşları, kendilerini ortaya koyuşları ve güçlerini kullanışları da erkeklerinkinden farklı olmaktadır. ‘Aile çıkarı’ denen şey kadınlara güç kazandırsa bile sonuçta, aile reisi olan erkeğin çıkarı anlamına geldiğinden bu farklı varoluş, yalnızca aynı olmamaya değil, daha güçsüz olmaya da işaret etmektedir. Dolayısıyla, çıplak politik iktidar ilişkilerinde kadınların erkeklerden aşağıda ve farklı bir varoluşları vardır. Özel alanın dışında bir ortak kamusalığın varlığı, bu noktada anlam kazanmaktadır. Kadın ve erkeklerin kamusalıklarının eşdeğer olmayışı, özel alana kapatılmış olmasalar bile kadınların toplumsal iktidar ilişkileri ‘müzakerelerindeki’ güçlerinin erkeklerinkinden az olması anlamına gelmekte, daha da önemlisi, bu gücün kendini ifade ediş, ortaya koyuş biçimi, onların kayda değer bir ‘toplumsal güç odağı’ olarak hesaba katılmasını da engellemektedir (Bora, 1998: 69).

Toparlayacak olursak, Antik Yunandan modern çağa uzanan bir erimde kadının konumu özel alan/kamusal alan ayrımıyla somutlaşmaktadır. Kadın özel alanla tanımlanmaktadır. Farklı kadın kesimleri için farklılıklar olmasına karşın genelde kadınların büyük bir bölümünün özel alan dışına çıkamadığı ya da erkeklerden farklı bir kamusal alana sahip olduğu bir gerçektir. Erkeklerin egemen olduğu kamusal alana çıkamayan, özel alanla özdeşleşen kadın bununla birlikte özel alanda da egemen değildir. Egemen olmak bir yana eşitlik temeline dayanan bir ilişki içinde bile değildirler (Çitci, 1998: 575). Bitirmeden ilave edilmelidir ki Rosaldo (Aktaran: Bora, 1998: 65), kamusal alan\özel alan ayrımında kadınların konumunun, bu ayrımın en zayıf, belli belirsiz olduğu toplumlarda en yüksek, ayrımın en katı ve değişmez olduğu toplumlarda da en düşük düzeyde olduğunu belirtmektedir. Ona göre kadınların kamusal alana girip kendi konumlarını düzelttikleri ya da erkeklerin ev içi alanı paylaştıkları toplumlar, en eşitlikçi olanlardır.

1.3. BATI'DA KADININ KAMUSAL ALANDA GÖRÜNÜR OLUŞUNUN BİR ARACI OLARAK SİYASET

Tarihi yapanın hem kadın hem erkek olmasına karşın, tarihi yazanların erkek olması sebebiyle kadın daima nesne konumuna indirgenmiştir. Kendi deneyimlerini kayda geçiren, geleneksel tarih içerisinde kadınların dövüşmediği savaşlar, kadınların yer almadığı antlaşmalar ve kadınların yer almadığı kurumları ele almışlardır. Böylece kadınlar uzun yıllar resmi kaynaklarda, istatistiklerde ve araştırmalarda özne olarak yer almamıştır (Kaçar, 2007: 30). Bu bağlamda kadının özne oluşunun özellikle de kamusal alanda özne olarak ortaya çıkışının taşıdığı anlam çok büyüktür. Her ne kadar feminist yaklaşımlar ışığında 'özel olan siyasaldır' saptaması işlevsel açıdan uygun görülse de, dar anlamıyla 'devleti yönetme sanatı' diye tanımlanabilecek siyasal etkinlikler kamusal alana aittir. Örneğin oy verme davranışı pratikte özel alanla çelişen bir eylem değildir, fakat siyasal temsil kamusal bir varlığı zorunlu kılmaktadır. Bunun yanında kuşkusuz özel alanın sorunları ve çözümleri kamusal alanla karşılıklı bir etkileşim içindedir. Diğer bir deyişle bireysel siyasal katılım, seçmenin -tutum belirleme sürecini hariç tutarsak- tek başına yerine getirebileceği bir eylemdir; bu eylem her ne kadar kamuya aitse de, öznenin bu yolla

kurduğu kamusal alan ilişkisi dolaylıdır. Oysa toplumsal siyasal katılım siyasal partiye üye ya da siyasal kadroya aday olma biçiminde gerçekleştirilir ve tümüyle bir kamusal alan etkinliğidir (Yaraman, 1998: 433). Böyle olmakla birlikte kadının siyasette görünür olması ve kamusal alanda bir özne olarak ortaya çıkışı zorlu bir mücadelenin sonucudur. Her şeyden önce zihinlerden, “akılcılığı kamusal alanla, akıl dışılığı ve ahlakı özel alanla ve kadınla özdeşleştirilen” ve “kadının eş ve anne olarak evine ait olduğu” yönündeki evrensel düşüncelerin (Donovan, 1997: 19) silinmesi gerekiyordu. Bu nedenle 18. ve 19. yüzyıl boyunca pek çok feminist yazar ve düşünür (Condorcet, von Hippel, Catherine Macaulay, Mary Astell, Mary Wollstonecraft, John Stuart Mill, vb.) kadınların da erkekler gibi akla ve entelektüel kapasiteye sahip olduklarını; bu nedenle, aynı rasyonel eğitimi almaları, aynı medeni ve siyasi haklara sahip olmaları gerektiği yönünde bir entelektüel mücadeleye başladılar (Yükselbaba, 2008: 152).

Bu entelektüel çabaların da bir sonucu olarak 18. yüzyıldan itibaren kadınlar da, erkekler gibi, birey ve yurttaş olmayı talep etmeye başladılar. Tıpkı insan hakları söyleminin yükselmesi gibi, feminist teorinin de ortaya çıkışının bu yüzyıla tarihlenmesi bir rastlantı değildir. Kadınlar, erkeklerin yükselttiği “eşitlik, özgürlük ve kardeşlik” bayrağının peşine düştüler, ama “kardeşliğin” “erkek kardeşlik” (“Üfraternite”, “brotherhood”) olduğunu, hayal kırıklığı içinde, pek çabuk anladılar (Berktaş, 2012). Dünyanın hızla yaşadığı değişimler, yeni değer ve hakların ortaya çıkmasını sağladı. Ama bunların da kendilerini kapsamadığını çok geçmeden fark eden kadınlar, isyana yöneldiler. Her kesimden kadın kendi konumuna ve ezilişine göre başkaldırdı; işçi kesimden kadınlar düşük ücrete, işsizliğe ve çalışma koşullarının ağırlığına, burjuva kadınları ise ekonomik ve siyasal haklardan yoksun bırakılmaya başkaldırdılar (Ergün, 2012).

Bu yöndeki ilk eylemler Fransa’da başladı. 17 maddeden oluşan Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskıya karşı koyma gibi doğal ve devredilemez hakların vatandaşlara verilmesi gerektiğini ifade eden hükümler içermekte ve her insanın kanun önünde eşit olduğunu hükme bağlamaktadır. Ancak Bildirge’deki vatandaşlık hakları, o dönemde sadece erkekler

için geçerlidir. Bu durum devrime etkin olarak katılan kadınlardan Olympe de Gouges 1791’de yayınladığı “Kadın ve Kadın Yurttaş Hakları Bildirgesi” ile kadınların da erkekler gibi özgür doğduklarını ve hukuki, politik ve sosyal anlamda eşit kılınması gerektiği yönündeki isyanla sonuçlanmıştır (Öztürk, 2012: 6-7). “Mademki kadına giyotine çıkma hakkı veriliyor, öyle ise kürsüye çıkma hakkı da verilsin” diyen Olympe de Gouges, yazdığı bir yazıdan dolayı tutuklanarak giyotine gönderilmekten kurtulamayacaktır. Ancak devrimin burjuva önderleri kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmalarını uygun bulmadıkları için 1793’te kadın örgütlemelerine son verir. Tüm kadın gazete ve yayınları kapatılır (Ergün, 2012). Fransa’da kadın hareketinin yeniden güç kazanması 1830-1848 devrimleri sırasında olmuştur. Temmuz 1830’da katıldıkları üç gün süren önemli ayaklanmadan sonra Parisli kadın işçiler: “Biz de erkekler gibi özgür doğuyoruz ve insanlığın yarısı öbür yarısına tabi olma haksızlığına uğratılamaz” çerçevesinde Kadınlara Çağrı başlığıyla bildiri yayınladılar (Ergün, 2012).

1871 Paris Komününden sonra Avrupa’daki işçi hareketinin merkezi Fransa’dan Almanya’ya kaymıştır. Almanya’da I. Enternasyonal’dan sonraki dönemde kadın hareketi -diğer ülkelerden farklı olarak- sosyalist çizgide gelişir. Bu dönemin önemli kadın aktivisti, II. Kadın Enternasyonalı Kopenhag Toplantısı’nda, 1909’da New York’lu dokuma işçisi kadınların işten çıkarılmaları protesto etmek için fabrikayı işgal etmeleri ve çıkan yangında 129 kadının hayatını kaybetmesi üzerinde dokumacı kadınların anısına 8 Mart’ı uluslararası kadınlar günü ilan eden önergeyi veren Clara Zetkin’dir (Ergün, 2012).

19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren İngiltere’de ve diğer Avrupa ülkelerinde kadınların siyasi haklarını ve özellikle de oy kullanma hakkını kazanmaları için çabalayan kadın hareketleri ortaya çıkmıştır. İngiltere’de “Süfrajeterler” olarak bilinen kadın hareketi, pasif direniş, kamu toplantılarını bölme, açlık grevi gibi yollarla kadınların seçme ve seçilme hakkını dile getirmeye başlamış, öte yandan “Oy Hakkı Militanları” İngiltere’de çeşitli yürüyüş ve gösteriler, politikacıların kapılarını yumruklamak, başbakanlık konutunun bulunduğu caddede (Downing Sreet) protestolar düzenlemek, posta kutularını ateşe verip hatta dükkan

vitrinlerini parçalamak gibi farklı derecelerde şiddet içeren eylemler gerçekleştirmişlerdir. Bu şiddet eylemleri sonucunda İngiltere’de pek çok kadın hapse girmiş ve hapiste açlık grevi yapmışlardır. Bütün bu mücadelelerin sonucunda İngiltere’de 1918’de 30 yaşın üzerindeki kadınlara oy hakkı verilmiştir. Eşit oy hakkı için mücadeleye devam eden İngiliz kadınları nihayet Mart 1928’te erkeklerle eşit koşullarda oy hakkına kavuşmuşlardır. İngiliz feminist ve yazar Virginia Woolf, 1938’de yayınlanan “Üç Gine” adlı eserinde “bir kadın olarak aslında benim bir ülkem yok. Bir kadın olarak ülke istemiyorum. Bir kadın olarak benim ülkem tüm dünyadır” demektedir. Woolf’un bu saptaması, tarihinin büyük bir bölümünde kadınlara köle gibi davranan, eğitimden ve diğer sosyal imkânlardan mahrum bırakan, eşit koşullarda çalışmasına yanaşmayan, vatanını koruma ve vatan uğruna savaşmasına izin vermeyen, savaşlarda onu ölümden, zorunlu göçlerden ve tecavüzlerden koruyamayan, bir yabancıyla evlendiğinde vatandaşlıktan men eden, oy kullanma hakkı vermeyen, seçilme imkanı tanımayan, vatan toprağının ve zenginliğinin ancak çok az bir kısmını mülk edinebilen ya da mülk edinmesi, miras alması yasaklanan, ülkesinin “vatan-evlatları” değil, “üvey kızları” olarak görülen tüm kadınlar adına iki Dünya Savaşı arasındaki ekonomik ve siyasi açılardan istikrarsız olan dünya düzeninin kadınlar açısından ne ifade ettiğini açıkça göstermektedir (Öztürk, 2012: 7-9).

ABD’de temel doğal haklar doktrinini kadınlara uyarlayan en erken girişim, Elisabeth Cady Stanton tarafından kaleme alınan ve 19-20 Temmuz 1848 tarihinde Seneca Falls, New York’ta yayınlanan Declaration of Sentiments’dir. Buna göre insanlık tarihi, erkeklerin kadınlara sürekli zarar vermelerinin, onların haklarını gaspetmelerinin tarihidir. Burada bir tür patriarkaya vurgu vardır. 1848’de New York–Seneca Falls’da yapılan miting, kadınların kendi aralarında politik örgütlenmelerinin başlangıcı olmuştur. Uluslararası kadın hareketi denilen 70 yıllık çatışmanın ilk kıvılcımı Seneca Falls’da parlamıştır. Siyahların kurtuluş mücadelesinden etkilenecek kadın hakları mücadelesini başlatan ve 1848 devriminde aktif olarak katılan kadınlar, daha sonra da 1900’lere kadar fabrika işgalleri ve kadın işçilerin grevleri, toplumsal muhalefetin şekillenmesinde önemli rol oynadı. 1864’te I. Enternasyonal’de genel konsey, kadınların üyelik hakkını kabul etti. 1870’lere

kadar olan süreçte eğitim, çalışma yaşamına girme ve medeni haklar mücadelesi verildi. Sonrasında ise temel talep olarak oy hakkına kilitlendi. Feminist hareket genellikle orta sınıf kadınlara hitap ederken, alt sınıf kadınlar o dönemin sosyal demokrat partilerinde faaliyet yürüttüler. Özellikle ABD’de kadın hareketiyle sosyalist hareketin güçlü bağları vardı. Bu dönemde Clara Zetkin işçi sınıfı mücadelesini sürdürürken kadın sorununa dair de örgütlenmeler içindedir. Bu dönemdeki kadın hareketinin vardığı temel düşünce; tüm ülkelerdeki kadınların birleşmeleri ve haklarını kazanmaları için yardımlaşmalarının gerekli olduğuydu. Bu amaçla ilk defa 1888’de Uluslararası Kadın Konseyi toplandı. 1889’da toplanan II. Enternasyonel Kongresinde Clara Zetkin önderliğinde ilk defa işçi kadın örgütlenmesi stratejik ve uluslararası düzeyde tartışılmıştır (Ergün, 2012)

Evrensellik boyutu açısından incelendiğinde İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 2. maddesi *“Herkes ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka türden kanaat, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğuş veya başka türden statü gibi herhangi bir ayırım gözetilmeksizin, bu Bildirgede belirtilen bütün hak ve özgürlüklere sahiptir”* diyerek aslında dünya nüfusunun yarısını oluşturan kadınların sadece insan olmaktan kaynaklanan tüm haklarda erkekler ile eşit olduklarını açık bir şekilde ifade etmektedir. Bildirge’nin 21. maddesi ise, *“herkesin doğrudan ya da serbestçe seçilmiş temsilcileri aracılığıyla ülkesinin yönetimine katılma ve kamu hizmetlerinden eşit yararlanma hakkına sahip olduğunu”* belirtmektedir (Öztürk, 2012: 12-13). İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’ndeki bu hükümlere ilaveten yine kadınların erkeklerle eşit koşullarda seçme ve seçilme haklarını elde etmeleri, ayrımcılık olmaksızın tüm kamusal görevlerde erkeklerle eşit koşullarda çalışmalarını garanti altına almak için, Birleşmiş Milletlere üye 86 ülke tarafından imzalanan ilk Sözleşme olan Kadınların Siyasal Haklarına ilişkin Sözleşme, 7 Temmuz 1954 tarihinde yürürlüğe konulmuştur (Erol, 2008: 19). 1975 ve 1995 yılları arasında Birleşmiş Milletler önderliğinde düzenlenen dördüncü Dünya Kadın Konferansı ile hem hükümetlerin hem sivil toplum kuruluşlarının katılımı ve desteğiyle dünya kadınlarının başta siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlar olmak üzere hem kamusal alanda hem de özel alandaki sorunlarına uygulanabilecek çözüm yollarına değinilmiştir. Hatta BM 1975-1985 yılları arasını Uluslararası Kadın On Yılı ilan

ederek, çeşitli proje ve çalışmalarla hükümetleri tüm dünyada kadın haklarının ve kadının toplumsal ve özel konumunu iyileştirmeye teşvik etmiştir. Bu çerçevede 18 Aralık 1979'da imzalanan Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW), 1981 yılında yürürlüğe girmiştir ve 187 devlet bu Sözleşmeye taraftır. Birleşmiş Milletler bünyesinde yer alan on altı insan hakları sözleşmesinden biri olan CEDAW, içeriği itibariyle güçlü ve kapsamlı bir uluslararası kadın hakları belgesi olarak nitelendirilmektedir. Sözleşmeye taraf devletler özellikle Madde 7'de belirtildiği gibi, ülkelerinin siyasi ve kamu hayatında, kadınlara karşı ayrımı önlemek için tüm önlemleri almak ve özellikle kadınlara erkeklerle eşit şartlarda bütün seçimlerde ve halk oylamalarında oy kullanma; hükümet politikasının hazırlanmasına ve uygulanmasına katılma, kamu görevinde bulunabilme, hükümetin her kademesinde kamu görevleri ifa etme; ülkenin kamu ve siyasi hayatı ile ilgili hükümet dışı kuruluşlara ve derneklere katılma haklarını sağlamakla yükümlüdürler (Öztürk,2012: 14-15).

Yirminci yüzyılda geleneksel yaşam biçimlerinden çağdaş yaşam biçimlerine yönelişle birlikte özellikle seçme-seçilme konusunda yasalarda yapılan eşitlikçi düzenlemelerle, kadınların siyasal katılımında görüntüsel farklılıklar olmuştur. Parlamentolar-arası Birliğin 31 Ağustos 2011 tarihi itibariyle yayınladığı listede dünyadaki tüm ulusal parlamentolardaki toplam milletvekili sayısı 45.128 iken bunların 36.365'i erkek ve 8.716'sı ise kadındır. Kadınların ulusal meclislerde temsil edilme oranı dünya ölçeğinde %19,3 olarak gerçekleşmektedir (Öztürk, 2012: 19-20). Siyasal temsil eşitliğinin sağlanması için tüm dünyada genellikle seçimlerde kota sistemi uygulaması yapılmaktadır. Günümüzde çokça kullanılan üç temel kota uygulaması mevcuttur. Bunlardan ilk ikisi anayasal ya da yasal kotalardır, üçüncüsü ise gönüllülük esasına dayalı kota uygulamasıdır. Ayrılmış koltuk kotaları, parlamentoda belirli sayıdaki milletvekilliğinin kadınlara ayrılması uygulamasını içerirken, ulusal yasama kotaları, seçim listelerinde kadın adaylara belirli bir kota ayrılmasını hukuken öngören bir uygulamadır. Gönüllü olarak gerçekleştirilen siyasi parti kotaları ise, bir ülkedeki siyasi partilerin kendi istekleriyle uyguladıkları ve seçim listelerinde kadın adaylara belirli bir kota ayrılmasını sağlayan bir uygulamadır. Günümüzde dünyada 90 civarında devletin kadınların siyasete daha

fazla katılımını sağlamak için uyguladıkları ve pozitif ayrımcılığın en somut hallerinden biri olan kotalar, kadınların en az % 30 veya % 40 oranında siyasi katılımlarının sağlanmasını güvence altına almayı hedeflemektedir. Bu çerçevede kota uygulamaları kadınların siyasete girmesinin önündeki engeller ortadan kalkıncaya kadar geçici bir önlem olarak kullanılmaktadır (Çağlar, 2011; 76). Ama yine de günümüzde kadınların siyasi alandaki varlığı hala erkeklerle eşit düzeye gelememiştir. Özellikle seçilme hakkından yararlanma ve siyasi karar mekanizmalarında yer alma konusunda cinsler arası eşitsizlik çok belirgin bir biçimde varlığını sürdürmekte ve kadınlar erkeklerin çok gerisinde kalmaktadırlar. Kadınların siyasi karar mekanizmalarında eksik temsili, demokrasinin anlamına uygun bir biçimde işlemesine imkan bırakmadığı gibi, “yönetime katılma” konusunda da, cinsler arası eşitsizlik sorununu gündeme getirmektedir (KSGM, 2013: 30).

Özel yaşam ve kamusal yaşamın cinsiyetçi ayrımı/karşıtlığı yasalarda kadını erkeğe eşitlemek için yapılan dönüşümlerden beklenildiği kadar otomatik ve hızlı bir biçimde etkilenmemiş, binyılların birikimi toplumsal değer ve yapılar karmaşık etkileşim süreçlerine dayalı bir direnç göstermişlerdir. Kuşkusuz kamusal alandaki erkek egemenliği büyük bir sarsıntı geçirmektedir; ancak genelde ataerkil işbölümü bir takım görüntüsel farka karşın ideolojik baskınlığını sürdürmektedir. Bu konuda öncelikle vurgulanması gereken geleneksel yapısı içindeki aile kurumunda süren erkek egemenliğinin devlet yönetimini fazlasıyla etkilemesi ve kadının aile içindeki tâbiliğinin siyasi alana da yansımalarıdır (Yaraman, 1999: 17).

Genel olarak bakıldığında, kadın hareketleri, kadınların emek gücüne dahil olması, oy verme hakkı gibi gelişmeler, kadınların kamusal alana çıkmasını sağlamakla birlikte çağdaş ahlak ve politika kuramı bu konuları eski haliyle bırakmakta ısrarcıdır. Bu anlayışın iki sonucundan bahsedilebilir: Birincisi, çağdaş normatif ahlak ve politika kuramı kadınları yok saymaya devam etmektedir ve kadın farklılıkları dikkate alınmaz ve erkek özne anlayışı sürmektedir. İkincisi, "kişisel alan"daki iktidar ilişkileri kadın aleyhine devam ettirildi. Kadınların etkinliklerinin aile alanı ile sınırlandırılması ve aile söylemi ile idealleştirilmiş kadınlık söylemi yan

yana konarak, erkek egemen kamusal alan ideal tip olarak savunulur hale gelmiştir (Hansen, 2004: 162).

İKİNCİ BÖLÜM

KAMUSAL/ÖZEL ALAN AYRIMINDA TÜRK KADINI

Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak Türk kadınının günümüzde bulunduğu konumu anlayıp, süreç içindeki toplumsal/siyasal alanda geçirdiği dönüşümleri değerlendirmek adına, Müslümanlık öncesi ve sonrası ayrımına değinerek Türk devletlerindeki durumu açıklanacaktır. Burada Müslümanlığa geçiş gibi bazı yazarlar tarafından kadın konumunun bir kırılma noktası olarak kabul gören yerleşik hayata geçiş de ele alınacaktır. Daha sonra, Ömer Çaha'nın da ayrımını yaptığı evrelerden yola çıkılarak Osmanlı'dan günümüze Türk tarihindeki kadın hareketi konusu, kamusal alanı oluşturan eğitim, çalışma yaşamı, siyaset gibi alanlarda kadının durumu ve bu alanlardaki kadınları ilgilendiren yasal düzenlemeler, yine aynı amaçlarla ulusal ve uluslararası düzeyde atılan adımlar incelenecektir. Bu inceleme konuları Osmanlı Dönemi, Tanzimat Dönemi, I. Ve II. Meşrutiyet Dönemi, Cumhuriyet Dönemi ve 90'lı yıllara vurgu yaparak 1980 sonrası dönem kırılma noktalarından hareketle günümüze kadar taşınıp, kadının konumu değerlendirilecektir. Son olarak da günümüzde kadının kamusal alanda görünürlülüğünün bir aracı olarak yönetim ve siyasette hangi noktada olduğunu görmek adına, kadının Türkiye'deki siyasal katılım ve temsil mekanizmalarındaki güncel durumu sayısal veriler kullanılarak analiz edilecektir.

2.1. ESKİ TÜRK TOPLUMU -MÜSLÜMANLIK ÖNCESİ/ SONRASI

Eski Türklerde siyasi hayatta kadın “Hâtun” sıfatıyla, devlet başkanının en büyük yardımcısıydı (Baş, 2006: 9). Orta Asya Türklerinin tarihi ve yaşayışı ile ilgili en önemli argüman Orhun Kitabeleri'dir. Orhun Kitabeleri'nde VII. yüzyıldan başlayarak, devlet işleriyle ilgilenen katunlardan (hatun) bahsedilir. Kağanın hanımı olan hatun da tıpkı kağan gibi töre ile bu makama oturur ve kağan ile birlikte ülkeyi yönetir. Orhun Kitabeleri'nde eski Türk devletlerinde kadının da yönetimde söz sahibi olduğunu gösteren ‘hakan ve hatunun buyruğu’ ile başlayan ifadeler yer alır. Yine bu dönemde kağan gibi hatunun da özel bir konuma sahip olduğu, Orhun Kitabeleri'ndeki “Yukarıda Türk Tanrısı, Türk'ün kutlu ülkesini öyle tanzim etmiş.

Türk milleti yok olmasın, millet olsun diye babam İleriş Kağan ve annem İlbilge Hatunu (Tanrı) halk içerisinde çekip yukarı çıkarmış” ifadelerinden anlaşılmaktadır (Dulum, 2006: 4).

Türklerde kadınlara anne olmalarından dolayı önem verilir, saygı ve sevgi gösterilirdi. Ana hakkı, Tanrı hakkı ile bir tutulurdu (Sümer,1967: 394). Türklerde annenin yeri daima babanın akrabalarından önce gelirdi. Miras hakkından yararlanan annenin ayrıca çocuklar üzerinde de baba kadar hakkı mevcuttu. Göçebe bir hayat tarzına sahip olan Türklerde kadınlar, annelik dışında kahramanlık gibi önemli bir özelliğe de sahiptiler. Her alanda kocasının yardımcısı olan kadınlar savaş meydanlarında da kocalarını yalnız bırakmayarak savaşa katılır, ata biner, ok atar, silah kullanır ve güreşirdi (Dulum, 2006: 5). Kağanın annesi ya da eşi, erkek savaşa gittiğinde halkın arasında çıkan anlaşmazlıklarla ilgilenir, davalara bakar ve suçluları cezalandırırdı (Baş, 2006: 10).

İslamiyet öncesi Türk toplumunda kadın erkeğinin dostu ve tamamlayıcısı olarak görülür. Kadın her alanda sürekli erkeğinin yanındadır. Göktürkler ve Uygurlar da fermanlar yalnız kağan tarafından değil, hatun tarafından da imza edilirdi (Dulum, 2006: 5-6).

Türklerde hatun, hem kağan hem de halk tarafından saygı görürdü. Hatunların kendilerine ait ordu ve otakları (sarayları) vardı. Törenlerde ve şöenlerde hatun, hakanın soluna oturur, siyasî ve idarî konulardaki görüşlerini söylerdi. Devlet idaresinde önemli görevler üstlenen hatun (Mo-tun’un Hanımı) yabancı devlet elçilerinin kabulünde da hakanla beraber bulunurdu (Kafesoğlu,1988: 258).

Sosyal hayat içerisinde kadın erkek ayrımı söz konusu değildir. Çünkü Türklerde kadın tabu değil, sosyal bir varlıktır. Kadın her türlü etkinliğe katılır, onun bir parçası olur. Kadınların din adamı olabilmesine olanak tanınması -Tölesler’de kadın şamanlar bulunması- eski Türklerde kadının sosyal yaşamın en önemli aktörlerinden birisi olduğunun göstergesidir (İnan,1972: 79). Kadın, kadınlığından bir şey kaybetmeden toplumsal hayata katılır, çocuğuna, evine bakar, eşine yardımcı olur, ondan saygı görür ve sosyal hayatta özgürce hareket ederdi (Baş, 2006: 11).

VIII. yüzyıldan itibaren Türkler İslamiyet’i kabul etmeye başladılar. İslamiyet’i kabul eden Türkler Eski Türk Devletlerinde olduğu gibi kadına önem verirlerdi. Kurulan Türk devletlerinde kadınlar, Türk töresinden gelen haklarını devam ettirdiler. Göktürklerden beri devam eden Hatunun görevi Türklerin İslamiyet’i kabulü sırası ve sonrasında kurulan Karahanlı ve Selçuklu devletlerinde devam eder. Türk kadınları alışlagelen sosyal ve siyasi fonksiyonlarını bu devletler zamanında da korur (Dulum, 2006: 8) İlk dönem siyasi hareketlerde ilk İslâm kadınları etkin rol oynamıştır. Böylece Türk kadınının erken devirdeki İslâmî çevreye uyması için başını örtmesi yetiyordu (Baş, 2006: 12).

İlk büyük İslâmî Türk medeniyetinin kurucusu olan Karahanlılar’da kızlar “terken” ünvanının aslî sahibi sayılıyordu. Terkenlerin kendi maiyeti, dîvanı ve ordusu bulunurdu. Selçuklular ve Harzemşahlar döneminde de terkenler siyâsî-askerî hareketlerde etkin konumdaydı (Baş, 2006: 13). Selçuklu Devleti’nde Hatununun eski Türk devletlerinde olduğu gibi önemli görevleri vardır. Sarayda ve devlette önemli nüfuza sahip olan Hatun devlet işlerine müdahale eder. Türk hakanları devlet işlerinde eski Türk devletlerinde olduğu gibi hatunlara danışır sonra karar verirler. Hatunların fikirleri kararların alınmasında belirleyici rol oynardı (Dulum, 2006: 9).

Sultan ile birlikte seferlere katılan Hatun eski Türklerde olduğu gibi yönetimde söz sahibidir. Hatunun yönetimde erk sahibi olduğunun en önemli göstergeleri sahip olduğu askerler (ordu) ve ikta gelirleridir. Eski Türk devletlerinde olduğu gibi ilk Müslüman Türk devletlerinde Hatun kahramanlık özelliği taşır. Kendine bağlı ordusu bulunan Hatun, ata biner ve kılıç kuşanır (Turan, 1969: 127).

İslamiyet’in Türkler arasında yayıldığı X. Yüzyılda Türklerin yaşadığı yerlerde kadınlar ve erkekler yan yanadır. X. Yüzyılda Türklerin yaşadığı yerleri ziyaret eden İslam seyyahı İbn Fazlan Türklerde kadınların erkeklerden kaçmadığını özellikle belirtir ve kadın ile erkeğin aynı ortamda bulunmasını şaşkıncı bulur. Seyyahların yazdıklarından hareketle Anadolu’da yaşayan Türklerde, erkek ile kadın mekânlarının ayrılmadığı yani kaçgöç olayının olmadığı görülür. XIII. yüzyılda Hatun halk üzerindeki etkisini korur ve diğer kadınlar gibi sosyal yaşamın içinde yer alır (Dulum, 2006: 10).

2.2. KADININ KONUMUNUN ZAMANLA DÖNÜŞÜMÜ

Türk toplumunda kadının konumu ve toplumsal rolü zamanla değişmiştir. Bu değişimin ya da dönüşümün nedeninin ne olduğu konusunda farklı görüşler ortaya atılmıştır. Ortaya atılan görüşlerden birisi kadının toplumsal hayattaki yerinin aşağıya inmesini İslamiyet'in kabulü ile ilişkilendirir. Bu görüşe göre Türklerin İslamiyet'i kabulü sonrasında kadının toplumsal statüsü ve konumunda olumsuz yönde değişim olmuştur (Öztuna, 2006: 226). Türkler VII. Yüzyıldan itibaren Arap ve İslamiyet'in etkisi altına girmiş, İslam dini ve İslam hukuku kadına sınırlı haklar tanıdığı için zamanla kadın toplumsal alandan çekilmiş ve aile içinde ise bağımsızlığını yitirmiştir (Unat, 1982: 8).

Kadının sosyal hayattan çekilmesine ilişkin diğer bir görüşe göre ise, söz konusu kamusal/özel ayrılığının ve bunun doğal sonucu olan kadının toplumsal hayattan tecridinin nedeni din değildir. Bu değişimin iki önemli nedeni vardır: Birinci neden yaşanılmaya başlanan coğrafyadır. İkinci neden ise yerleşik hayata geçilmesidir (Dulum, 2006: 11-12).

Türklerin kitlesele ve kurumsal biçimde yerleşik hayata geçmeleri ile İslamiyet'i seçmeleri hemen hemen aynı zamanlara rastlamakta, toplumsal değişiklikte hangi etkenin belirleyici bir rol oynadığı kolayca ayırt edilememektedir. Bununla birlikte İslamiyet'teki tesettür anlayışı kadın ve erkeklerin mekânlarının farklılaşmasında yerleşik yaşama geçme kadar etkili olmuştur. Anadolu'ya yerleşmeyi başlatan Selçuklular döneminden itibaren kentlerde yaşayan kadınların sosyal durumları ve kıyafetleri farklılaşır (Turan, 2005: 225).

Benzer görüşe sahip olan İsmail Doğan da şunlardan bahseder: İslamiyet'in eski Türk toplumundan devraldığı toplum, tüm yerleşik olmayan kültürlerle özgü bir toplum idi. Henüz toprağa bağlı olmayan, bu nedenle de yerleşik kültüre geçmemiş olan toplum ve ailelerde biyolojik miras dışında kuşaktan kuşağa aktarılan miras ve benzeri hukuki intikaller yoktu. Günübürlük ihtiyaçların belirlediği böyle bir kültürde hane reisi olan baba kadar anne de dışa dönük faaliyetler içindeydi. O nedenle özellikle kadının erkeğiyle bu ortak etkinliği, görece bir eşitlik ortaya koymaktadır.

İslamiyet'e inananlar yerleşik kültüre yönelmiş ve buna teşvik edilmişlerdir. Bu sebeple de İslam öncesi görece eşitlik İslamiyet'ten sonra kadının hane içi etkinliğe yönelmesiyle ortadan kalkmıştır. Ama bu noktada şöyle bir sosyolojik gerçeği hatırlamakta yarar vardır. Kadının toplumsal hayattan tecridi anlamına gelen etkinlik yoksunluğu yerleşik kültüre denk düşer. Ne zaman ki insanoğlu toprağa bağlı bir yaşama geçmiş, o zaman kadının tecridi sorunu da ortaya çıkmıştır. Sanılanın aksine kadının tecridi İslamiyet'in kabulünün bir sonucu değil yerleşik kültürün ön gördüğü toplumsal gerekliliklerin bir sonucudur (Baş, 2006: 20).

Aynı dönemde Anadolu'da yaşayan Bizanslı kadınlar sosyal yaşamdan uzak kapalı bir hayat yaşarlardı. İmparatoriçeler bile ender olarak halk arasında görülürdü. Bizanslı kadınlar dışarıya yüzlerini peçe ile örtterek ve aile üyelerinden biri veya hizmetli eşliğinde çıkarlardı (Dulum, 2006: 13). Nitekim etkileşime girilen Bizanslılardan Türklerin etkilenmiş olması da muhtemel bir sonuçtur.

Sonuç olarak Anadolu'da Selçuklu ve diğer Türk kentlerinde İslam'ın etkisi ve yerleşik yaşama geçme ve etkileşime girilen kültürler sonucu kadınlar kapalıdır ve sosyal yaşamdan uzaktır (Turan, 1969: 130). Anadolu'da Selçuklularda başlayan kadının özel yaşama kapanması ve toplumsal rolünün sınırlandırılması Osmanlı döneminde de devam eder.

2.3. OSMANLI DÖNEMİ

Osmanlı Devletinde genel olarak kamu/özel ayırımına baktığımızda; ideal olarak 'kamu' mekanı erkeklere ait iken, kadınlara 'özel' mekanın ayrıldığını görmekteyiz. Erkekler evin dışındaki işlerle uğraşırken, kadınlar evin içindeki işlerden sorumluydu. Böylece, siyasal, ulusal, ekonomik veya askeri işler erkekler dünyasına; ev, çocuk, aile ile ilgili işlerse kadınlar dünyasına aitti. Bunun neticesinde evin gelirini sağlamak erkeğin işi olurken, tersi, yani o geliri harcamak kadınların işi olarak görülüyordu (Van OS, 2001: 339)

Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarında, Osmanlı ailesi ve kadının aile içindeki yeri hakkında edinilen bilgiler genellikle yönetici sınıf (hânedân mensubu) hakkındaki bilgilerdir. İbn Haldun'un nazariyesine uygun olarak, bu dönemde toplum içinde çok belirgin bir ayrılıklar yoktu. Sultan eşleriyle ilgili yazılanlar, aynı zamanda toplumdaki diğer kadınların da durumunu yansıtmaktadır. Sultan "Hâtun"ları toplumla ilişkileri tamamen kopuk olarak saraylarda yaşayan kimseler değildi. Kocaları gibi onlar da sosyo-politik hayatın içindelerdi. (Baş, 2006: 18).

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde kadın sosyal hayatın içinde kısmen de olsa yer alıyordu fakat Osmanlı öncesi dönemdeki, kadının toplumdaki konumunun dönüşümüyle ilgili ağırlıklı görüşün içeriğinde olduğu gibi, gerek İslamiyet'in etkisi gerekse Bizans ile İran'ın gelenek ve göreneklerinin Osmanlı sarayına dahil edilmesi ile kadının sosyal hayattan çekilmesi kaçınılmaz olmuş, örtünme ve harem gelenekselleşmiştir. Bu dönemde Türk kadını, erkekten pasif bir konuma itilir. Osmanlı yöneticilerinin kadına karşı bu tutumu benimsemeleri ve uygulamaları, Türk kadınıni peçe altına mahkum eder. Osmanlı'da kadın adeta inzivaya çekilir (Kurnaz, 1991, Göksel, 1993, Altındal, 1994). Kadın kamusal hayatta boy göstermekten daha çok ev yaşamına doğru çekilir. İslami kuralların dar ve muhafazakar yorumları sonucunda eve kapanan kadın, hem sosyal yaşamdan, hem de bu yaşamdaki siyasi haklarını kullanma yetisinden mahrum kalmıştır (Konan, 2011: 162). .

Osmanlı toplumsal yaşamında, kadın-erkek ilişkilerinde dinsel farklılıklar belirleyici bir öneme sahip olmadığını belirten Ortaylı'ya göre ise, Türk tarihi içinde Osmanlı kültürü aile hayatı açısından farklı bir dönemdir ve özellikle kadın-erkek ilişkilerinde etnik ya da dinsel kültüre bağlı bir süreklilik yoktur. Bu konuda coğrafyadan kaynaklanan bir kültürel atmosfer daha önemli bir etkidir (Ortaylı, 2002: 7-119).

Başka bir deyişle Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde kadınların yaşayışları eski Türk geleneklerine benziyor iken İslamiyet'in etkisi dışında hem yerleşilen coğrafyanın etrafındaki kültürel kuşatma hem de saraya giren yabancı unsurlar beraberinde farklılaşmayı getirir. Bu farklılaşma sonucu olarak II. Murad

zamanında, Osmanlı hükümdarlarının haremi olur. Kanuni dönemi ile birlikte de kadın tam anlamı ile “mahrem bir nesne” halini alır (Dulum, 2006: 14). Bu sosyal baskı giderek hukuk kurallarında kendini göstermiştir. 16. ve 17. Yüzyıldan itibaren kadınların hareket alanını kısıtlayan, kıyafetini düzenleyen, onların sokakta, çarşıda, pazarda nasıl hareket edeceklerini uzun uzadıya beyan eden fermanlar yayınlanmıştır. Kadınların hangi mevkilere gidebilecekleri, nerelerde piknik yapacakları, hangi renkten ve hangi boyda feraceler giyebilecekleri açıkça yazılı olan bu fermanlarla; kadınların erkeklerle birlikte sandala binmeleri, kaymakçı dükkânlarına girmeleri, ferace biçimlerinin değiştirilmesi, mesire yerlerine gitmeleri, ince kumaştan ferace giyilmesi (diken terziler asılacaktır) yasaklanmıştır (Dinçkol, 1998: 44, Çaha, 2013: 4). Yine fermanlarla Sultan III. Osman kadınların sadece dört gün sokağa çıkmalarına izin verirken, IV. Mustafa sokağa çıkmalarını tamamen yasakladı (Dinçkol, 1998: 44). Fermanların çoğu, irat edilen emirlere uymayan kadınların ya da bunlara yardımcı olacak erkeklerin taşraya sürüleceği ifadesiyle bitmekteydi (Çaha, 2013: 4).

Sıdıka Tezel’in İfadesiyle:

“Osmanlı toplum yapısı, cinslerin ayrılığı üzerine kurulmuş iki ayrı dünyadan oluşmuştur. Erkeğin dünyası kamusal, kadının dünyasıysa özeldi, mahremdi ve ailenin içindeydi. Eve kapatılıp çarşaf giymeye mahkum edilen kadının, toplum hayatındaki rolü önemli ölçüde sınırlandırılmıştı.” (Aktaran: Dulum, 2006: 11).

Gerek din gerek etkilenilen İran ve Bizans kültürleri gerekse yerleşik yaşama geçilen coğrafya Osmanlı Devleti’nde kadınların, toplumsal yaşamdan uzaklaşmasına neden olur. Özellikle şehirlerde toprağa bağlı bir yaşama (yerleşik yaşam) geçilmesi kadın-erkek ilişkisinin toplumsal biçimini de belirler (Ali Seydi Bey, - : 261).

Kadının sosyal yaşamdan uzaklaşıp mahrem bir nesne haline gelme durumu özellikle kentlerde geçerlidir. Kırsal alanlarda yaşayan kadınlar kentlerde yaşayan kadınlara nispeten daha özgürdüler (Dulum, 2006: 15). Kırsal kesimde daha özgür ve hakim olan kadın, kasaba ve kentlerde toplumdan soyutlanmış, kafes arkasına

alınmıştır. Kırsal kesimde daha özgür olma nedenini, üreticilikten uzak olan kent kadınına göre, bu kesimdeki kadının üretime, ekonomiye katkısında bulmak yanlış olmayacaktır (Dinçkol, 1998: 43).

Şeriat kanunları, kadınların erkeklere göre “doğal” olarak ikincil konumda olduklarını varsayıyordu. “Kuran’da kadınların hiçbir hakkının bulunmadığı” gibi bir görüş kabul görmüyordu ama, kadınların var olan haklarının da erkeklerle eşit sayılmayan bir konumda olduğu açıktı. Evlilik ve aileye ilişkin yasalar erkeğin çokeşliliğine izin veriyordu (bu “izin”, ekonomik koşullar nedeniyle erkeklerin çoğunluğu tarafından uygulanamamış olsa bile, yasal statü açısından erkek üstünlüğüne işaret ediyordu), ayrıca cariyelik sistemi de yürürlükteydi ve erkekler istedikleri kadar köle kadınla birlikte yaşayabilirlerdi. Boşanma, erkek açısından kolaylaştırılmıştı ve bazı istisnalar dışında kadın boşanma hakkına sahip değildi. Aynı anlayışın devamı olarak, çocukların velayeti de babanın ve baba ailesinin üzerindediydi. Kadınların mülkiyet ve miras hakları bulunmakla birlikte, kadının mirastan aldığı pay erkeğinkinin yarısıydı (Berktaş, 2004: 11).

Bir toplumda kadının statüsünü gösteren en önemli göstergeler olan aile, evlilik, boşanma, miras ve mülkiyete ilişkin bu yasaların içeriği, toplumda kaç-göç uygulaması ve cinsiyetlerin tecridiyle birlikte, kadınların kamusal alana çıkışlarını büyük ölçüde engelleyen, izin verilen durumları da düzenleyen ve denetleyen kurullarla pekiştiriliyordu. İslami yasaların egemen olduğu bu düzende, Kuran’a göre evin geçimini sağlamakla yükümlü olmayan kadının “doğal” yeri, ailenin ve evin içiydi. İslam hukukunun geçerli olduğu bütün toplumlar gibi Osmanlı’da da, kentsel mekân, cinsiyete göre çok keskin bir biçimde ayrılmış durumdaydı ve Tanzimat dönemine dek kadınları konu alan uyarı ve yasaklamaların, öncelikle giyim kuşam ve kadınların gezinti yerlerindeki, alışveriş sırasındaki vb. davranışlarını düzenleyenler olduğu görülmekteydi (Berktaş, 2004: 11; 2001: 353). Bu durum kadını ‘mahrem’ sayan ve dolayısıyla da kamusal alanda ki varlığını ‘zorunluluk’ halleriyle sınırlayan, sınırlamadığı durumlarda da katı bir biçimde denetlemeye çalışan bir anlayıştır (Berktaş; 2001: 353).

Farklı bir görüş belirten Leslie P. Peirce, Osmanlı toplumunda batılı anlamda kamu ve özel ayırımının çok belirgin olmadığı ve bunun cinsiyetle çakışmadığı görüşündedir. Osmanlı toplumunda erkek toplumu birçok bakımdan kadın toplumuyla aynı âdâb ve kriterlere uyardı (Aktaran: Baş, 2006: 20-21).

Osmanlı kadınları, şehirli kadınlar, Tanzimat'ın ilanına kadar evin içindedir. Kadınların dış dünya ile bağlantıları sınırlıdır. Toplumsal hayatla ilişkileri küçük çevreleri içerisinde gerçekleşir. Batı'daki gelişmelerden etkilenen Osmanlı Devleti'nin Tanzimat Fermanını ilan etmesiyle kadınların toplumsallaşmasına yönelik süreç başlar (Dulum, 2006: 18).

2.3.1. TANZİMAT SONRASI GELİŞMELER

Türk tarihinde kadın hareketini 5 evrede analiz ettiğini söyleyen Ömer Çaha'ya göre; birinci evre Osmanlı'nın dünya ekonomisinin periferisine iyice düştüğü, dolayısıyla tek merkezli kamusal yaşam alanının şekillenmeye başladığı on yedinci yüzyıldan I. Meşrutiyetin ilan edildiği dönemlere kadar devam eden süreç içinde gelişmiştir. Çaha; kadın hareketinin embriyo aşaması olduğunu ifade ettiği bu dönemi "kadınların toplumsal hayata katılma evresi" olarak tanımlar. Yükselmekte olan dünya ekonomisine entegre olan Osmanlı'da gelişen tek merkezli kamusal alanda yönetici sınıf kadınlarının yanı sıra varlıklı kesim kadınları da boy göstermeye başlamışlardı (Çaha, 2013: 4).

Osmanlı Devletinde kadının yaşadığı değişim süreci özellikle batılılaşma çabalarıyla ortaya çıkan toplumsal yapıdaki değişimler ile beraber beslenerek gelişmiştir. Tanzimat fermanının ilanıyla başlayan bu gelişmelerin kadın-erkek eşitliğinin sağlanması bakımından büyük adımlar olduğu söylenebilir. Özellikle eğitim alanında Tanzimat fermanı önemli bir dönüm noktasıdır (Kaçar, 2007: 45). Kadın hakları ile ilgili ilk tartışmalar Tanzimat Fermanının ilanından sonra olmuştur. Aydınlar, kadını toplum içinde etkili bir hale getirmek fikri üzerinde birleşmiş ve başta eğitim olmak üzere Batı'da kadına tanınan hakların Osmanlı kadınlarına da tanınması için çaba göstermişlerdir. Bu dönemde çıkarılan bazı gazete ve dergilerde

kadının durumunun iyileştirilmesi ile ilgili yazılar yazmışlardır. İslamiyet Müslüman kadına Batıdakinden daha fazla hak vermiş olsa da toplumda kadına biçilen rollerin buna izin vermediği dile getirilmiştir. (Kurnaz, 1991: 93-134).

Bazı muhafazakâr kesim ise aksi bir görüşü savunmaktaydı. Türk kadınının yerinin daha çok evi ve ailesi olduğu, bu nedenle toplumsal ve siyasal haklar verilmesinin henüz erken olduğu düşüncesindeydiler. Bu fikri savunan kadın yazarlardan biri olan Zehra, kadınların erkeklerle aynı işleri yaparlarsa komik duruma düşebileceğini şu sözleriyle dile getirmişti: “.....mesela bir kadın Meclis-i Mebusan’ın siyasi müzekaratını veya boykotajın netaciyini tedkik etmemelidir. Gülünç olur. Avrupa memleketlerinin kanunlarını biri birine tatbik etmek ahkam çıkarmak bizim işimiz değildir. Türkçemizde bir darbı-ı mesel vardır. Elinin hamuruyla erkek işine karışıyor derler, bunu dedirtmemeliyiz.” (Aktaran: Konan, 2011: 163).

On altıncı yüzyıl sonlarından itibaren Batılı ülkeler karşısında periferi durumuna düşmeye başlayan Osmanlı on yedi, on sekizinci yüzyıla gelindiğinde Batılı toplumlar için çok önemli bir ekonomik pazar haline gelmişti. Merkezinde Batılı toplumların yer aldığı global dünya ekonomisi Osmanlı’daki cemaat eksenli “kapalı kamusal alanları” herkesin katılımına açık olan tek merkezli “açık kamusal alana” dönüştürmeye zorlamaktaydı. Geleneksel-kapalı kamusal alandan modern-açık kamusal alana geçişte iki şey belirgin rol oynamaktaydı. Bunlardan birincisi dini cemaatlerin etrafındaki duvarların kalkması, böylece değişik dinden insanların kendi sınırlarını aşarak bir araya gelmesi. İkincisi ise kadınların da bu sürece eşlik ederek evelerinin ön yüzünde görünmeye başlamaları. İngiliz tekstil ürünlerini sırtlarında teşhir ederek değişik renk cümbüşünden oluşan cafcaflı ve görkemli giysileriyle kadınlar açık kamusal yaşam alanında boy göstermeye başlamışlardı (Çaha, 2013: 3).

Tanzimat Fermanı Osmanlı Devleti’nin yaptığı Batılılaşma Hareketinin somutlaşması sonucu Abdülmecid tarafından ilan edildi. Batılılaşma anlamında atılmış büyük bir adım olmasına rağmen Tanzimat Fermanında kadınlarla ilgili hükümler yer almamıştı. Buna rağmen kadınların kamusal alanda yer alması başlangıcı Tanzimat Dönemi’ne dayanan pek çok gelişmeyle sağlandı. Bu gelişmeler

genel olarak şöyle sıralanabilir: Kadı önünde evlenme hakkı (1845), orta ve yüksek öğrenim görme hakkı, kız çocuklara erkek çocuklarla eşit miras hakkı (1847 İrade-i Seniyye ve 1858 Arazi Kanunnamesi ile) tanınması, kadınların köle ve cariye olarak alınıp satılmasının yasaklanması (1856) (Dulum, 2006: 18).

III. Selimle başlayan batılılaşma hareketi, Tanzimatla birlikte sonuçlarını göstermeye başlamıştır. 1839'dan itibaren İslam hukukunun yanı sıra hukuk sisteminde, Batıdan iktibas edilen kanunlar da yer almıştır. Çağdaşlarından farklı çok uluslu bir imparatorluk olan Osmanlı devletinde batıdaki gelişmeye ayak uydurma gereksinimi geç de olsa hissedilmiştir. İmparatorluğun bütünlüğünü korumayı amaçlayan reformlar, eğitim, adalet ve idare sistemine yöneliktir. Bu reformlar, yeni bir devlet ve toplum anlayışı düşüncesinden ziyade, Batı'nın teknoloji ve yeniliklerini isteyen ama, geleneksel ilkelerin ve dinsel değerlerin de korunması anlamında idi (Dinçkol, 1998: 44).

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından sonra başta İngiliz olmak üzere Batı teknoloji ve sermayesinin Osmanlıya akmaya başlamasıyla birlikte kadınlar kent merkezlerinde gelişen ekonomik hayat içinde yer almaya başlamışlardır. Özellikle tekstil alanındaki üretim büyük ölçüde kadın emeğine bağlı olarak gelişmekteydi. Çaha'nın kadın hareketinin kökleşme dönemi olarak nitelendirdiği bu dönemde kadınların henüz politik bir kimlik kazanmadığına, sadece yeni gelişen kamusal alanda ekonomik hayata katılmak istediğine vurgu yapmıştır. Bununla birlikte gelişmekte olan Osmanlı sanayisinin ihtiyaç hissettiği alanlarda gelişen eğitim kurumlarında da kadınların eğitim alma imkânına kavuştuğu, dolayısıyla "kültürlü" bir kadın kuşağının özellikle on dokuzuncu yüz yılın ikinci yarısından itibaren yükseldiği görülmektedir (Çaha, 2013: 4).

Tanzimat Döneminde batı ile kurulan ilişkiler esnasında, batı eğitimi alan Osmanlı aydınları, Türk kadınının iyi bir eğitim alması görüşünde birleşiyorlardı (Dinçkol, 1998: 44). Osmanlı kadını da cinsiyet düzenini fazla sarsmadan yani Osmanlı kamu/özel ayrımının temelini bozmadan gerçekleştirilebilen değişiklikler istemekten çekinmemiştir. Bunların başında da kadınlar için çok sınırlı hatta

neredeysse hiç bulunmayan eğitim imkânlarının sağlanması yer alıyordu (Van OS, 2001: 339).

Yükselmekte olan modern sosyal hayatta kadınların da emeğine ihtiyaç hissedildiği için 1842 yılından itibaren kadınlar kamusal alanda devlet eliyle eğitim görmeye başladı (Çaha, 2013: 5). Tıbbiye Mektebi'nde ebelik kursları açılması için hekimbaşı tarafından 1842'de hükümete bir tahrir verildi ve kabul edildi. Bunun sonucu olarak Tıbbiye Mektebi'nde ebelik eğitimine başlandı (Kurnaz, 2013). Önce sağlık alanında, daha sonra sırasıyla sanayi ve eğitim alanlarında kadınlara eğitim imkanları devlet tarafından sunuldu (Çaha, 2013: 5). Batılı tarzda bir okul sistemi geliştirmek amacıyla 1857'de Maarif-i Umumi Nezaret'i (Eğitim Bakanlığı) kuruldu. Bu bakanlığın ilk faaliyetlerinden birisi 1859'da ilk kız rüştiyesini açtırmasıydı (Van Os; 2001: 340). Bu dönemde yapılan geniş çaplı eğitim reformlarından biride sıbyan mektepleri ile ilgili olarak kızların eğitime ilk kez yasal zorunluluk getiren 1869 yılında "Maarifi umumiye Nizamnamesi" nin çıkarılmasıdır. Bu nizamname sıbyan mekteplerinde devam zorunluluğunu erkekler için 6-10, kızlar için 7-11 yaşları olarak belirlemiştir. Bu mahalle ya da köyde iki sıbyan mektebi var ise, bunlardan biri kızlara ayrılacaktır. Aksi halde kızlar da erkeklerin gittiği sıbyan mektebine gidecek, ancak erkeklerden ayrı bir sırada oturacaklardı. Kız sıbyan mektebi hocaları kadın olacak, ancak kadın öğretmenler yetişinceye kadar, yaşlı, deneyimli, iyi ahlaklı erkek hocalardan yararlanılacaktı (Kurnaz, 1991: 5). Kız meslek mektepleri 1869'dan sonra Rusçuk ve İstanbul'da açılmış ve 7 senelik bir öğretim programı ile 1886'dan sonra "Kız Sanayi Mektebi" adını almıştır. 1870 yılında kız öğretmen okulu Dârülmualimât'ın açılması, 1876 yılında ise ilk anayasa olan Kanun-i Esasi'nin kabul edilerek kız ve erkekler için ilköğretimin zorunlu hale getirilmesi, Osmanlı'da eğitim alanında çok önemli adımlar olmuştur (Gökçimen, 2008: 10).

Bu dönemde kadın eğitimiyle ilgili tartışmalarda Osmanlı'nın hem batı özentiliğine hem de Osmanlı'nın İslami kimliğine göndermeler bulunmaktadır. Batı merkezci pozitivistimin etkisi altında kalan yazarlar batı toplumlarını uygar ülkeler arasında en ileri olanlar olarak görüyorlardı. En ileri olmalarını ise bu ülkelerde bilimsel eğitime önem verilmesine bağlıyorlardı. Bundan hareketle, Osmanlıların

uygarlığa giden yolda ilerlemesi ve dolayısıyla çağdaşlaşması için eğitime de önem verilmesi lazımdı. Söz konusu ilerlemenin de kadını eğitimden mahrum bırakarak mümkün olamayacağını ileri sürüyorlardı. Öte yandan bazı yazarlar da kadınların eğitim alma hakkını hatta görevini Batıya göndermeler ile değil de İslami gerekçelerle savunmaktaydılar. Onların görüşüne göre İslamiyet'te kadınlara eğitim verilmesi zorunluydu. Sünnet'ten, İslamiyet'in tarihinden, önde gelen Müslüman kadınların hayatı ve eserlerini anlatan makale ve kitaplardan örnekler vererek bu görüşü savunuyorlardı (Van Os; 2001: 341).

19. yüzyılın ortalarından itibaren kadın konusuna özel olarak eğilen devlet kadınlara değişik alanlarda eğitim imkanı sunmanın yanı sıra, geleneksel hukuksal alanda da onlar lehine düzenlemeler yapmaya başlamıştır. I. Meşrutiyet'e gelinceye kadar toprak, miras ve eğitim alanındaki hukuksal düzenlemelerle kadınların durumunda belirgin bir iyileştirme görülmüştür (Çaha, 2013: 5), 1847(1263) tarihli irade-i seniyye ile bir kız çocuğunun da erkek çocuk gibi babasının arazisine ivazsız sahip olabilmesi hakkı tanındı. Arazi kız ve erkek kardeşler arasında eşit olarak paylaşılacaktı (Kurnaz, 1991: 29).

Kamusal alan faaliyeti sayılabilecek bir gelişme de, Osmanlı Müslüman bir kadın tarafından ilk defa bir dernek kurulmasıdır. Bu dernek 1876'da Mithat Paşa'nın eşi tarafından kurulmuştu. Bu derneğin amacı Balkan vilayetlerinde yer alan kargaşalarda yaralanan askerlere yardım etmektir (Van Os; 2001: 345).

Batı'da kadınların kendilerine uygulanan ayrımcılığın farkına varıp seslerini yükseltmeleri Osmanlı toplumunda da yankı bulmuş ve buna benzer bir süreç Osmanlı'da da –elbette bazı önemli farklılıklarla- yaşanmıştır. Osmanlı toplumu, 18. yüzyıldan başlayarak yüzünü Batı'ya dönmüş durumdaydı ve 19. yüzyılda Batı'da gelişen olaylar, özellikle de Fransız devriminin etkileri, imparatorluğun mevcut durum içindeki değişim ihtiyacıyla birleşerek toplumu etkisi altına almaya başladı. Genç Osmanlılar, daha sonra Genç Türkler hareketi burjuva demokratik düşüncelerden esintiler taşıyordu ve kadın sorununa ilişkin görüşlerin bu esintilerden etkilenmemesi mümkün değildi. Oysa Osmanlı toplumu, hala, zaman zaman sultanın örfi hukukuyla da tamamlanan İslam hukukunun, şariat'ın egemen olduğu bir

toplumdu (Berktaş, 2004: 10). Bundan dolayı Avrupa ve Amerika’da yapılan bazı mücadeleler Osmanlı kadınları arasında pek tutulmadı. Örneğin kadınlara siyasi haklar istemek gibi bir mücadele Osmanlı kadınlarının çoğu için gündem dışı ve fazlasıyla ileri bir konuydu. Nitekim, Birinci Dünya Savaşı’nın sonuna kadar Osmanlı kadınları tarafından yazılan yazılar bu yönde bir istek içermiyordu. Tam tersine, bu konuda Avrupa ve Amerika’da yapılan mücadelelere göndermeler yapıp kendi ülkelerinin toplumsal ve ekonomik hayatına katkıda bulunmadan siyasi haklara sahip olmaya hazır olmadıklarını açıkça ifade ediyorlardı. Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar, parlamentoya girip orada devletin işleri hakkında karar vermek, kesinlikle bir Müslüman Osmanlı kadınının işi olarak görülmedi (Van OS, 2001: 339).

Genel olarak bakıldığında Tanzimat sonrasında kadın konusunda yaşanan değişimler, bir yandan eşitlik yönünde gelişmelere yol açsa da, diğer yandan bu eşitliğin çerçevesinin devlet tarafından çizilmesini kaçınılmaz kılmış ve deyim yerindeyse kadınlar üzerinde yeni bir ‘efendi’nin de ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu gene bütün ulus-devletleşme süreçlerinde görülen bir olgudur ve kadınlar üzerinde ikili -hem olumlu, hem olumsuz- bir etki yaratmaktadır (Berktaş, 2001: 352).

2.3.2. I. ve II. MEŞRUTİYET DÖNEMLERİ

I. Meşrutiyet’ten Cumhuriyetin ilanına kadar olan dönemi, Türkiye’deki kadın hareketinde en önemli süreçlerden biri olarak değerlendiren Çaha; bu dönemi “kadınların kamusal alanda sosyal aktör olma” evresi olarak tanımlar. Devletin 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kadının eğitimi konusuna verdiği önem kadınları önemli bir toplumsal obje haline getirmekteydi. II. Abdulhamid’in en önemli reformu kadın konusunda göze çarpmaktaydı. Abdulhamid tarafından açılan “Muallime Mekteplerinde” yetişen kadınlar öğretmen olarak Osmanlı kadınına eğitmek üzere taşraya gönderiliyordu. İkinci Meşrutiyet’e kadar devam eden bu süreçte İstanbul, İzmir, Bursa, Selanik gibi gelişmiş kentlerde önemli bir eğitimli kadın ordusu ortaya çıkmaya başlamıştı. Bu kadın ordusu içinde kalem oynatabilen,

yazı yazabilen, resim yapan, şiir yazan, batı dillerinden çeviriler yapabilen çok sayıda kadın yetişmiştir. Fatma Aliye, Emine Semiye, Halide Edip, Nezihe Muhittin, Nigar Hanım, Gülizar Hanım, Gülnar Hanım gibi çok sayıda Osmanlı kadını eser verebilecek duruma gelmişti (Çaha, 2013: 5).

O dönemde siyasal yapıya bakıldığında ise kadının varlığı söz konusu değildir. Osmanlı Devletinde I. Meşrutiyetin ilanına kadar temsil sistemi ve meclis yoktu. Siyasi egemenlik Osmanlı soyuna ait olduğundan egemenliği Osmanlı halkı adına Osmanlı erkekleri kullanıyordu. 1876'da Meşrutiyetin ilanı ile ilk kez meclis oluşturulmuş ve Mebusan meclisinin seçimi Kanuni Esasiye göre (65. Maddesi) belirlenmişti. İlk yazılı anayasa olan Kanun-i Esasiye göre, her 50.000 erkek için bir mebus seçilecekti. Yani, oy hakkı sadece erkeklere tanınmıştı (Konan, 2011: 163). 1876 Anayasasıyla erkekler siyasal haklarını kazanmıştı fakat kadının durumu tartışılmamıştı bile (Yüceler,2008: 133). Zaten o dönemde kadınlar nüfustan bile sayılmıyor, sayımlarda sadece erkekler sayılıyordu. Kadınlar ilk kez 1882 yılında nüfus sayımına dâhil edilmişti. Fakat bunun sebebi de devletin yaşadığı maddi kriz içinde kadınların tüketim oranlarını belirlemektir.

II. Meşrutiyet dönemine gelindiğinde ise; Türk modernleşme tarihinin en önemli aşamalarından biri olarak kabul edilir bu dönem ve Tazimatın ilanından başlayarak siyasal ve toplumsal gelişmeleri şekillendiren, Cumhuriyet yönetiminin temellerinin atıldığı dönem olarak belirtilir (Özkiraz ve Arslanel, 2011: 3).

II. Meşrutiyetin özgürlük idealinin etkisiyle birlikte kadın giderek özgürleşmeye, bireyselleşmeye başlamıştır. Bu dönemde toplumsal yapı ve bu yapı içinde kadınlar her yönüyle değişmeye ve farklılaşmaya başlamıştır. İçinde buldukları toplumu, erkeğe nazaran buldukları konumu sorgulayan kadınlar, kendilerini kuşatan geleneklere, kısıtlamalara, kadın erkek eşitsizliğine karşı bir mücadele yürütmüşlerdir. Kadınlar gerek aile yaşamında, gerekse toplumsal yaşamdaki ilişkiler ağında, dahası çalışma, hatta siyaset alanında yeni düzenlemelere gitmenin gereğini vurgulamış, toplumsal yaşamın tüm yönleriyle ilişkili olacak "kadın inkılabı"nın gerçekleşmesini istemişlerdir (Çakır, 1996: 316).

II. Meşrutiyetin “özgürlükçü” ortamından en fazla yararlanan, hatta II. Meşrutiyeti en fazla coşkuyla karşılayanlar İstanbul’daki kadınlar olmuştur. II. Meşrutiyet döneminde üzerinde en fazla konuşulan, tartışılan ve yazılan konuların başında kadın konusu gelmekteydi. Kadınların yanı sıra erkeklerin de konuya eğilmesi, sağdan sola, Batıcılardan İslamcılara neredeyse her görüşten düşünürün konuyla ilgili yazması kadın konusunu en hararetli konulardan biri haline getirmişti. Kadın konusuna karşı gelişen bu ilgi, konuyla ilgili çok sayıda kitap, dergi ve gazete ekinin yayınlanmasına yol açmıştı. Yapılan araştırmalar bu dönemde kadın konusunu ilgili otuz üzerinde gazete veya derginin yayın hayatında olduğunu saptamışlardır (Çaha, 2013: 5-6). Bilgilendirme, bilinçlendirme, talepleri ifadelendirme, imaj değiştirme, harekete geçirme, yol gösterme olarak yararlanan çok sayıda dernek ve dergi kadın inkılabının gerçekleşmesini sağlayacak başlıca araçlar olarak kullanılmışlardır (Çakır, 1996: 316).

Osmanlı’da kadının aile içindeki yerine ayrı bir önem verilmişse de kadınlar özellikle 1908 den sonra kendilerine aile dışında da bir rol biçtiler. II. Meşrutiyet döneminde kadınlar hem birey olarak hem de kurdukları derneklerle Osmanlı devletinin ekonomik ve askeri alanda güçlendirilip yükseltilmesinde katkıda bulunabilecekleri görüşündeydiler ve bu mücadelede yerlerini almak istediklerini açıkça ifade ettiler. Bu istekler doğrultusunda kurulan dernekler ve yapılan faaliyetler Osmanlı kadınlarına geleneksel cinsiyet düzeninin dışında olan bazı tecrübeler kazandırdılar. Bu faaliyetler kadınların toplum içindeki yerinin değişmesine yardımcı olmuştur (Van Os, 2001: 336). Kadınlar tarafından özgürleşmenin ilanı olarak söyleneleştirilen II. Meşrutiyet’in ilanı ile devam eden süreçte, toplumsal alanda, kadınlar ev hanımı, anne, eş rolünden farklı statüler elde etmek amacıyla taleplerde bulunmaya başlamışlardır. Kadınlar özellikle basın aracılığıyla ve dernekleşme yoluyla, ayrıca konferanslar düzenleyerek bu taleplerini daha etkin bir şekilde ifade etme imkanı bulmuşlardır (Özkiraz ve Arslanel, 2011: 6).

II. Meşrutiyet döneminde bir yandan kadınların kamusal alana çıkmaları teşvik edilmekte, diğer yandan ‘ya denetimden de çıkarlarsa’ korkusuyla bu ‘çıkış’, devlet politikaları tarafından denetlenip sınırlandırılmaktaydı. Bu merkezi denetim

mekanizmalarının en etkili olanları, her yerde olduğu gibi burada da, nüfuz ve istihdam politikalarıydı. Böylece, Tanzimat döneminde başlayan ve giderek gelişen eğilim sonucunda, eskiden ‘özel’ alan kapsamına giren aile ‘kamusallaşarak’ ‘milli aile’ ye doğru yönlendirildi (Berktaş, 2001: 355).

Kadınların hem özel alanda hem kamusal alanda etkin olmalarının başlıca sağlayıcısı eğitimdi. Kadının aile içindeki ve dışındaki görevleri onun bilgili olmasını gerektiriyordu. Kadının aile içindeki görevlerini ise, Maarif Nazırı Şükrü Bey, Şubat 1913’te, İstanbul Darülfünunu’nda açılan kadınlara özel kursların açılışında yaptığı konuşma ile net bir şekilde belirtti. Ona göre kadınlara verilen eğitim onların aydın ve aydınlatan bir anne, becerikli bir yönetici ve iyi bir eş olmalarını sağlayacaktı (Van Os; 2001: 341).

Yine kadınların eğitimi, onların anne olarak milletin devamını sağlamaları açısından önemliydi. Anne olarak sadece çocuk doğurup büyütüyorlardı. Ayrıca çocuklarının ilk öğretmeni oluyorlardı. Osmanlı devletinin adeta sürekli savaşta olduğu II. Meşrutiyet döneminin özellikle ikinci yarısında anne ve çocuklarının daha sağlıklı olmaları için annelerin sağlık bilgisi sahibi olmaları daha çok önem kazandı. Savaşlar annelik ile direkt bağlı olmayan bilgiler de gerektiriyordu. Bazılarına göre kadınlara coğrafya ve tarih okutulması lazımdı. Böylece, özellikle erkek çocuklarını, devletin eski halini öğrenip kayıp topraklardan haberdar olarak vatan için savaşılıp kaybedilen toprakları geri kazanma isteğiyle büyütebileceklerdi. Kadınlardan bilgili bir anne olmalarının yanı sıra ev işlerini bilinçli ve bilgili bir şekilde yapan bir ev kadını olmaları da istenmekteydi. Bir ev kadının yetenekli olmasına en çok ihtiyaç duyulan konu ‘evin ekonomik idaresi’ idi. O dönemde ki yazarlara göre bir evin bütçesi nasıl yapılır, bir hesap nasıl tutulur gibi konular özellikle II. Meşrutiyet döneminde takip edilen ve milli ekonomiyi güçlendirmeyi amaçlayan politikalar çerçevesinde önem taşıyordu. Bununla iyi bir ev kadınının devletin ekonomisine katkıda bulunabileceği görüşü ortaya atıldı (Van Os; 2001: 341).

Bu görüşler doğrultusunda Tanzimat’la başlayan ve II. Meşrutiyet’te de devam eden çeşitli eğitim imkânları Türk kadınına verildi ve onların toplumsal

hayata katılmaları ve ekonomik alanda kendilerini göstermeleri de sağlandı (Yücekök, Turan ve Alkan, 1998: 88).

Kadınların eğitimi konusunda atılan adımlardan bazıları şunlardır: Kızlar için 1913 yılında ilk kız lisesi olan İstanbul İnas Sultanîsi, bugünkü adıyla İstanbul Kız Lisesi açılmış ve bunu halen günümüzde de eğitim veren Erenköy, Çamlıca ve Kandilli Kız Liseleri'nin açılışı takip etmiştir. İkinci Meşrutiyet Dönemi'nin kadınlar için en önemli özelliklerinden biri de yüksek öğrenim hakkını elde etmiş olmalarıdır. 1914'te Darül-Fünun'da (İstanbul üniversitesi) kızlar da ders almaya başlamış ve 1914'te ayrı bir İnas Darül-Fünun'u kurulmuştur. 1915 yılında İstanbul Darül-Fünun'unda kadınlara haftanın dört günü düzenli konferanslar verilmeye başlanmıştır. 1915'de yine ilk defa İstanbul Edebiyat Fakültesi'nde Türk kızları erkekler ile beraber yüksek öğrenim görmeye başlamıştır (Özkeraz ve Arslanel, 2011: 4; Meriç, 2000: 60). 1917 yılında kızlar için Güzel Sanatlar Okulu ve Konservatuar, terzilik eğitimi veren okullar ile hemşirelik ve ticari derslerin verildiği okullar açılmıştır. Bu dönemde ilk defa eğitim için kızlar yurt dışına gönderilmiştir. 1914'te kurulan İnas Darül-Fünun'u, kız öğretmen okullarına bağlanmış ve matematik, edebiyat ile tabii bilimler alanlarında eğitim vermiştir. Bu okul aynı zamanda, kız öğretmen okullarına da öğretmen yetiştirmek amacıyla kurulmuştur (Özkeraz ve Arslanel, 2011: 4). Böylece, 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda başlayan ıslahat hareketi Türk Müslüman kızlarını özel eğitim alanlarından resmi okullardaki eğitim ve öğretime sevk etmiştir. Meslek olarak da öğretmenlik Türk kadını için ilk resmi çalışma sahası olmuştur. Osmanlı-Cumhuriyet modernleşmesinin başarısı, bir başka ifadeyle Batı'lı yaşama biçiminin toplumsal alanda yaygınlığı, eğitimdeki bu başarıyla birebir ilgili olarak gerçekleştirilmiştir (Meriç, 2000: 60).

Değişik kesimlerden aydınların üzerinde durduğu temel nokta, kadınların geleneksel konumlarının ve kadına ilişkin geleneksel değerlerin modern toplumun ihtiyaçlarına cevap veremeyeceği hususuydu. Gerek kadınlar, gerekse erkekler tarafından gündeme getirilen çok eşlilik, hukuksal eşitlik, eşit miras paylaşımı, boşanmada kadının da söz sahibi olması gibi konular Osmanlı kadının yerel sorunlarıydı. İkinci Meşrutiyet'e gelindiğinde kadınların örgün eğitim kurumlarında eğitilmesi ve kamusal kurumlarda çalışması konusu tartışma konusu olmaktan

çıkılmış, içinde geleneksel muhafazakar aydınların da yer aldığı her kesim tarafından kabullenilen bir konu haline gelmişti. Geriye kadının hukuksal ve siyasal statüsü kalmıştı. Erkeklerin de içinde yer aldığı genel tartışmalar bu iki konu etrafında cereyan etmekteydi (Çaha, 2013: 6).

Bu dönemde kadın hareketi konusuna devletin genel olarak destek verdiği görülmektedir. Çaha, devletin bu dönemdeki tavrını “himaye ve teşvik edici” olarak nitelendirmiştir. Birinci Meşrutiyet döneminde II. Abdulhamid, İkinci Meşrutiyet döneminde ise İttihat Terakki yönetimi kadın konusuna özel bir önem vermiş ve kadınların kamusal hayatla bütünleşmesi yönünde önemli adımlar atmışlardı (Çaha, 2013:6). Partinin izlediği politika sayesinde kadının toplumdaki yeri ve varlığı konusunda önemli adımlar atılmış, kadının geleneksel rolünden çıkartılarak toplumsallaştırılması ve özgürlüğünün kazandırılması dönemin hakim düşüncesi olmuştur. İttihat ve Terakki Partisi, bu dönemde politikalarını aile kurumu üzerine geliştirmiştir. Aile, bir politika konusu olarak hükümetin kontrolü altına alınmaya çalışılmış, İttihatçıların önderliğinde, Avrupa ailesinin taklidi olmadığına vurgu yapılan bir aile tipi olarak millî aile fikri ortaya çıkarılmıştır. Ziya Gökalp’in mimarı olduğu millî aile fikri, İttihatçılar için temel hareket noktası olmuştur. Çünkü İttihatçılar için devrimin başarılı olmasının yolu, sosyal devrimlerle beraber aileden geçmektedir. Kadının toplum içerisindeki konumunun belirlenmesi, yeni ideolojinin ana konularından biri olan millî aile ile sağlanırken, İttihatçıların aile ve kadına yönelik politikaları, Osmanlı kadın hareketlerine verdikleri desteğin göstergesi olmuştur. (Durakbaşı, 2002: 119-121). İttihat Terakki yönetimi kadınların iş dünyasıyla bütünleşmesini de sağlamış, ordu bünyesinde kadınlardan oluşan bir tabur da teşekkül ettirmişti. Osmanlı'nın yoğun savaşların içinde olduğu bu dönemde, devletin de yardımıyla erkeklerden boşalan yer kadınlar tarafından doldurulmaktaydı. (Çaha, 2013: 6).

Osmanlı Devletinin son döneminde aydın kadın grubu oluşmaya başlamış, kadınların toplum içindeki konumu tartışılmaya başlanmıştı. Bu grubun temsilcileri, Avrupa'daki kadın hakları konusundaki gelişmeleri takip ediyorlardı (Yüceler, 2008: 134). Her şeye rağmen mücadeleyi bırakmayan Osmanlı kadını da, erkekler gibi

basında seslerini duyurmaya ve gazetelerle, dergilerle haklarını aramaya başlamışlardı. Yapılan yayınlarda kadının toplumdaki yeri ve öneminden edebiyata, siyasi hak arayışından moda, ekonomik bağımsızlıktan tek eşliliğe varana kadar geniş bir yelpazede kadınlar aydınlatılmaya ve bilinçlendirilmeye çalışılıyordu (Akyılmaz, 2000: 87-89). Bu gazete ve dergiler Batılı kadınların modern hayata ayak uydurmak için verdiği mücadelelere yer vererek Osmanlı kadınlarına örnek olacak şekilde konuları işlemişler ve kadın meselesini; kadının eğitimi, toplum hayatına katılması, kadınların uğradıkları haksızlıklar gibi konularla gündeme getirmişlerdir (Kurnaz, 1991:139-191). Bunlar arasında en çok bilinenlerden biri olan Terakki gazetesinde Batıdaki kadınların haklarından ve siyasi hak talep etmelerinden söz edilerek Osmanlı kadınlarının da artık bu talepte bulunmaları isteniyordu (Akyılmaz, 2000: 87-89). Osmanlı kadını, çıkardığı dergi ve gazetelerle, bu yayın organlarında ki tartışmalarla, konaklar ve hayır dernekleri gibi yerlerdeki toplantılara katılmalarıyla bir kamusal alan yaratılmasına ve genişletilmesine katkıda bulundular (Berktaş, 2001: 351).

Toplumsal yaşama daha çok ilgi göstermeye başlayan kadınlar, zamanla siyasal alana da yönelmeye başladılar. II. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte de kadının siyasete eğilimi oldukça arttı. İttihat ve Terakki Partisi de bunu destekleyerek, kadını siyasete dahil edecek bazı adımlar atmıştır. Bunların en önemlisi “İttihat ve Terakki Kadınlar Şubesi”nin kurulması ve partiye kadın üye kabul edilmesidir (Yüceler, 2008: 134). İttihat ve Terakki Partisinin kadını parti politikası içine almasıyla da kadınlar erkeklerle daha eşit olmak için mücadeleye girmişlerdir. Cevdet Paşa'nın kızı Emine Seniye, partinin çalışmalarında görev almıştır. Artık kadınlar seçme ve seçilme hakkından da bahsetmeye başlamışlar ama aktif olarak henüz siyaset yapmamışlardır (Konan, 2011: 164).

Bu dönemde basın ve ekonomi yaşamına katılma olanağı bulan Türk kadını, bu konuda faaliyette bulunan çeşitli kadın derneklerinden de destek görmüştür. (Dinçkol, 1998: 46). II. Meşrutiyetin ilanı ile kadın derneklerinin sayısında artış olmuştur. Bu dernek ve örgütlenmelerde II. Abdülhamit döneminde, eğitimde gerçekleştirilen sayısal artışın da büyük katkısı olmuştur (Yücekök, Turan ve Alkan,

1998: 88). 1909'da çıkan Cemiyetler Kanunu ile sayısı hızla artan bu derneklere yasal bir çerçeve verildi. Kanunda erkek-kadın ayrımı yapılmadı (Van Os; 2001: 344). İttihat ve Terakki partisinin de politikası sayesinde dernek faaliyetlerinde bulunup, çalışma hayatına atılan kadınlar, kurdukları dernekler aracılığıyla yardım amaçlı paralar toplayarak bu paraları daha çok kadınların eğitiminde ve kadın haklarını savunma yolunda kullanmışlardı. Bu dernekler yardım, eğitim, kültür amaçlı dernekler olabildiği gibi, içlerinde ülke savunmasına katkıda bulunan derneklerle siyasal partilerin kadın dernekleri de vardı (Kurnaz, 1991: 111-120). Yardım faaliyetlerinin yanında bu alanın dışında faaliyet gösteren, Halide Edib tarafından 1912 yılında kurulan, "Tealii Nisvan Kulübü" kadınları sosyal hayata alıştırmaya çalışan faaliyetler yürütüyordu ve ilk defa kadın ve erkeğin bir arada yer aldığı konferanslar düzenledi (Yüceler, 2008: 134).

Kadınlar sadece dernek kurmakla kalmadılar, aynı zamanda dernekleri yönetip mali işlerle de ilgilendiler. Bundan ötürü, derneklerin faaliyetlerinde aktif olarak değişik etkinlikler düzenleyip destek verdiler. Atölye açıp orada üretilen malların satışını sağladılar. Fuar, piyango, sergi ve 'şefkat Pazar'ları düzenlediler. Böylece belirgin yeni tecrübeler kazandılar. Bu tecrübeleri sonradan, örneğin cinsiyet düzenine göre erkeklere ait sayılan siyasi alana girmek için kullandılar. Nezihe Muhittin bunu yapan kadınlardan biriydi. 1909'da kurulan Osmanlı ve Türk Kadınları Esirgeme Derneği'nin kurucularından biriydi. Ayrıca 1912'de Donanma Cemiyeti'nin kadın şubesini açtırdı (Van Os; 2001: 346-347).

1913 yılında kurulan "Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti" (Osmanlı Kadınının Hakkını Savunma Derneği) *Kadınlar Dünyası* adıyla yayınladığı dergide kadın sorunlarına değinerek Osmanlı kadınının toplumsal hayatta etkin rol oynaması için çaba göstermiştir (Kurnaz, 1991: 111-120). Bütün çalışanlarını kadınlar arasından seçen *Kadınlar Dünyası* dergisi, batıda olan seçme ve seçilme hakkı ile ilgili tüm gelişmeleri Türk kadınlarına duyurmuştur. Dergide, kadın eğitimi Osmanlı Devleti'nin çöküntüden kurtarılması için de bir reçete olarak görülmüş, kadınların hakkını hukukunu bilen bireyler olması gerektiği sıkça üzerinde durulan konular arasına girmiştir (Kurt, 2008: 19).

Ekonomi ve çalışma alanına baktığımızda ise 1897 yılında kadınlar ücretli işçi ve 1913 yılında ise ilk kez Devlet memuru olarak çalışmaya başlamıştır (www.ksgm.gov.tr, 2013). Devam eden savaşlar sebebiyle, askere giden erkeklerin boşalttığı bazı memurluklara kadınlar atanmış, erkek nüfusun azalması kadınlara çeşitli çalışma alanları açmıştır. Hastane, posta idaresi, tekel idaresi, laboratuvar vb. işlerde kadın çalışan sayısı artmış; yol yapımı, maden işçiliği, atölyeler, sokak temizliği gibi işlerde de kadınların çalıştırıldığı görülmeye başlamıştır (Aktaran: Özkiraz ve Arslanel, 2011: 5). Osmanlının gelişmiş kentlerinde imalat sektörüne dayalı ekonomik hayatın neredeyse yarıya yakını kadınlar tarafından doldurulmuştu (Çaha, 2013: 6). 1908 yılı sonrasında kadınların, gıda sanayi, dokuma sanayi, kerestecilik imalatı, sigara, sabun, kimyasal ürünler sanayi, matbaacılık gibi alanlarda istihdam edildiğini görmekteyiz. İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonraki süreçte Osmanlının gelişmiş kentlerindeki sanayi iş gücü içinde kadınların oranı %30'u bulmuştur. Kadın iş gücünün yoğunluğu, dokuma ve gıda sanayinde ve tarım işletmelerindeydi (Çaha, 1996: 103).

1914 yılına gelindiğinde ise Türk kadını yüksek öğrenim imkânını ilk olarak bu dönemde elde etmiştir (Kurnaz, 2013). Bununla birlikte üniversite eğitimi imkanına kavuşan kadınlar hukuksal alanda da geleneksel rollerinde önemli değişiklikler sağlayan düzenlemelerle gelen haklar elde ettiler. 1917 yılında ilan edilen Aile Hukuku Kararnamesi İsviçre Medeni Kanununun verdiği tüm kadınları aşağı yukarı Osmanlı kadınına vermekteydi (Çaha, 2013: 6).

II. Meşrutiyet döneminde kadın konusu, düşünürler ve yazarlar tarafından da, benimsenilen siyasi-fikrî akımlar açısından tartışılan bir konu olmuştur. Kızların ve kadınların eğitimi konusunda önemli görüşler ileri süren bazı yazarlar şunlardır: Tüccarzade İbrahim Hilmi, Ahmet Rıza, Ethem Nejat, Abdullah Cevdet, Ziya Gökalp, Fatma Aliye Hanım, Nigar Hanım, Halide Edip Hanım, Mehmet Âkif, Celâl Nuri, Tevfik Fikret vb. Böylece, esas olarak, Batıcı, İslamcı, Osmanlıcı, Türkçü olmak üzere dört akım içinde konunun ele alındığı görülür. Fakat Balkan ve I. Dünya Savaşları ve felaketleri ile beraber Osmanlıcı görüşler büyük bir yara almış ve

zayıflamış, İslamcılık görüşü ise kadının eğitimi konusunda çok fazla kendini gösterememiş, Türkçülük ve Batıcılık güçlenmiştir (Kurt, 2008: 19).

2.4. CUMHURİYET DÖNEMİ

Türkiye Cumhuriyeti kadın konusuyla ilgili dünyada istisnai ve özgün bir tarihsel gelişim yaşamıştır. Kadınların ilerlemelerine ve güçlenmelerine ilişkin olarak günümüzde alınan bütün kararlarda ve uygulanan bütün politikalarda bu tarihsel sürecin yansımalarını görmek mümkündür (KSGM, 2013: 1).

Cumhuriyetin kurulduğu dönemde kadının son durumunu şu şekilde maddeleyebiliriz (Gökçimen, 2008: 19) :

- i. İstanbul'da aydın Türk kadını düşman istilasını protesto eden mitinglerde söz sahibi olmuş ve aktif bir rol oynamıştır.
- ii. İstanbul Üniversitesi'nde kız öğrencilerin erkeklerle beraber okuyabileceğinin kararı alınmıştır.
- iii. Birinci Dünya Savaşı'nda bir takım zorunluluklar nedeniyle iş hayatına atılan kadınların sayısı artmıştır.
- iv. Hayır kuruluşlarında ve Kızılay teşkilatında aktif çalışmışlardır.
- v. Anadolu'nun diğer büyük ve küçük şehirlerinde kız okulları ve kadın öğretmen sayısı artmıştır.
- vi. Bağımsızlık Savaşı'nda doğrudan vatan müdafaasına iştirak etmişlerdir.
- vii. Öğretim gören kızların çeşitli mesleklerde yetişme gayretleri ve uğraşmaları söz konusudur.

Kadın hareketinin Türkiye'deki üçüncü evresinin Cumhuriyetin ilanıyla başlayıp 1980'li yıllara kadar devam eden dönem olduğunu belirten Çaha, bu dönemi genel olarak “kadınların dişiliklerinden soyutlanma” evresi olarak nitelendirmiştir. Osmanlı son döneminde önemli bir sivil toplum hareketi oluşturan kadınlar

Cumhuriyetin ilan edildiği yıllara gelindiğinde Türkiye'deki en aktivist grupların başında yer almaktaydılar (Çaha, 2013: 7). Meşrutiyet dönemindeki tecrübelerinden faydalanarak mitinglerde, basın ve dernekçilik faaliyetlerinde etkin olan ve Milli Mücadele'ye önemli katkılar sağlayan Türk kadını, Cumhuriyet döneminde layık olduğu yere ulaşmada önemli kazanımlar elde etmiştir (Gökçimen, 2008: 5).

Kurtuluş savaşında erkeğin yanında cephede yer alarak toplumsal hayatta var olduğunu fiilen ispatlayan kadınlarımız için Atatürk sosyal ve siyasi hayatta hak ettiği yeri sağlayabilmek açısından birçok reform gerçekleştirdi (Konan, 2011: 165-166). Cumhuriyetinin kurulduğu 1923 yılını izleyen süreçte Atatürk'ün önderliğinde gerçekleştirilen reformlar sayesinde Türk toplumunun yeniden yapılanması sağlanmış, kadın yurttaşlık haklarını kazanmış ve böylece büyük bir toplumsal değişim gerçekleştirilmiştir. Laik hukukun benimsenmesi ile kadınların eğitim, çalışma yaşamı, siyaset gibi kamu alanlarında görünür olması mümkün kılınmış ve eşitlikçi kamu politikaları ile devlet bu katılıma teşvik ve destek sağlamıştır (KSGM, 2013: 1). Her şeyden önce Cumhuriyetin resmi ideolojilerinden biri kadınların kamusal alana çıkarak, meslek sahibi olmalarından yanadır (Berktay, 2002: 284). Bunu Atatürk'ün yeni Türk kadınının nasıl olması gerektiğine dair şu sözlerinden de anlayabiliriz: *“Türk kadını dünyanın en aydın, en faziletli ve en ağır kadını olmalıdır. Ağır sıklette değil, ahlakta ve fazilette ağır, vakarlı bir kadın olmalıdır. Türk kadınının vazifesi Türk'ü zihniyeti ile pazusu ile, azmi ile muhafaza ve müdafaaya kudretli nesiller yetiştirmektir. Kadının en kıymetli vazifesi analıktır. İlk terbiye verilen yerin ana kucağı olduğu düşünülürse, bu vazifenin önemi layığıyla anlaşılır. Milletimiz kuvvetli bir millet olmaya azmetmiştir. Bugünün ihtiyaçlarından biri de kadınlarımızın her hususta yükselmelerini sağlamaktır. Bundan dolayı, kadınlarımız da alim ve fen bilgini olacaklar ve erkeklerin geçtikleri bütün öğrenim derecelerinden geçeceklerdir. Sonra kadınlar, sosyal hayata erkeklerle beraber yürüyerek birbirinin yardımcısı olacaklardır”* (Kocatürk, 1999: 98).

Kadınların erkeklerle birlikte katıldığı ve büyük yararlılıklar gösterdiği ulusal kurtuluş mücadelesi sonrası kurulan Cumhuriyet yönetiminde, Atatürk önderliğinde gerçekleştirilen hukuk devrimi ile yasalar önünde kadın erkek eşitliği

genel olarak sağlanmıştır (Dinçkol, 1998: 48). Kadının eğitime, işgücüne ve siyasete yani farklı biçimlerde tanımlanmış “kamusal” alanlara çekilmesi laik bir devletin özelliklerinde birisi olarak tanımlanabilir (Bakacak, 2009: 633). Uygulamaya konulan bazı politikalarla kadının baskı altında oluşu, yani erkeklerden farklı bir toplumsal alana yerleştirilmiş olmaları kırılmaya çalışılmıştır. Kadın artık sadece ev içi ile tanımlanan özel alana sıkıştırılmamış, erkeklere özgü olarak tanımlanan ev dışı/kamusal alanda da varlık göstermeye başlamıştır. Kadının kamusal alanda yer alması, peçe ve çarşafın kalkmasını, zorunlu karma eğitimi, kadınlara oy hakkının tanınmasını ve toplumsal alanda kadınla erkeğin kaynaşmasını zorunlu kılmıştır (Göle, 1998: 70-81).

II. Meşrutiyet’in dergi ve derneklerinde yetişen kadınlar Bağımsızlık Savaşı sonrasında 15 Haziran 1923’te “Kadınlar Halk Fırkası” adıyla bir parti kurdular. Bu sırada henüz ilk siyasi oluşum Cumhuriyet Halk Fırkası ortaya çıkmamıştı. Kadınlar Cumhuriyet Halk Fırkası’ndan daha iki ay önce kendi partilerini kurmuş oldular. Partinin başkanı önemli bir Türk feministi ve ilk kadın parti başkanı olan Nezihe Muhittin’di. Partinin ilk hedefi siyasi değildir. Öncelikle eğitim, aile hukuku ve çalışma hayatıyla ilgili haklar konusunda kadınların bilgilendirilmesi gerekmektedir. Bunlardan sonra siyasi hedefler kendiliğinden oluşacaktır (Gökçimen, 2008: 20; Konan, 2011: 165-166). Kadınlar Halk Fırkası kurucuları, bir taraftan izin beklerken bir taraftan da kadının aydın hale getirilmesini ve kültürünün arttırılmasını amaçlayan etkinliklere başladılar. Bu süreçte, izin başvurusuna olumsuz yanıt geldi. Partiye izin çıkmamıştı. Gerekçede, henüz siyasal haklarını almamış olan kadınların parti kurmasına yasalarca izin verilemeyeceği ifadesi yer alıyordu. Bundan sonra tüzük üzerinde değişiklik yapıldı. İsmi de “Türk Kadın Birliği” olarak değiştirildi. Dernek olarak nitelendirilen birliğin kuruluş tarihi 7 Şubat 1924’tü. Tekrar valiliğe izin başvurusunda bulunuldu. Bu defa bir hafta sonra valilikten olumlu yanıt geldi (Yüceler, 2008: 139, Aktaran: Gökçimen, 2008: 20). Kadınlar bu derneğin çatısı altında sosyal ve siyasal haklar elde etme yönündeki faaliyetlerine derneğin kapandığı 1935 yılına kadar devam etmişlerdi. Türkiye’nin değişik illerinde düzenledikleri sempozyum ve konferanslar aracılığıyla yöneticilere seslerini duyuran bu kadınlar medyayı da işgal eden önemli bir malzeme oluşturmuşlardı. Ne var ki

yarı resmi nitelikli medya bu kadınlarla ilgili olumsuz yayınlar yapmakta ve onları “bozguncu”, “uçuk” unsurlar olarak nitelendirmekteydi (Çaha, 2013: 7).

1924 anayasası hazırlanırken (13. Toplantıda) kadına seçme ve seçilme hakkı verilmeyeceği tartışmaya neden oldu. Meclis de 18 yaşını bitiren her Türk’ün milletvekili seçimlerine katılabileceği cümlesi tepkilere yol açmıştı. Celal Nuri Bey bu yasaya göre her Türk deyiminden sadece erkeklerin anlaşılması gerektiğini söylemesi üzerine Recep Bey “*Kadınlar Türk değil mi beyefendi?*” sorusunu sorar, Celal Nuri Bey: — *Türk’tür*. Yanıtını verince Recep Bey: — *Mademki Türk dediniz, maddenin şümulü içinde Türk kadını da vardır*. .der. Bu arada Urfa Milletvekili Yahya Kemal Bey bir önerge vererek maddenin “*30 yaşını bitiren kadın ve erkek her Türk, milletvekili seçilmek salahiyetine sahiptir*” şeklinde açıklanmasını istediğini söyler. Fakat önerge ret edilir ve ret ediliş alkışlarla karşılanması üzerine Recep Bey “*Kadına hak vermediniz bari alkışlamayınız.*” diye bağırır. 3 Nisan 1924 tarihinde Milletvekili seçim kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi ile ilgili kanun görüşmeleri sırasında milletvekilleri arasındaki tartışmalar son derece ilgi çekicidir. “*...Arkadaşlar “Bir nahiye dahilinde bulunan nüfuzu zükurdan her iki yüz kişi için bir müntahibisani intihap olunur.” Arkadaşlar, mübarek cihadımızın bu millete bıraktığı analar bugün erkeklerden fazladır. (Gürültüler, ayak patırtıları) ayaklarınızı vurmayınız beyefendiler, benim mukaddes analarımın, mukaddes bacılarımın başına vuruyorsunuz ayağınızı! İstirham ederim. Benim anam babamdan yüksektir. (Gürültüler , ayak patırtıları) Tekrar ediyorum. Analar cennetten bile yüksektirler. (Patırtılar ve gürültüler) Müsaade buyurun arkadaşlar analar bacılara intihab edilmek hakkını verin demiyorum. Fakat arkadaşlar, analarımı, bacılarımı,..(Gürültüler) Hakikate tahammül edemeyen kulaklar...*” sözlerine Eskişehir milletvekili Emin Bey “*Hilmi Bey! Millet Hissiyatıyla oynama, Şariate hürmet ediniz*” diyerek yanıt vermiştir (Konan, 2011: 166-167).

1924 Anayasasında siyasî haklar açısından yine kadınla erkek eşit konuma getirilmemişti. Milletvekili seçimine katılabilme hakkı, 18 yaşını dolduran erkeklere ve milletvekili seçilme hakkı 30 yaşını bitiren erkeklere tanınmıştır. Kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmemişti (Konan, 2011: 167).

Bu dönemde eğitim alanına baktığımızda ise 1924 yılında kabul edilen, eğitimi tek sistem altında toplayarak kadınlara erkeklerle eşit eğitim imkânları sağlayan Tevhid-i Tedrisat Kanunu yürürlüğe girdi (KSGM, 2013: 1). Bu kanun ile tek ve laik, modern bir eğitim sistemi kurularak her iki cinsin eşit öğrenim olanaklarından yararlanması sağlandı (Konan, 2011: 167).

Kadının çalışma yaşamındaki konumuna baktığımızda ise devlet tarafından buna teşvik vardı. Cumhuriyet politikalarından biri de kadının kamuda çalışması, işgücü potansiyeli olarak ondan yararlanılmasıydı. Bu aynı zamanda o dönemin demografik yapısının da bir getirisi olarak düşünülmektedir. Savaştan yeni çıkmış bir ulusta erkek nüfusun azalması kaçınılmazdır. Savaşlardaki kayıplar nedeniyle yaklaşık 1 milyon kadının dul kaldığı belirtilmektedir. Bu kadın nüfusu, hem kendi geçimini sağlamak hem de kalkınma sürecine giren bir ulusta kalkınmayı hızlandırıcı bir unsur olarak işlev görmesi açısından çalışma hayatı içerisinde sokulmuştur (Bakacak, 2009: 635).

Çalışma ve eğitim alanı gibi kamusal alanlara dahil edilen kadınların kamusal alanda olduğu gibi geleneksel/özel alanda da Batılı bir anlayışla, yani aile içi ilişkilere önem verecek bir biçimde rol oynamaları gerektiği düşünülmüş ve kadınlar geleneksel rolleri de yerine getirmeleri konusunda özendirilmişlerdir (Arat, 1998: 82-91). Bu anlayış çerçevesinde kadını kamu alanına dâhil eden yeni anlayış, onun çalışması ve eşyle birlikte ortak alanları paylaşmasının yanında asli görevinin “analık” olduğunu vurgulamış ve özel alandaki rollerini de yerine getirmesini sağlamayı amaçlamıştır. Dönemin kadın dergilerinde ve gazetelerinde yayımlanan pek çok makale ve yazıda “çalışan kadın” görüntüsünün “ev kadını”, “aile kadını” yükümlülüklerine aykırı olacak şekillerde yer almasının istenmediği belirtilerek kadının ana ve eş olarak görevlerini yerine getirmesinin birincil öncelikte olduğu vurgulanmaktadır (Bakacak, 2012: 634). Başka bir anlatımla kadını kamusal alana dahil ederken geleneksel görevlerinden uzaklaştırılarak özel alandan tamamen soyutlanmasının ya da böyle bir imaj yaratılmasının önüne geçilmek istenmiştir.

Yasal anlamdaki gelişmelere baktığımızda ise bu dönemde önemli bir gelişme 1926 tarihinde İsviçre Medeni Kanunu’nu temel alan Türk Medeni

Kanunu'nun kabul edilmesidir. 4 Ekim 1926 da yürürlüğe giren Türk Medeni Kanunu ile Türk kadını yeni medeni haklara sahip olmuştur. Laiklik ilkesinin kabulüyle Türk kadını üzerindeki toplum baskısı ve bazı değer yargıları kalkmıştır (Konan, 2011: 167). Medeni Kanun; çok kadınla evliliği yasaklarken, resmi nikah zorunluluğu da getirmiştir. Ayrıca tarihsel süreçte hep erkeklerden farklı hukuksal konumda tutulduğu miras konusunda kadın, erkekle eşit konuma getirildi. Velayet konusunda da kural olarak ana babaya eşitlik sağlandı (m.263) (Dinçkol, 1998: 48). Batılılaşma projesini görünür kılmayı amaçlayan bu girişimlere rağmen, kadınların seçme ve seçilme haklarını elde etmesi için 1930'lu yılları beklemek gerekti (Gökçimen, 2008: 19).

Bu arada önemli bir oluşum olan Türk Kadınlar Birliği de Türk kadınının siyasal, sosyal ve iktisadi haklarının sağlanması ve geliştirilmesini kendisine amaç edinmiş ve bu amaca yönelik faaliyetlerini sürdürmüştür (Gökçimen, 2008: 19).

Bu dönemde siyasal haklar konusunda da artık kadınların sesleri daha yüksek çıkmaya başlamıştı. Süreyya Hulusi Hanım, 1926'da Türk Ocağı'nda verdiği konferansta; *“Türk kadını tarihte siyasal rol oynamıştır. Kadın kendi benliğini idrak eder. İktisadi sahada haiz-i tesir olursa neden memleket işlerinde geri kalsın. Herkes anadan vatan dersi alır da ne için o vatanın idaresi ve mukadderatı mevzu-u bahs olduğu zamanda mahmul vaziyette bırakılır...”* diyerek Türk kadınına siyasal haklarının tanınmamasını, haksız buluyor ve eleştiriyordu (Yüceler, 2008: 140).

30'lu yıllara gelindiğinde ise yürütülen faaliyetler ve verilen mücadeleler sonunda, kamusal hayatın birçok alanında yasal haklarına kavuşmuş kadınlar için artık sıra siyasal haklardaydı. Siyasal haklarına kavuşmayı uzun zamandır bekleyen kadınlar için bu yöndeki ilk gelişme 1930 yılında gerçekleşti.

1930 yılında Belediye Yasası'nın sağladığı haktan yararlanarak kadınlar ilk kez sandık başına gittiler (Gökçimen, 2008: 20). Kadınlara belediye seçimlerine katılma hakkının verildiği bu dönemde, Türkiye tek partiden çok partililiğe geçişi de denemiş, Atatürk'ün demokrasi arzusunun bir ürünü olarak Serbest Cumhuriyet Halk Fırkası kurulmuştur. Bu parti, Kadınlar Birliği eski Başkanı olan Nezihe Muhittin'i

Beyoğlu'ndan İstanbul Şehir Meclisi'ne, CHP ise bu Birliğin o dönem başkanı olan Latife Bekir'i Fatih'ten İstanbul Şehir Meclisi'ne aday göstermiştir. Bu seçimde CHP adayı olarak giren Latife Bekir, Rana Sani Yaver, Refika Hulisi Behçet ve Safiye Hanımlar Meclis'e seçilmişlerdir. Bu hanımlardan sadece Nakiye Hanım, Meclis'te Daimi Encümen'e girebilmiştir. Kadınlar Birliği'nden Latife Bekir ve Safiye Hanımlar Eğitim Encümeni'nde görev yapmıştır (Gökçimen, 2008: 21).

Yerel seçimlerden sonra, 1933 yılında Köy Kanununun 20. ve 25. Maddelerinde yapılan değişikliklerle kadınlara köyde muhtar ve ihtiyar kuruluna seçme ve seçilme hakkı verildi. Aydın'ın Çine Kazası'na bağlı Karpuzlu Nahiyesi'nin merkezi olan Demircidere Köyü'nden ilk kadın muhtarımız Gül Hanım muhtar seçildi (Konan, 2011: 167-168).

Türk Kadınlar Birliği yöneticileri, 1934 yılında Atatürk'ü genel seçimlerde de oy hakkı elde etmek için ziyaret ettiklerinde Atatürk, onlardan bu tür gereksiz işlerden vazgeçmelerini, kendilerini Cumhuriyetin ideallerine adanmalarını ve bu idealleri Türkiye'nin her köşesindeki kadınlara ulaştırmak için seferber olmalarını istemişti. Fakat kadınlar bununla ikna olmamışlar ve 1934 yılında Kızılay'da toplanarak Meclisin bulunduğu Ulus meydanına kadar “oy hakkı isteriz” sloganları eşliğinde yürüyüşe geçmişlerdir. Bunun üzerine Atatürk'ten bu hakkı alacaklarına dair söz alırlar ve sonra dağılırlar. Bu gösteriyi takip eden kısa bir süre sonra kadınlara seçme ve seçilme hakkını veren kanun Meclise sunulur ve kabul edilir. Bunun üzerine Türk Kadınlar Birliği yöneticileri amaçlarını elde ettiklerini düşünerek uluslararası bir sempozyum yaparak derneği feshederler (Çaha, 2013: 8).

1934 yılında da 1924 Anayasası'nın 10. ve 11. Maddelerinde yapılan değişikliklerle bu maddelere eklenen “ve kadınlar” sözcükleriyle, kadınlara TBMM için seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır (Gökçimen, 2008: 21). Buna göre kadın erkek 30 yaşını dolduran her vatandaş mebus seçilebilecek, 22 yaşını dolduran her Türk, mebus seçebilecektir (Konan, 2011: 167-168).

8 Şubat 1935 yılında yapılan milletvekili genel seçimlerinde Meclis'e girmeye hak kazanan 17 kadın milletvekili, 1 Mart 1935'te Parlamento'nun ilk

toplantısında yerlerini almışlardır. 1936'da yapılan ara seçimle bir kadın milletvekilimiz daha Meclis'e girmiştir (Gökçimen, 2008: 22-23). Toplamda 18 kadın milletvekiliyle kadınların katıldığı ilk seçim olan 5. Dönem genel seçimlerinde kadınlar, parlamentodaki milletvekillerinin %4.5'ini oluşturmuşlardır. Bu dönem kadın milletvekillerinin isimleri ve seçim bölgeleri Tablo- 1'de yer almaktadır.

Tablo- 1: TBMM 5. Dönem Kadın Milletvekilleri (1935-1939)

Adı ve Soyadı	İli	Adı ve Soyadı	İli
Mebrure Gönenç	Afyon	Fakihe Öymen	İstanbul
Hatı (Satı) Çırpan	Ankara	Benal Arıman	İzmir
Türkan Örs Baştuğ	Antalya	Ferruh Güpgüp	Kayseri
Sabiha Gökçül Erbay	Balıkesir	Bahire Bediz Morova	Konya
Şekibe İnsel	Bursa	Aydilek	
Hatice Özgener	Çankırı	Mihri Bektaş	Malatya
Huriye Öniz Baha	Diyarbakır	Meliha Ulaş	Samsun
Fatma Memik	Edirne	Esmâ Nayman	Seyhan (Adana)
Nakiye Elgün	Erzurum	Sabiha Görkey	Sivas
		Seniha Hızal	Trabzon

Kaynak: Gökçimen, 2008: 23

İlk kadın milletvekillerini meslekleri itibariyle sınıflandırdığımızda, 18 milletvekilinden 13'ünün öğretmen, 2 tanesinin çiftçi, 1 tanesinin doktor, 1 tanesinin yazar olduğu bilinmektedir (Gökçimen, 2008: 24).

Tekeli'nin 1980 öncesine ilişkin (1935-1973) araştırmasında Millet Meclisi'ne seçilen 69 kadının büyük çoğunluğunun (%68.1) yüksek öğrenim gördüğü, bir ya da birkaç yabancı dil bildiği ortaya çıkmıştır. Belediye meclislerine giren kadınlarda lise ve enstitü bitirmiş kadınlar ağır basarken, çoğunluğu da ev kadını olmaktadır. Tekeli bunu belediye meclislerinin kadın için daha erişebilir bir karar organı olmasına bağlamakta, Millet Meclisinin ise ancak çok seçkin kadınlara açık 'bir kapalı kulüp' niteliğinde görüldüğünü belirtmektedir (Aktaran: Koray, 1991: 37).

Toplumdaki genel kadın hareketine baktığımızda, 1935 yılı Türkiye'deki kadın tarihi bakımından bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Bu tarihten itibaren devletin baskısı karşısında dağılmak zorunda kalan feminist kadınlar yerlerini

kendilerini her şeyiyle Cumhuriyetin ideallerine adayan kadınlara bırakırlar (Çaha, 2013: 8-9).

Cumhuriyet döneminden itibaren devletin kadınlara birtakım haklar vermesiyle, toplumdaki konumları değişmemesine rağmen, kadınların ataerkil yapıyı sorgulamak yerine rejime övgüler dizdiği görülmektedir. Osmanlı'da başlayan kadın hareketi doğal mecrasından uzaklaştırılarak özne-kadın engellenmiş ve kadınlar modernleşme-Batılılaşma projesinin araç-nesnelere haline gelmişlerdir (Doğan, 2010: 44).

Öte yandan devlet eliti Medeni Kanun ile seçme ve seçilme hakkını kullanarak kadınlar üzerinden büyük bir propaganda yapmıştır. Devlet yöneticilerinin yaygın propagandası sonucunda okumuş eğitimli kadın kitesinden Cumhuriyet devrimlerine karşı büyük bir destek gelmiştir. Devlet yöneticileri özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında kadınlara “muallime hanımlar” şeklinde özel bir misyon yükleyerek onları devrimlerin eğitici kadrosu olarak yetiştirmiştir. Cumhuriyeti kuran yönetici kadro Cumhuriyetin ilk yıllarında kadınların öğretmen olarak yetişmesine özel bir önem vermiştir. Bu kadınlar büyük bir heyecan ve coşkuyla devrimlere sahip çıkarak kent varoşlarındaki kadınları da bu yönde eğitime yoluna koyulmuşlardır. Bu kadınlar 1950'lerde kent varoşlarındaki yoksul kadınlara ücretsiz pardösü ve eşarp dağıtarak bu kadınları kara çarşıftan kurtarmaya çalışmışlardır. 1970'li yıllara kadar kadınlar “kadınlıklarını” bir kenara bırakarak, kısa saç, dar pantolon, alçak ökçeli iskarpinleri ve makyajsız simalarıyla “erkeksi” bir görüntü kazanmışlardı (Çaha, 2013: 8-9).

Bu dönemde kadınların, kadın oldukları için ezildikleri hiçbir zaman gündeme gelmemiştir. Tekeli'nin ifadesiyle: “Resmi ideoloji, Kemalizm, kadınların sorunlarının devlet eliyle çözüldüğünü, egemen toplumsal ideoloji, İslam, kadınların zaten ezilme diye bir sorunu olmadığını, hegemonyaya oynayan Marksist sol ideoloji de kadınların kapitalist sömürü dışında bir sorunları olmadığını savunuyordu”. Sol içinde kadın sorunu diye bir sorun tek başına kabul edilmemekte, ciddiye alınması gereken teorik bir sorun olarak görünmemekte, feodal ilişkiler ve üretim ilişkileri ile ilişkilendirilmekteydi (Yılmaz İ., 2006: 80).

Bu durum en az 1970'lere kadar devam etmiştir. Ancak 1970'li yıllarda siyaset sahnesinde boy gösteren Behice Boran bir kadın lider olarak bir kısım kadınların yüzlerini rejimden sosyalizme çevirmeyi başarmıştır. Nitekim 1970'li yıllara kadar toplumsal yaşam alanında boy gösteren Kemalist aktivist kadın grupların yerlerine bu kez soldaki aktivist kadın grupları geçer. İşçi Partisi'nin alt organizasyonu olarak kurulan "İlerici Kadınlar Derneği" yurt çapında on binlerce kadının sokaklarda emekçiler adına eylem yapmasını sağlamıştır. İlerici Kadınlar Derneği Cumhuriyet tarihinde, Osmanlının son dönem feminist kadınlarından sonra, ilk defa kadınları sokak ve eylemle tanıştırmıştır. Ancak solda yer alan kadınlar kendileri için değil, geleceğin ütopyası olan sosyalizm için mücadele etmekteydiler. Dolayısıyla bu kadın grupları da Kemalist kadın grupları gibi dışılıklerinden soyutlanan bir kitleyi oluşturduklarını söylemek mümkündür. Dolayısıyla kadın dışılığından, aşkından, kendine özgü yaşamından ve haklarından soyutlanmış; erkekle omuz omuza, yan yana, dayanışma içinde aynı ülkü için mücadele eden bir sosyal grup oluşturmaktaydı (Çaha, 2013: 9).

2.5. 1980 SONRASI DÖNEM: 90'LI YILLARA VURGU

Çaha'nın Türkiye'de kadın hareketinin en önemli evresi olarak nitelendirdiği dördüncü evre; 1980 sonrasında başlamıştır. "Kadının kimliğini arama evresi" olarak isimlendirdiği bu evrede değişik feminist akımların başlattığı kadın hareketi Türkiye'de dikkat çeken bir hareket olarak gün yüzüne çıkmıştır (Çaha, 2013: 10). Bu yeni feminist hareket, toplumsal cinsiyet kalıplarını, egemen kültür tarafından belirlenen kadınlık, erkeklik kimliklerini ve rollerini sorgulayarak ataerkil değerlere karşı önemli bir toplumsal hareket başlatmıştır (Moralıoğlu, 2012: 292).

12 Eylül hareketinin siyasal yaşamı sağ ve sol gruplardan boşaltması yeni arayışlar için oldukça elverişli bir ortam oluşturdu; bu ortamın bir ürünü olarak da daha önce sol gruplar içinde yer alan bazı entelektüel kadınlar yüzlerini soldan çevirmeye başladılar (Çaha, 2013: 10).

1980 öncesi dönemde güçlü olan sol içinde yer alan birçok kadın darbe sonrası hapisteki kocalarına ve çocuklarına bakmak zorunda kaldılar. Dullar ve yarı dullar olarak hayatta tek başlarına ayakta kalmayı öğreniyorlardı ve kadınlık durumunu şimdiye kadar yaşadıklarından daha ağır yaşıyorlardı. Ayrıca darbe ile birlikte sol siyasetin bastırılması kadınların kafalarındaki düşünsel hegemonyadan sıyrılmalarını kolaylaştırmıştı (Aktaran: Yılmaz İ., 2006: 81).

Özellikle sol gelenekten gelen, kendilerini feminist olarak tanımlayan kadınlar, 1970’li yıllarda aktif politika yapmış kadınlardı (Yılmaz İ., 2006: 81) ve 1980’ler boyunca yayınladıkları dergilerle seslerini duyurarak sokaklarda da görünmeye başladılar. Eşitlikçi, sosyalist ve radikal feminist gruplar farklı söylemlere sahip olmalarına rağmen, ortak hareket ederek birlikte bir takım sokak eylemleri, kampanyalar, gösteriler ve kendilerine özgü orijinal faaliyetler gerçekleştirdiler.

1987 yılında kadın dayağını meşrulaştıran bir yargı kararından hareketle kadına yönelik şiddeti protesto etmek için yürüyüş, ardından da bir kampanya düzenlendi. Uzun bir tartışma, bilinç yükseltme ve kavram oluşturma sürecinden sonra, ataerkil toplumsal yapının temel direği olarak gördükleri kadına yönelik şiddeti protesto etmek için sokağa döküldüler. Bu yürüyüş, darbe sonrası yapılan ilk izinli yürüyüşü ve feministlerin beklediğinden daha büyük bir etki yarattığı gibi, kamuoyunda meşruluklarını bir kez daha arttırdı. Darbe sonrası yapılan ilk yürüyüşün özel alan politikasına dair yapılması önemli bir nokta idi. Kadınlar ilk kez kendi sorunları için kendileri bir eylem örgütleyip sokağa çıktılar (Yılmaz, İ., 2006: 86).

Üç feminist akımın söylemleri ve talepleri genel olarak kadınları özel alan olan ailenin duvarlarının dışına çıkarma, kamusal hayatta erkekle tam anlamıyla eşit statüye kavuşma, geleneksel ataerkil kültürü sorgulama, kadın aleyhine mevcut olan hukuksal normları tespit edip bunların üzerine gitme şeklinde özetlenebilir. Feminist kadınların, genel olarak “aile yaşamına” karşı negatif bir tutuma sahip oldukları, bu nedenle bu konuda hassasiyet göstererek ailenin dışında bir yaşam aradıkları dikkat çekmektedir. Batıda kadınlığı pozitif bir değer ve aynı zamanda bir kimlik kaynağı

olarak kabul eden, dolayısıyla kadını erkekten ayırıştırın feministlerin aksine, Türk feminist kadınların, erkeğin dünyasıyla bütünleşmek için erkekle kendi arasındaki duvarları hedef alması dikkat çekicidir (Çaha, 2013: 10).

Bu yıllardaki kadın hareketi, kadınlar ile ilgili her soruna “kadın bakış açısıyla yaklaşma ilkesini benimseme ve benimsetme çabaları göstermiştir (KSGM, 2013: 1).

1980’li yıllarda devlet de kadınlarla ilgili yüzyıllardır süren eşitlik mücadelesinde, özellikle kamusal alanın araçlarından olan siyaset konusunda eşitliğin sağlanması için adımlarına devam etmiştir. 1 Mart 1980 tarihinde imzalanan Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türkü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)’ni Türkiye 1985 yılında onaylayıp 19 Ocak 1986 tarihinde yürürlüğe sokmuştur (KSGM, 2013: 1). Sözleşme; kadınların siyasal kararlara katılım hakkının genel çerçevesini tanımlamakta ve eşit katılımı sağlamak için taraf devletlere özel önlemler alma zorunluluğunu getirmektedir (TUSİAD, 2000: 230). Kadın erkek eşitliğini esas alan sözleşme, taraf devletlerin kadınlar ve erkeklerin tüm ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve siyasal haklardan eşit olarak yararlanmalarını sağlamakla yükümlü olduğunu vurgulamaktadır (Türel ve Çağlar, 2010: 20). Türkiye kendi Medeni Kanunu’nu esas alarak sözleşmenin, özellikle kadının durumunu ilgilendiren bazı maddelerine çekinceler koymuştu (Md. 15(2)(4), Md.16(1)c,d,e,g). Ancak Yeni Medeni Kanunu ile birlikte eşitsizliklerin giderilmesi ile bu çekinceler 20 Eylül 1999 tarihinde hükümsüz kılınmıştır (Erdemir, 2009: 67).

Türkiye’nin taraf olduğu kadın hakları ile ilişkili bir başka uluslar arası sözleşme, Avrupa Sosyal Haklar Sözleşmesi (Avrupa Sosyal Şartı)’dır. Sözleşme 18 Ekim 1961’de Torino’da imzalanmış ve 26 Şubat 1965 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşme’yi 18 Ekim 1961 tarihinde imzalamış ve 16 Haziran 1989 tarihinde onaylamıştır. 3581 sayılı Onay Kanunu 4 Temmuz 1989 gün ve 20215 sayılı Resmi Gazete’de yayınlamıştır (Erdemir, 2009: 68). Sözleşmenin 8 maddesinde, çalışan kadınların korunma hakları, yine diğer maddelerde kadın-erkek

ayrımı yapılmadan birçok sosyal ve ekonomik alanda bireylere tanınması gereken haklar belirtilmiş ve güvence altına alınmıştır[†].

Ulusal düzeyde ise kadın politikaları geliştirmek amacıyla 1990 yılında Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) kurulmuş ve bu mekanizma bünyesinde sorunların parlamentoya taşınması ve kadınlar lehine kararlar alınması konusunda etkili çalışmalar yürütülmektedir (KSGM, 2013: 1).

90'lı yıllarda Türkiye'deki kadın hareketine baktığımızda, Çaha, beşinci evrenin 1980'lerde başlayıp 1990'larda iyice belirginleşen "yerli feminizmin" yükselme devresi olduğunu belirtmektedir. 1990'larda kamusal alanda dikkat çekmeye ve ön plana çıkmaya başlayan kadın hareketi başörtüleriyle kamusal yaşamda yer almak isteyen geleneksel muhafazakar kadınların başlattığı hareket olmuştur. Bu kadınlar yayın dünyasında, siyasal partilerde, derneklerde ve vakıflarda dikkat çeken bir varlık oluşturdular. Geleneksel muhafazakar kadınlar bir yandan Türkiye'nin siyasal yaşamına aktif bir siyasal dinamizm olarak katılırken, bir yandan da başta üniversiteler olmak üzere kamusal kurumlarda var olma hakkı için mücadele ettiler (Çaha, 2013: 12).

1980'li yıllar muhafazakar kadınların iş yaşamında ve üniversitelerde görünürlük kazandığı yıllar olmuşken, 1990'lı yıllar bu kadınların kurdukları derneklerin ve çıkardıkları dergilerin çoğaldığı yıllar olmuştur. 1990'lı yıllarla beraber türban yasağının ağırlığı altında ezilen bu kadınların birçoğu 28 Şubat süreciyle beraber hem işlerini bırakmak zorunda kalmışlar hem de toplum içinde daha fazla hor görülmüşlerdir (Yılmaz, İ., 2006: 102).

Bu duruma tepki olarak ortaya çıkan ve faaliyet yürüten geleneksel muhafazakar kadınların oluşturdukları kadın hareketini yerli feminizm olarak nitelendirmenin temel nedeni tam da budur. Bu hareket içinde yer alan kadınların doğrudan doğruya kadınların yerel sorunları üzerinde durmalarıdır. İkinci Meşrutiyet dönemindeki kadın hareketini andıran bu kadın hareketi, bir yandan kadın hakları

[†] Sözleşmenin ilgili diğer maddeleri için bkz:

<http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/source/turkce/4.1.3/AVRUPA%20SOSYAL%20C5%9EART1.pdf>

için mücadele ederken, bir yandan da Türk kamusal alanına hakim olan tek-tipli yapıyı aşındırmaya çalışmaktadır. Bu kadın hareketinin isteklerini üç noktada özetlersek: Birincisi devlet tarafından herhangi bir ayrımcılığa tabi tutulmaksızın diğer kadınlarla eşit olma hakkını elde etmek. Bu, kadınların sosyal yaşamla bütünleşme isteklerine karşı koyduğu engel ve onları kamusal hayatın dışına itme çabası, devletin geleneksel muhafazakar kadınlarla modern kadınlar arasında ayırım yaptığını ve modern kadınlardan yana olduğunu göstermektedir. Yerli kadın hareketini oluşturan kadınların ikinci talebi, kendi inançlarını ve değerlerini koruyarak eğitim kurumlarında ve kamusal kurumlarda yer almak olarak ifade edilebilir. Bu konudaki talebin temelinde yine devletin yer aldığını söyleyebiliriz. Devlet bu kadınları kendi kimliklerini gösteren başörtüsü gibi simgelerinden arınmak suretiyle kamu ve eğitim kurumlarına kabul etmektedir (Çaha, 2013: 12). Mazlumder Genel Başkanı Ahmet Faruk Ünsal'ın sözleriyle: “Bu durum evrensel hukuk ilkelerine ve Türkiye'nin bugüne dek imzaladığı uluslararası anlaşmalara aykırıdır. Başörtüsü, temel hak ve özgürlüklerden olan ifade özgürlüğü kapsamına girer; eğitim hayatı ya da iş hayatında kıyafetten dolayı yaşanan hak kayıpları insan hakları ihlalidir” (Benli, 2011: 1). Yerli kadın hareketini oluşturan kadınların diğer bir talebi ise “aile yaşamı” ile özdeşleşen geleneksel rollerinden sıyrılarak sosyal bir aktör olarak modern toplumda yer almak olduğu söylenebilir (Çaha, 2013: 12).

Çalışma hayatında ve sosyal hayatta başörtülü kadınlara yönelik yasakçı ve ayrımcı uygulamaların her ne gerekçe ile olursa olsun sürdürülüyor olması Türkiye'de din ve vicdan hürriyeti alanında önemli bir sorun teşkil etmektedir. Başörtüsünün çalışma hayatındaki bazı özel ve resmi kurumlarda yasaklı olması, başörtülü kadınları eğitimlerini aldıkları alanlarda çalışmak yerine ya eve hapsedmekte ya da seçeneksizlikten bazı özel sektör kurumlarına mahkum etmektedir. Bu da, düşük ücret, görünür olmayan yerlerde çalıştırılma veya eğitimlerini aldıkları alanlar yerine niteliksiz işgücü olarak çalıştırılma gibi emek piyasasında bir başka haksızlığa yol açmaktadır (Benli, 2011: 1).

Geleneksel muhafazakar kadınların kamusal alanda var olma mücadelesi aslında Türkiye'deki sosyolojik ve kültürel modernleşmenin bir başarısı olarak

görülebilmektedir. Osmanlı'nın son dönemlerinde hatta 1980'lere kadar kız çocuklarını okutmaktan çekinen geleneksel muhafazakar kesimin, 1980'li yıllarda kız çocuklarını modern eğitim imkanlarına kavuşturma talepleri, modernleşmenin karşıtı gibi algılanan geleneksel kesimin, modernleşmenin ne kadar etkisi altında kaldığını göstermektedir. İslami kesim kadınlarının erkeklerle aynı ortamda eğitim hakkına kavuşma, aynı iş ortamında çalışma yönündeki talepleri, bir zamanlar kadının sesini, görüntüsünü, erkekle konuşmasını haram sayan geleneksel muhafazakar kesimde ne denli köklü bir sosyal değişimin yaşandığını ortaya koymaktadır. Kız çocukların eğitilmesinin ve çalışmasının toplumun değişik kesimlerinde bunca yaygın kabul görmesini “kadını erkekle eşit statüye kavuşturmak ve medeniyet yolunda erkeğin refiki haline getirmek” olarak özetlenebilecek Cumhuriyet idealinin bir başarısı olarak okumak mümkün ise de; bu değişimin arkasındaki esas faktörün, modern dünyanın sosyal yaşamın tüm dinamiklerini aileden kamusal yaşam alanına taşıması olduğunu unutmamak gerekir (Çaha, 2013: 13).

Bugün 300'ün üzerinde İslami Kadın örgütlenmesinin olduğu bilinmektedir. Bu örgütlenmeler arasında İstanbul'da Gökkuşuğu Kadın Platformu, Bursa'da Çınar Kadın Platformu, Güneydoğu Kadın Platformu ve Ankara'da da Başkent Kadın Platformu (BKP) dikkat çeken oluşumlardır. Özellikle BKP başörtüsü sorunu dışında kadının toplumdaki ikincil konumu ve dinin kadın aleyhine yanlış yorumlanması gibi sorunlarla da mücadele etmektedir (Yılmaz İ. 2006: 103).

90'lı yıllar ve sonrasında kadınların eğitim, çalışma hayatı gibi alanlarda daha eşitlikçi ve hak sahibi bireyler olmaları ve toplum içindeki durumlarının daha iyi seviyelere getirilmesi adına ulusal ve uluslararası düzeyde devlet tarafından bazı gelişmeler kaydedilmiştir.

Bunlardan birisi, Türkiye'nin 1995 yılında gerçekleştirilen, dünya kadınlarının statülerini yükseltmeyi amaçlayan bir uluslararası toplantı olan 4. Dünya Kadın Konferansı Eylem Planını hiç çekince koymadan kabul etmiş olmasıdır. Konferansta, ülkemiz 2000 yılına kadar anne ve çocuk ölümlerinin % 50 azaltılması, zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılması, kadın okur-yazarlığının % 100'e çıkarılması yönünde taahhütte bulunmuştur. 1997 yılında zorunlu eğitim 8 yıla çıkarılmış, anne

ve çocuk ölümlerinde önemli düşüşler olmuş, düzenlenen okuma-yazma kursları ile kadın okur-yazarlığı oranı yükselmiştir (KSGM, 2012: 1).

TÜİK tarafından 2011 yılında hazırlanan Eğitim İstatistikleri'ne göre - yabancılar dahil edilmeden- 6 ve yukarı yaş grubunu içeren eğitim düzeyi bilgileri Tablo- 2'de yer almaktadır.

Tablo -2: Okuma Yazma Durumu ve Cinsiyete Göre Nüfus (+6 yaş) 2011 Türkiye

Okuma yazma durumu	Toplam	Erkek	Kadın
Okuma yazma bilmeyen	3.171.270	553.704	2.617.566
Okuma yazma bilen	61.889.739	32.013.033	29.876.706
Bilinmeyen	1.984.626	1.035.890	948.736
Toplam	67.045.635	33.602.627	33.443.008

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Bu verilere göre okuma-yazma bilmeyen kadın oranı % 8, erkek oranı ise % 1,7'dir. Okuma-yazma bilmeyen her 10 kişiden 8'ini kadınlar oluşturmaktadır.

Kadınların toplumdaki konumlarını daha eşitlikçi düzeye taşımak için Türk Medeni Kanunda da düzenlemeler yapılmıştır. 1 Ocak 2002 tarihinde yapılan değişikliklerle, karı ve koca arasındaki eşitlik ilkesi gereği kadın-erkek eşitliğini sağlayan, cinsiyet ayrımcılığına son veren, kadınları aile ve toplum içerisinde erkekler ile eşit kılan, kadın emeğini değerlendiren düzenlemeler getirmiştir. Bu doğrultudaki bazı maddeler şu şekildedir (Uluslararası, 2013:163-165):

- i. Kocanın evlilik birliğinin reisi olduğuna ilişkin hüküm kaldırılmış ve karı kocanın evlilik birliğini birlikte yönetecekleri hükme bağlanmıştır (md. 186).
- ii. Ailenin barınacağı konutu kocanın değil, eşlerin beraberce seçmeleri kabul edilmiştir (md.186).

iii. Eski kanuna göre evin ve çocukların geçimi kocaya ait iken Yeni Medeni Kanun'da eşler evlilik birliğinin giderlerine güçleri oranında emek ve malvarlıklarıyla katılırlar şeklinde düzenleme yapılmıştır (md.186)

iv. Evlilik birliğinin temsili konusunda eski Medeni Kanunda öngörölmüş olan “birliği koca temsil eder” hükmü kaldırılmış, yerine eşlerin her birinin ailenin sürekli gereksinimleri için evlilik birliğini temsil edebilecekleri kabul edilmiştir (md. 188).

v. Eşlerin meslek ve işleriyle ilgili olarak, meslek ve işlerin seçiminde eşlerin birbirlerinden izin almak zorunda olmadıkları açık hükme bağlanmış bulunmaktadır (md.192).

vi. “Edinilmiş mallara katılma” adı altında düzenlenen kanuni mal rejimine göre evlilikle ya da mal varlığı sözleşmesi ile eşlerin edinecekleri mal varlığında yarı yarıya hak sahibi olmaları benimsenmiştir (md.218 vd.).

vii. Velayet hakkının kullanılması sırasında, ana babanın anlaşamaması durumunda babanın iradesinin üstün olacağına ilişkin düzenleme kaldırılmıştır (md.336).

Kadınları içeren bir diğer düzenleme de iş kanununda yapılmıştır. 10 Haziran 2003 tarihinde yürürlüğe giren yeni İş Kanunu'nun getirdiği en önemli ilerleme, işveren işçi ilişkisinde cinsiyet dahil hiçbir nedenle temel insan hakları bakımından ayırım yapılamayacağıdır. Bu kapsamda yapılan düzenlemeleri ana hatlarıyla şu şekilde sıralayabiliriz: İş sözleşmesinin yapılmasında, uygulanmasında ve sona erdirilmesinde cinsiyet veya gebelik nedeniyle doğrudan veya dolaylı farklı işlem yapılamayacağı; cinsiyet nedeniyle eşit değerde iş için daha düşük ücret verilemeyeceği; cinsiyet, medeni hal ve aile yükümlölükleri, hamilelik ve doğumun iş akdinin feshi için geçerli sebep oluşturamayacağı; işyerinde işçinin, işveren, diğer bir işçi veya üçüncü kişiler tarafından cinsel tacize uğraması ve bu durumu işverene bildirmesine rağmen gerekli önlemlerin alınmaması halinde işçinin haklı nedenle işi derhal fesih hakkına sahip olacağı; genel ekonomik kriz veya zorlayıcı nedenlerle kısa çalışma ve kısa çalışma ödeneği verileceği; kadın çalışanlara verilen ücretli doğum izin sürelerinin artırılacağına ilişkin hükümler getirilmiştir (KSGM, 2012: 5, Gökçimen, 2008: 35).

Anayasa değişikliklerinde kadını ilgilendiren hükümlere baktığımızda ise, 2001 yılında 41. Ve 66. 2004 yılında 10. Ve 90. 2010 yılında ise 10. Maddesinde yapılan değişikliklere değinmek yerinde olacaktır (KSGM, 2012: 2).

- i. “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür” hükmü eklenmiştir (md. 10).
- ii. “Aile Türk toplumunun temelidir” ifadesinden sonra gelecek şekilde “ve eşler arasında eşitliğe dayanır” hükmü eklenmiştir (md. 41).
- iii. Türk vatandaşlığının düzenlenmesi ile ilgili eşitsizlik içeren hüküm kaldırılmıştır (md.66).
- iv. “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası anlaşmalarla ulusal kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi durumunda çıkabilecek ihtilaflarda milletlerarası anlaşma hükümleri esas alınır” hükmü eklenmiş, böylece CEDAW ulusal hukuk karşısında üstün konuma getirilmiştir.

Töre ve namus cinayetleri ile kadınlara ve çocuklara yönelik şiddetin sebeplerinin araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla 2005 yılında oluşturulan Meclis Araştırma Komisyonu’nun Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu’nda görüşülen raporunu takiben, kadın erkek eşitliği, kadının insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, toplumsal yaşamın her alanında kadının konumunun güçlendirilmesi ile kadına yönelik şiddetin önlenmesinin devlet politikası haline getirilmesinin bir göstergesi olan 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi 4 Temmuz 2006 tarihinde yayımlanmıştır (Gökçimen, 2008: 36).

Ayrıca, Türkiye Büyük Millet Meclisinde Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonunun kurulmasına ilişkin 5840 sayılı Kanun 24 Mart 2009 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, kadın haklarının korunması ve geliştirilmesi, kadın erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik olarak ülkemizde ve uluslararası alandaki gelişmelerin izlemesi, bu gelişmeler konusunda Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgilendirilmesi, kendisine esas veya tali olarak havale edilen işlerin görüşülmesi, istenildiğinde Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulan kanun tasarı ve teklifleriyle kanun hükmünde kararname

hakkında ihtisas komisyonlarına görüş sunması amacıyla kurulmuştur (Gökçimen, 2008: 37).

Son dönemlerde gerçekleştirilen önemli bir gelişme de Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 7 Nisan 2011 tarihinde kabul ettiği “Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi”dir. Söz konusu Sözleşme bu alanda yasal çerçeve oluşturan ve uluslararası bağlayıcılığa sahip ilk düzenleme olması açısından önemlidir. Sözleşme, fiziksel, cinsel, psikolojik şiddetin yanı sıra, zorla evlendirme gibi farklı şiddet türlerini tanımlamakta ve bunlara yaptırımlar getirmektedir. 10-11 Mayıs 2011 tarihlerinde İstanbul’da gerçekleştirilen 121. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Toplantısında üye ülkelerin imzasına açılan sözleşmeyi, Türkiye 25 Kasım 2011 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde kabul edilen kanunla onaylamıştır. Kabul edilen kanun 29 Kasım 2011 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Böylece Türkiye, Avrupa Konseyi’nin ilgili sözleşmesini ilk onaylayan ülke olmuştur (KSGM, 2012: 2).

Bugün Türkiye kadın hakları konusunda, hukuksal olarak ulusal ve uluslararası boyutta azımsanamayacak derecede önemli gelişmeler kaydetmiştir. Bu gelişmeler ışığında Türkiye’ye bakıldığında Cumhuriyetin ilanından sonra yürürlüğe giren yasalarla devam eden kadın-erkek eşitliğine ilişkin düzenlemelerin günümüze kadar gelişerek ve son yıllarda önemli yasal düzenlemeler ve uygulamaya dönük adımlarla sayısının ve etkinliğinin arttırdığı söylenebilir (Erdemir, 2009: 69).

2.6. TÜRKİYE’DE KADININ KAMUSAL ALANDA-SİYASETTE GÖRÜNÜRLÜLÜĞÜ

20. Yüzyılın ilk yarısında gerçekleşen yasal dönüşümler kadın erkek eşitsizliğini siyasal katılım açısından, şekilsel düzeyde düzenlemeyi hedeflerken, yine aynı yüzyılın son çeyreğinde yaygınlaşan işlevsel eşitlik anlayışıyla söz konusu yasal düzenlemeler ne yazık ki uygulamada kendini gösterememiş, bu konuda çözüm arayışlarına girilmiştir. Türkiye’de 20. yüzyıl başında, birbirleriye etkileşim içinde

bulunan kadın hareketi, Cumhuriyet'in çağdaşlık anlayışı veya demokrasiyi simgeleme işlevi gibi nedenlerle ortaya çıkan kadın statüsündeki değişimler, 1935'te yasallaşan kadınların siyasal haklarını elde etmeleri, farklılıklara rağmen eşitlik mücadelesi gibi gelişmeler, kadın mücadelesi açısından ciddi oranlarda temsile neden olamamıştır (Yaraman, 1998: 434).

Burada siyasal katılma davranışını açıklayacak olursak; siyasal katılma davranışı; siyasal tartışma başlatma, fikrini söyleme, oy verme, hükümette ve partide yer alma, aday olma, stratejik toplantılara veya siyasi parti toplantılarına katılma, siyasi partilere üye olma, siyasal kampanyalarda çalışma, siyasal toplantı veya gösteriye katılma, siyasi parti veya adaya para yardımı gibi davranış ve durumları ifade etmektedir (Tokgöz, 1979: 297). Genel olarak siyasal katılma; toplumsal siyasal katılma ve bireysel siyasal katılma olarak ikiye ayrılır. "Seçilme" davranışı toplumsal siyasal katılmayı gösterirken, "seçme" davranışı bireysel siyasal katılmayı göstermektedir (Tokgöz, 1994: 97).

Günümüzde Türkiye, kadınların başta politika olmak üzere tüm toplumsal süreçlerde ve karar alma mekanizmalarında yeterli oranda temsil edilmemesi ve yine bu süreçlere katılmaması/katılamaması sorunu ile karşı karşıyadır. Demokrasinin en temel unsuru olan temsil ve katılımın nüfusun yarısını oluşturan kadınların nezdinde yaşama geçirilememesi sadece kadınlar veya toplumsal bir sorun olan kadın erkek eşitliği açısından değil, aynı zamanda Türk Demokrasisi açısından da büyük bir sorun teşkil etmektedir (Kabasakal, 2007: 47).

Kadının içsel/özel alanlardaki geleneksel sorumlulukları dışsal/kamusal alana yönelmesi önünde engel teşkil etmektedir. Yasalar önünde herkese eşit ve açık olan siyasal haklar, nüfusun yarısını oluşturan kadınların çoğuna dinsel faktörler, gelenekler, toplumsal değer yargıları, siyasal ve sosyal faktörler nedeniyle kapalıdır. Eğitimsizlik, ekonomik bağımlılık, eş ve çevre baskısı kadını, devlet yönetimine katılım hakkından ya yoksun bırakmakta ya da bu hakkı sınırlandırmaktadır. Kadının üzerindeki bu baskıcı tutumlar, kadının siyasete ilgisinin oluşması ve gelişmesini engellemektedir (Türel ve Çağlar, 2010: 19).

Dolayısıyla Türkiye’de kadınlar, nitelikleri ve kadın sorunlarına ilgileri nedeniyle de siyasal karar organlarında pek temsil edilememektedir. Siyaset erkek işidir görüşünü benimsemeyen kadınlar, yine de siyaseti erkek gibi yapmaktadırlar. Aksi halde siyasal alanda pek şansları olmayacağı görüşüyle kadınca özelliklerinden kaçınılmaktadırlar. Hatta çoğu kadın yalnızca kadın olmaktan gelen sorunlarına kayıtsız kalabilmekte, cinsiyet ayrımcılığı gibi söylemlerden uzak durmaktadırlar (Koray, 1991: 37).

Başkaları için siyasal katılmaya evet diyen kadınlar da mevcuttur ve bunlar kendileri söz konusu olduğunda çekimserlik ve güvensizlik sergilemektedirler. Kadınların çoğunda bir ‘kendini sınırlandırma’ eğilimi gözlemlenmektedir (Çitci, 1998: 579). Seçme kararında çoğunlukla baba, eş, erkek kardeş, oğul ve çevresindeki etkin erkeklerin etkisi altında oy kullanmakta ya da kullandırılmaktadır. Bu durum kadının ikincil durumunun göstergelerinden birini oluşturmaktadır (Türel ve Çağlar, 2010: 21).

Kadınlar yasalar önünde erkeklerle eşit seçme ve seçilme hakkına sahip olmuşlardır. Ancak yaşanan deneyimler gösteriyor ki, kadınların fırsatlardan ve kaynaklardan erkeklerle eşit olarak yararlanamadığı erkek egemen toplumlarda, seçme ve seçilme hakkının, telafi edici önlemler alınmadıkça, kadınların siyasi ve diğer karar organlarında eşit ve etkin olarak temsil edilmesini sağlayamadığı kaçınılmaz son olmaya devam edecektir (Kabasakal, 2007: 34).

Çağlar ve Türel’in kadınların siyasi katılımını aktif ve pasif katılım olarak ikiye ayırmasından yola çıkarak, kadınların daha çok pasif katılım gerçekleştirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Aktif katılım siyasete diğerlerine oranla daha çok ve yoğun katılarak parlamentoda, yerel yönetimlerde ve siyasi partilerde temsil ve adaylıktır. Pasif katılma ise siyasal yaşama aktif olarak katılmama durumudur. Genellikle seyirci faaliyetleri ve oy kullanma düzeyinde gerçekleşen katılma biçimidir (Türel ve Çağlar, 2010: 21). Kanımızca asıl sorun teşkil eden de kadınların aktif katılma davranışını yerine getirmemeleri ya da getirememeleridir. Çünkü kadının siyasetteki görünürlülüğünün/ görünmezliğinin en büyük kanıtlarından birisi budur. Bu yüzden aktif katılım ögesi olan temsil sorununun süreç içinde gösterdiği

gelişmeyi/gelişememeyi sayısal veriler de kullanarak göstermeye çalışmak faydalı olacaktır.

2.7. YEREL YÖNETİMLERDE VE PARLAMENTODA KADIN

Yerel yönetimlerde ve parlamentoda kadın durumuna baktığımızda, bu birimlerde kadının varlığının erkeklerle eşitlikten çok uzak olduğunu görmekteyiz. Cumhuriyet'in kurulduğu yıl ve devam eden süreçte kadının seçimlerde hiçbir hakları yokken, 1930'lu yıllarda bu hakları elde etmelerinden sonra da çeşitli faktörlere bağlı olarak eşitliğin yakalandığını, eşitlik bir yana ciddi oranda kadının görünür kılındığını görememekteyiz.

2.7.1. Yerel Yönetimlerde Kadın

Yerel yönetimler, halkla iç içe olan, halkın ihtiyaçlarını yerinde ve yakından tespit edebilmek amacını taşıyan dolayısıyla halk katılımının kolaylıkla sağlanabileceği demokratik devlet anlayışına uygun bir yapıya sahip yönetim birimleridir. Yerel yönetimlerde demokrasinin sağlam temellere oturtulması, ulusal yönetimi de etkileyen, demokratik işleyişin temel yapı taşlarından biridir. Bu bağlamda, toplumlarda siyasi sorumluluk ve siyasi bilincin gelişmesi, demokratik rejimin sağlıklı işlemesi açısından önemlidir (Türel ve Çağlar, 2010: 16-17).

Yerel yönetimler çerçevesindeki belediye başkanlığı, belediye meclis üyeliği, il genel meclis üyeliği ve muhtarlık gibi görevlerde kadın-erkek eşitliğinden ne derecede söz edilebileceği önemlidir. Ancak, tüm dünyadan elde edilen verilere bakıldığında yerel yönetimlerde de erkek egemen bir yapılanmanın mevcut olduğu ve hatta bazı ülkelerde yerel yönetimde kadın temsiline kadınların ulusal parlamentolardaki temsilinden çok daha düşük seviyelerde olduğu gözlemlenmektedir (Öztürk, 2012: 24). Bu ülkelerden birisi de kadınların erkeklere göre çok daha az temsil edildiği ülkemizdir.

Türkiye'de kadınların, belediye seçimlerine seçmen ve aday olarak katılmalarını sağlayan "Belediye Kanunu" 3 Nisan 1930 günü kabul edilmiştir. Bu kanunla kadınlar birçok ülkeden önce belediye seçimlerinde seçmen ve aday olma hakkını elde etmişlerdir (Türel ve Çağlar, 2010: 21). 26 Ekim 1933'te Köy

Kanununda değişiklik yapılarak kadınlara köyde muhtar ve ihtiyar heyetleri seçimlerinde oy kullanma ve aynı zamanda muhtar ve ihtiyar heyetine seçilme hakkı verilmiştir (Gökyay, 1998: 470; Türeli ve Çağlar, 2010: 21).

Tablo-3: 2009 yılı Yerel Yönetimler Seçim Sonuçlarının Cinsiyete Göre Dağılımı

Sayı	Erkek	Kadın	Toplam
Belediye Başkanı	2.921	27	2.948
Belediye Meclis Üyesi	30.450	1.340	31.790
İl Genel Meclis Üyesi	3.269	110	3.379
Köy Muhtarı	34.210	65	34.275
Köy İhtiyar Meclis Üyesi	137.848	329	138.177
Mahalle Muhtarı	18.178	429	18.607
Mahalle İhtiyar Heyeti Üyesi	71.174	1.409	72.583
TOPLAM	298.050	3.709	301.759

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Kadının siyasal yaşama katılımının ilk basamağı kabul edilebilecek yerel yönetimlerde kadın temsili sınırlıdır. 29 Mart 2009'da yapılan 19 siyasi partinin katıldığı Yerel Seçimlerde, Türkiye genelinde oy kullanma oranı % 80 olup, 44 kadın il belediye başkanlıklarına, 321 kadın da ilçe ve belde belediye başkanlıklarına aday gösterilmiştir. Sonuçlara bakıldığında ise; Türkiye genelinde toplam 2.948 belediye başkanı seçilmiş olup, 2 tanesi il belediye başkanı olmak üzere sadece 27 tanesi (% 0,9) kadındır. 31.790 Belediye Meclis Üyesinin ise 1.340 tanesini (% 4,21) kadınlar oluşturmaktadır. Toplam 3.379 İl Genel Meclis üyesinin de 110 tanesi (% 3,25) kadındır. Köy ve mahalle birimlerindeki kadın oranları da bu verilerle birlikte tablo-3'te yer almaktadır.

Demokratikleşmenin ilk adımlarından kabul edilen yerel yönetimlerde toplumun yarısını oluşturan kadınların yer almaması ya da kadına yer verilmemesi (yeterince yer verilmemesi) yerel yönetimlerin önemli zayıf noktalarından biridir (Türeli ve Çağlar, 2010: 16-17).

Değınilmesi gereken bir nokta da; Türkiye, yerel yönetime kadınların katılımı konusunda dünya ülkelerine göre ters bir seyir izlemektedir. Dünyada birçok ülkede, kadınların yerel siyasete katılım oranlarının ulusal parlamentodaki temsil oranlarından fazla olduğu bilinmektedir. Ancak, Türkiye’de yerel siyasete katılımın parlamentodaki temsil düzeyinden bile daha az olduğu görünmektedir. Yerel meclislerdeki kadın oranı ortalaması Avrupa’da % 24, Orta Amerika’da % 24, Latin Amerika’da % 26, Afrika’da % 30 olup Türkiye’de bu oran % 2,5’tir. Türkiye’de tersi bir durumun gözlenme nedenlerinden bir tanesi, merkeziyetçi yapının halen güçlü bir biçimde varlığını koruması ve yerel siyasetin hala ulusal siyasetin bir uzantısı olarak görülmesiyle ilgilidir (Şahin, 2011: 25).

2.7.2. Parlamentoda Kadın

1934 yılında seçme ve seçilme hakkını erkeklerle eşit bir biçimde elde eden kadınların, 1935 yılındaki kadınların da katıldığı ilk milletvekili seçimlerinde yüksek bir siyasal katılım seviyesine ulaştıkları söylenemez. 8 Şubat 1935 TBMM 5. Dönem seçimleri sonunda 395 milletvekili içinden 17 kadın milletvekili ilk kez meclise girmiş, ara seçimlerde bu sayı 18’ e yükselmiştir. Meclisteki kadın milletvekili oranı böylelikle % 4.6 olmuştur. Bu rakam sayısal olarak düşük olsa da o dönemin şartlarında iyi bir temsil oranı olduğu düşünülebilir. Meclisteki yıllara göre kadın ve erkek temsilci sayılarını incelediğimizde, 1950 seçimlerinde kadın temsil oranlarının yüzde 0,6’ya kadar düştüğü görülmektedir. Bu, tek partili dönemden çok partili döneme geçişe rast gelmektedir (Şahin, 2011: 21). 2002 Genel Seçimlerine kadar ilk seçimdeki kadın temsil oranı yakalanamamıştır. 2002 de yapılan Genel Seçimlerde kadın milletvekili sayısı 24’e, oranı ise, % 4,4’e yükselmiştir ve 2007’de yapılan Genel Seçimlerde TBMM’deki 550 milletvekilinden 50’si kadın olup, oranı %9,1 e ulaşmıştır. Dalgalanan oranlar gösteren meclisteki kadın sayıları 2011 seçimlerinde 14.4 oranla en yüksek temsil seviyesine ulaşmıştır. Tüm seçim yıllarına göre kadın milletvekili sayısal verileri Tablo- 4’te yer almaktadır.

Bu verilere göre son seçimin yapıldığı 2011 yılında meclisteki 550 milletvekilinin % 85,6 oranıyla 471’ini erkek milletvekili oluştururken, yalnızca 14,4 oranıyla 79’unu kadın milletvekilleri oluşturmaktadır. Bu oran meclisteki kadın

milletvekili sayısının şimdiye kadar ki en yüksek oranını oluştursa da hala tatmin edici seviyeye ulaştığı söylenemez.

Nüfusun yarısını kadınların oluşturduğu bir ülkede kadınların meclisteki bu oranları yeterli olduğu düşünülemez fakat en azından kadının siyasette var olması açısından önemli bir adım olarak değerlendirilebilir (Türel ve Çağlar, 2010: 21).

Tablo- 4: Türkiye’de Kadın Milletvekili Oranları

Seçim yılı	Parlamentodaki milletvekili sayısı	Kadın milletvekili sayısı	Toplam içindeki pay (%)
1935	395	18	4.6
1939	400	15	3.8
1943	435	16	3.7
1946	455	9	2.0
1950	487	3	0.6
1954	535	4	0.7
1957	610	7	1.1
1961	450	3	0.7
1965	450	8	1.8
1969	450	5	1.1
1973	450	6	1.3
1983	400 (1 boş)	12	3.0
1987	450	6	1.3
1991	450	8	1.8
1995	550	13	2.4
1999	550	22	4.0
2002	550	24	4.4
2007	550	50	9.1
2011	550	79	14.4

Kaynak: www.tbmm.gov.tr

Mecliste kadın milletvekili sayısını arttırmak ve kadınların kamusal karar verme pozisyonlarında daha fazla yer almalarını sağlamak amacıyla 4 Mart 1997 yılında, Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği (KA-DER) kurulmuştur (Arı, 1998: 543). Derneğin Siyaset Okulu Projesi, Siyaset Okulu Değerlendirme Projesi, Toplumsal Cinsiyet ve Kota Eğitimleri, Kadın Siyaseti Programı, .Kadınlar İş Başına Projesi, Kendine Güven Eğitimi, iletişim, motivasyon, liderlik vb. projeleri bulunmaktadır ve Halen *Bu meclise Kadın Şart* adlı bir kampanya yürütmektedir (<http://tr.wikipedia.org>).

Türkiye’de siyasal temsil olanağının sağlanmasına rağmen kadınların siyasetle ilişkisi apolitik bir görünüm sergilemektedir. Aslında bu evrensel ölçekli bir

sorundur. Dünya nüfusunun yarısını oluşturan kadınların dünya siyasetinde yaşadıkları temsil sorunu güncel siyasetin temel sorunlarından biridir. Dünya kadınlarının parlamentolarda yer alma oranı zaman içinde göreceli olarak artmış ise de hala çok düşük düzeylerde seyretmektedir (Gökçimen, 2008: 37).

BM Kadın Birimi (UN Women) ve Parlamentolar arası Birlik (Inter-Parliamentary Union-IPU) tarafından hazırlanan ve BM'de düzenlenen basın toplantısıyla açıklanan “2012 Siyasette Kadın Haritası” verilerine göre; Türkiye, kadınların mecliste temsil edilme oranında dünya ülkeleri sıralamasında 88. sırada yer almaktadır. Kadınların kabinede temsil edilme oranlarına bakıldığında ise 90. sırada bulunmaktadır. Haritaya göre dünyada kadınların mecliste yer alma oranlarının ortalaması yüzde 19,7. Kadınların mecliste en çok temsil edildiği bölgelerin ortalamalarına bakıldığında ise en başta yüzde 42 ile İskandinav ülkeler gelirken, onları yüzde 22,6 oranıyla Kuzey ve Güney Amerika ülkeleri takip ediyor. Mecliste en az kadın milletvekili oranına sahip bölgenin ise 11,3 oranla Arap ülkeleri olduğu belirtiliyor. Sadece listenin ilk başında yer alan 9 ülkede kadının mecliste temsil oranı yüzde 40'ı geçebildi. Bu ülkeler sırasıyla Ruanda % 56,3, Andorra % 50, Küba % 45,2, İsveç 44,7, Şeyssel Adaları % 43,8, Finlandiya % 42,5, Güney Afrika % 42,3, Hollanda % 40,7 ve Nikaragua % 40,2 oldu (www.haberturk.com).

TUIK verilerine göre bazı dünya ülkelerinin kadın milletvekili sayıları ve toplam milletvekili sayıları içindeki oranları Tablo- 5'te yer almaktadır. Kadınların milletvekili seçimlerine katıldığı 1935'ten bu yana, TBMM'ye 8 bin 794 erkeğe karşılık sadece 236 kadın milletvekili girebildi. Türkiye 72 yıl önce parlamentoda kadın temsiline dünya ikincisiyken, bugün dünya ve AB sıralamasında sonuncu ülkeler arasında yer alıyor (www.yuksekovahaber.com).

Tablo- 5: Ükelere göre milletvekili sayısı, kadın milletvekili sayısı ve oranları

Ülke	Seçim Yılı	Toplam Milletvekili Sayısı	Kadın Milletvekili Sayısı	%
Ruanda	2008	80	45	56,3
İsveç	2010	349	156	44,7
Finlandiya	2011	200	85	42,5
Hollanda	2010	150	61	40,7
İzlanda	2009	63	25	39,7
Norveç	2009	169	67	39,6
Danimarka	2011	179	70	39,1
Belçika	2010	150	57	38,0
İspanya	2011	350	126	36,0
Almanya	2009	620	204	32,9
Slovenya	2011	90	29	32,2
Makedonya	2011	123	38	30,9
Portekiz	2011	230	66	28,7
İsviçre	2011	200	57	28,5
Avusturya	2008	183	51	27,9
Lüksemburg	2009	60	15	25,0
Lihtenştayn	2009	25	6	24,0
Hırvatistan	2011	151	36	23,8
Polonya	2011	460	109	23,7
Letonya	2011	100	23	23,0
Birleşik Krallık	2010	650	145	22,3
Çek Cumhuriyeti	2010	200	44	22,0
Sırbistan	2008	250	55	22,0
İtalya	2008	630	136	21,6
Bulgaristan	2009	240	50	20,8
Estonya	2011	101	20	19,8
Litvanya	2008	141	27	19,1
Fransa	2007	577	109	18,9
Yunanistan	2009	300	56	18,7
Slovakya	2010	150	24	16,0
Arnavutluk	2009	140	22	15,7

İrlanda	2011	166	25	15,1
Türkiye	2011	550	79	14,4
Karadağ	2009	81	10	12,3
Romanya	2008	330	37	11,2
Kıbrıs	2011	56	6	10,7
Macaristan	2010	386	34	8,8
Malta	2008	69	6	8,7

Kaynak: TÜİK, Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011, www.tuik.gov.tr

Ruanda verileri (Gökçimen, 2008: 37) ve (www.zaman.com.tr)'den alınmıştır.

2.7.3. Siyasal Parti Mekanizmalarında Kadın

Türkiye’de 1983 tarih ve 2820 sayılı Siyasal Partiler Kanununun 83 üncü maddesinde “siyasal partilerin, herkesin dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğu prensibine aykırı amaç güdemeyeceği” bildirilerek, cinsiyet ayrımcılığına yönelik parti çalışmaları engellenmiştir. Yine 1995 yılında, Anayasamızın 68 inci maddesinin 6’ncı fıkrasında yer alan, “siyasal partilerin kadın kolu kuramayacaklarına ilişkin yasa, 4121 sayılı yasa ile kaldırılmış; böylece siyasal partilerde, kadınlar için daha çok varlık gösterme fırsatı verilmiştir (KSGM, 2012: 31).

Türkiye’deki siyasal partilerin yapılanmalarına baktığımızda, kısmen kendi hukuklarında yazılı olarak belirttikleri ve uyguladıkları, cinslere özgü değerleri, farklı örgüt birimleri ve faaliyet alanları olan ikili bir yapısal bölünmüşlük içinde oldukları gözlenmektedir. Bu bölünmüşlük parti genel karar organları ile parti kadın kolları adı altında ortaya çıkıyor. Politik gücü ya da iyi bir referansı olan az sayıda güçlü kadının girmeyi başarabildiği parti genel yapıları, genellikle erkeklerden oluşurken, sadece kadınlardan oluşan kadın kolları/komisyonları parti yapılarının cinsiyet temelinde ikiye bölünmüş yapısını gösteriyor. Parti karar organları ile kadın kolları arasındaki iş bölümü ve hiyerarşi, eşitlikten ve farklı yaşam koşullarının temsili amaçlanmış bir yapıdan oldukça uzaktır (Üşür, 1998: 532).

Türkiye’de hemen hemen bütün siyasal partiler kendi kadın kollarını, kadınları siyasal karar süreçlerine hazırlayan bir yapı olarak değil, partinin ikincil ve siyasal getirisi düşük işlerini yaptırabilecekleri birimler olarak görürler. Siyasal partilerin □ çeşitli düzeylerde yöneticisi konumuna yükselebilen kadınlar -birkaç□ istisna dışında- kadın kolları örgütlerinden parti yönetimine yükselebilmemiş kadınlar değil, partiyi yöneten iktidar kesimin kişisel bağlantılar ile belirledikleri kadınlardır. Diğer deyişle, kadın örgütü ile parti örgütü arasında geçişlilik yoktur; kadın kollarında çalışan kadınların parti içinde karar noktalarına yükselme şansının çok sınırlı olması kadın kollarını güçsüz kılan bir faktördür (TUSİAD, 2000: 212).

Siyasi parti örgütleri çoğunlukla erkekler tarafından yönetilmekte kadınlara üyelik hakkı tanınmakla birlikte karar alma mekanizmalarında yeteri kadar yer verilmemektedir. Kadınlar parti üyeliklerini statü unsuru olarak kullanmakta ve dahil oldukları partiye kaynak sağlamak, seçim dönemlerinde kadın seçmenlere ulaşabilmek, sosyal faaliyetleri ile dikkat çekmek amacıyla görevlendirilmektedirler. Parti içi kademelerde yükselmeleri çok zor olduğu gibi, genel başkan, parti meclisi, il başkanlığı gibi karar mekanizmalarından ziyade ikinci derecedeki görevlerle sınırlandırılırlar (Aktaran: Çağlar, 2011: 70).

Türkiye’de 2011 yılında mecliste milletvekili bulunan 4 partinin genel karar organlarında yer alan kadın sayıları ve toplam içindeki oranları Tablo-6, Tablo-7, Tablo-8 ve Tablo- 9’da yer almaktadır.

Tablo- 6: Adalet ve Kalkınma Partisi Genel Karar Organlarındaki Kadın Oranları

ÜN VAN/KURUL	TOPLAM ÜYE SAYISI	KADIN ÜYE SAYISI	KADIN ORANI %
Merkez Yürütme Kurulu	20	3	15,0
Merkez Karar Yürütme Kurulu	51	13	25,4
Merkez Disiplin Kurulu (Asil)	11	3	27,27
İl Başkanları	81	0	0

Kaynak: www.ka-der.org.tr

Tablo- 7: Cumhuriyet Halk Partisi Genel Karar Organlarındaki Kadın Oranları

UNVAN/KURUL	TOPLAM ÜYE SAYISI	KADIN ÜYE SAYISI	KADIN ORANI %
Merkez Yürütme Kurulu	18	3	16,6
Parti Meclisi	81	20	24,6
Yüksek Disiplin Kurulu	15	4	26,6
İl Başkanları	81	2	2,4

Kaynak: www.ka-der.org.tr

Tablo- 8: Milliyetçi Hareket Partisi Genel Karar Organlarındaki Kadın Oranları

UNVAN/KURUL	TOPLAM ÜYE SAYISI	KADIN ÜYE SAYISI	KADIN ORANI %
Merkez Yönetim Kurulu	75	5	6,6
Başkanlık Divanı	15	0	0
Merkez Disiplin Kurulu (Asil)	9	0	0
İl Başkanları	81	0	0

Kaynak: www.ka-der.org.tr

Tablo- 9: Barış ve Demokrasi Partisi Genel Karar Organlarındaki Kadın Oranları

UNVAN/KURUL	TOPLAM ÜYE SAYISI	KADIN ÜYE SAYISI	KADIN ORANI %
Merkez Yürütme Kurulu	21	10	47,6
Parti Meclis Üyesi (Asil)	80	28	35,0
Merkez Disiplin Kurulu (Asil)	11	6	54,5
İl Başkanları	47	22	46,8

Kaynak: www.ka-der.org.tr

Yukarıdaki tablolardaki verilere göre AKP'nin genel karar organlarındaki toplam 163 üyenin 19'u, CHP'nin genel karar organlarındaki toplam 195 üyenin 29'u, MHP'nin genel karar organlarındaki toplam 181 üyenin 5'i, BDP' nin genel karar organlarındaki toplam 159 üyenin ise 66'sı kadınlardan oluşmaktadır.

Görüldüğü gibi genel olarak kadınlar partilerin genel karar organlarında yeteri oranda yer almamaktadır. Daha çok partilerin kadın kollarında yer alan kadınlar ne yazık ki orda da kendi faaliyet alanları ile ilgili karar verme yetkisine dahi sahip değildirler. Aldığı kararları parti yönetimlerine kabul ettirme, onaylatma zorunda olan, aslında vesayet altında bulunan ve temel işlevi parti görüşlerinin propagandasını yapmak olan birimlerdir. Parti politikalarının belirlenmesinde yasal bir yetkiye sahip olamayan kadın kolları, istendiği zaman –uyumlu çalışmadıkları gerekçesi ile- parti yönetimlerince görevden alınabiliyor; yalnızca parti yöneticilerinin tanıdığı bağımsızlık sınırı içerisinde varlık gösterebiliyorlardır. Birçok parti arasında bu konuda farklar olmasına rağmen bu farklar çoğu zaman önemli bir

sonuç yaratmıyor. Bunun nedeni ise genellikle bütün partilerin kadın kolları anlayışının aynı olmasındandır. Kadın kolları parti içinde yer alma olanağı bulunmayan bir cinsin (kadının) temsili için düşünülmüş, eşitliği sağlayacak bir paralel örgüt olarak değil, asıl karar verme yetkisini tümüyle elinde bulunduran partinin yan, yardımcı ya da destek birimi olarak düşünülmektedir. Yani, ailenin reisi olan erkek ve ona yardımcı destek kadın tanımlamasından farksız bir anlayış, sorgusuz ve tartışmasız bütün partilerce kabullenilmiş bir cinsiyetçilik şeklinde ortaya çıkmaktadır. Başka ülkelerde gözlemlenebilen, gerekli yetki, bütçeden pay alma ve özerk statülere sahip kadınların gerçek seslerini duyurabilmelerini sağlayacak kadın kollarının oluşumu ne yazık ki Türkiye’de mevcut değildir (Üşür, 1998: 532).

Günümüzde partiler kadına bakış açılarını değiştirdiklerini iddia etseler bile siyaset yapma tarzları ve uygulama, tam tersini yansıtmaktadır. Siyasal alanda kadına yönelik ayrımcılığı doğrudan hissetmek çok da mümkün değildir çünkü bilinçli engellerle bir şekilde kamufle edilmektedir. Bu engeller görünmez, sessiz, çoğu zaman bilinçaltında gizlenmiştir (Türel ve Çağlar, 2010: 23).

Siyasal partilerde karar verici olarak çoğunlukla erkeklerin yer aldıkları parti yapıları ile sadece kadınların yer aldıkları yetkisiz, bağımlı, yardımcı ve uyumlu olmak zorunda olan kadın kolları arasında cinsiyete dayalı bir iş bölümü mevcuttur. Kadın kollarında faaliyette bulunan kadınların siyasal alan dışında, aile, ev, mahalle gibi alanlarda ‘siyaset’ yaptıklarını görülmektedir. Bu siyaset, kadınların evleri gezerek diğer kadınlara kendi partilerinin propagandasını yapmak ya da parti liderlerinin görüşlerini anlatmak şeklinde gerçekleşiyor. Siyasal partilerde kadınların yaptığı bu siyaset cenaze, düğün ve sünnet törenlerine katılmak ya da mevlitlerde dinsel temelli konuşma ve sohbetler yapmak, kermesler düzenlemek ve sosyal yardım toplama faaliyetleri biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Kadınların gerçekleştirdiği en ‘ileri’ siyaset topluca siyasal mitinglere gitmek ve siyaset liderlerini dinlemek olarak değerlendirilmektedir. Kadınlar tarafından yapılan bu siyasetin temel amacı önceden belirlenmiş ve öğretilmiş parti görüşlerini aktararak yandaş kazanmak, parti liderlerine sempati oluşmasını sağlamaktır (Üşür, 1998: 533).

Siyasi partilerde kadın durumuyla ilgili bir diğer sorunda partilerin kadın üyeleri aday gösterme sorunudur. Özellikle son seçimler öncesi çoğu siyasi parti daha çok kadının genel ve yerel meclislerde yer alması gerektiğini savunmuş, hatta pozitif ayrımcılık ve kadın kotası gibi konular tartışılmıştır. KADER gibi sivil toplum kuruluşlarının desteğiyle de bu beklenti yükselmiştir. Fakat aday listelerinin açıklanmasıyla tam bir düş kırıklığı yaşanmış, listelerin sonlarına eklenen kadın, siyasi partilerin de desteğiyle ikincilliğini sürdürmüştür (Çağlar, 2011: 71). Türkiye’de siyasal parti liderlerinin kadın aday gösterme politikaları kendi partisinin kadın-erkek eşitliğine nasıl baktığını kanıtlamaya değil, kadınların ‘sembolik’ varlığını onaylamaya dayalıdır (TUSİAD, 2000: 219).

Kadınların parti içi çalışmaları ve partilerin yönetim kadrolarındaki temsil durumları dikkate alındığında; seçim dönemlerinde kadın kollarında aktif olarak çalıştırılan kadın, aday olarak ya yoktur ya da ikincil durumdadır. Siyasi partiler kadını siyasal alandaki yarışın dışında tutmakta, kadını vitrinde kullanmaktan öteye geçememektedirler. Kadın eril siyaset içerisinde pasifize edilmekte, siyasi partiler içindeki erkek sultasıyla, kadınların aktif siyasete geçmesi engellenmektedir. Kadın özel alanla sınırlandırılırken, kamusal alandan uzaklaştırılmakta, siyasete uygun görülmemektedir. Erkeği etken, ussal, güçlü, iktidar sahibi vb. şekilde tanımlayan zihniyet, kadını edilgenlikle bütünleştirmekte duygusal, hoşgörülü, pasif tanımlarla nitelenen kadınlar, karar verici pozisyonlarda yer bulamamaktadır. Siyasi partilerce karar verici konumuna getirilen çok az sayıdaki kadın ise ya siyasi partileri yan kolları olan kadın kollarında ya da “kadın konuları” olarak nitelendirilen aile, şiddet, sağlık, eğitim, sosyal güvenlik gibi alanlarda görevlendirilmekte, erkeğin alanına dahil edilen güvenlik, ekonomi, dış politika gibi alanlarda görev alamamaktadır. Yasal düzenlemelerle kadınların kamusal alana girebilmelerinin önü açılmış olsa bile, ataerkil yapılanmadaki cinsiyetçi rollerin biçimlendirdiği işbölümü ile kadın, siyasi partilerde de ikincilliğini sürdürmektedir (Çağlar, 2011: 70-71).

Yapılan araştırmalarda, partilerde kadınlarla ilgili sorunların görüşme ve toplantılarda çok fazla konuşulmadığı, kadın sorunlarıyla ilgili sohbetlere düşük değer atfedildiği ortaya çıkmıştır. Bu tür faaliyetlere katılan kadınlar genellikle kendi

yaptıkları işi ‘evde oturmaktansa parti için çalıştım’, ‘toplum için yararlı bir şey yapmaya çalıştım’ şeklinde tanımlıyorlar (Üşür, 1998: 532).

Türkiye’de kadın-erkek eşitliğinin önündeki toplumsal/siyasal engellerin aşılması, kadınların siyasal karar süreçlerine katılarak kendi sorunlarına uygun çözümler üretebilmesine bağlıdır. Kadınların sorunlarını siyasal alanda temsil edebilmeleri ise siyasal partilerin, bu temsilin demokrasinin vazgeçilmez ilkelerinden biri olduğuna dair açık irade beyanında bulunmaları ve bu beyanın gereğini yapmak için harekete geçmeleriyle olanaklıdır. Türkiye’de siyasal partilerin hemen hepsinin henüz bu noktadan çok uzak olduğu görülmektedir (TUSİAD, 2000: 209).

SONUÇ

Toplumun kamusal alan/ özel alan şeklinde ikiye ayrılması yüzyıllar öncesine dayanmaktadır. Bu ayırım; sınırları çağlara göre, toplumlara göre farklılık göstererek, hatta bu alanlara farklı anlamlar dahil edilerek ya da edilmeyerek günümüze kadar devam ettirilmiştir. Kamusal alanı erkeklerle, özel alanı kadınla özdeşleştiren bu ayırım, ataerkil yapının görüldüğü toplumlarda daha keskindir. Özel alanda ev işleri, çocuk doğurmak ve bakmak, üretim ve bakım işleri gibi roller kadınla bütünleştirilmiş, uzun yıllar kadın kamusal alanın öznesi olmak bir yana nesnesi bile olamamıştır. Başka bir deyişle kamusal alanın tüm faaliyetlerinden soyutlanarak aile içine hapsedilmiştir.

Yüzyılları takip eden gelişmelerle birlikte özellikle Batı’da kadınlar, içinde buldukları durumu sorgulamaya başlamışlar, bu sorgulama kimi zaman kamusal yaşamdan dışlandıkları kimi zamanda kamusal yaşamın nesnesi konumuna indirgendikleri ataerkil sisteme başkaldırı düzeyine ulaşmıştır. Batı’da 18. Yüzyılda feminist düşünür ve yazarlar bu konuda duyarlılık gösteren yazılar yazmışlardır. Dünyanın ekonomi ve sosyal alanlarda hızla yaşadığı değişimlerin etkisiyle ve Feminist teorinin yükselmesiyle farklı ülkelerde farklı akımlar başlamıştır. İşçi kesimden kadınlar düşük ücrete burjuva kadınları ise ekonomik ve siyasal haklardan yoksun bırakılmaya başkaldırdılar. İngiltere’de “süfrajete hareketi”ni başlatan orta sınıf kadınlar oy hakkı talebinde bulunurken, Fransa ve Almanya’da işçi sınıfındaki kadınlar düşük ücrete başkaldırdılar. Amerika’da ise köleliğe karşı hareket gelişti.

Genel olarak bakıldığında dünyadaki kadınların çoğu eğitim düzeylerinden, geleneksel yaşam biçimleri ve değer yargılarından, yasalardaki ayrımcı hükümlerden kaynaklanan engeller nedeniyle, yüzyıllar boyunca, içinde yer aldıkları siyasal sistemlerle yeterince bağ kuramadan yaşamışlardır. Bunların da temelinde kamusal alan/ özel alan ayırımının yer aldığı ataerkil toplum yapısının baskıcı ortamı yatmaktadır.

Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de bu ayırımın getirdiği sonuçlardan biri olarak erkeklerle özdeşleştirilen ve bir kamusal alan unsuru olan siyasal yaşam, kadınların neredeyse en son haklarını kazandıkları alan olmuştur. Osmanlı Devleti

öncesinde Müslümanlığın kabul edilmesi ve yerleşik hayata geçilmesiyle toplumsal yaşamdan tecrid edilmiş kadın, Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde de etkileşime girilen bazı kültürlerin etkisiyle aynı konumunu sürdürmüştür. Batı'daki gelişmelerin etkisiyle ilan edilen Tanzimat'la toplumsallaşmaya başlayan kadın, eğitim alanından başlayarak bazı toplumsal haklar elde etmiştir. Özellikle II. Meşrutiyet döneminde de artan eğitim alanındaki reformlarla birlikte ekonomi ve çalışma yaşamında da yer almaya başlamışlardır. Yalnız bu dönemde de kadın siyasal yaşamın içinde yer almamıştır. II. Meşrutiyet'le kabul edilen Kanun-i Esasiye göre oy hakkı sadece erkeklere tanınmıştır. Yine bu dönemde Batı'daki gelişmeleri takip eden kadınlar erkeklere göre içinde buldukları durumu, toplumu kuşatan gelenekleri, baskıları ve sınırlılıkları sorgulamışlar, kadın erkek eşitsizliğine karşı bir mücadele yürütmüşlerdir. Kadın derneklerinin sayılarında büyük artış olmuş, çıkarılan yayınlarla kadınlar bilinçlendirilmeye çalışılmıştır. Batı'daki kadın hareketinin yansımalarının görüldüğü benzer bir kadın hareketi de bu dönemde Osmanlı Devletinde görülmüştür.

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Milli Mücadele'ye önemli katkılar sağlamış Türk kadını için Atatürk yeni reformlar gerçekleştirmiştir. Kadının kamusal alana çıkmasını sağlayacak bu gelişmeler yine önce eğitim, çalışma yaşamı gibi alanlarda olmuştur. 1926 yılında Medeni Kanunun kabul edilmesiyle ve uygulamaya konulan bazı politikalar ile kadının erkeklerle eşitsizlik içinde oldukları kamusal alanlarda görünürlülüğü sağlanmaya çalışılmıştır. 30'lu yıllara gelindiğinde ise kadın siyasal yaşama da dahil edilmiş, 1930 yılında yerel seçimlere, 1934 yılında ise genel seçimlere katılma hakkı verilmiştir. Fakat bu hakkı elde etmelerine karşın, kadınların erkeklerle eşit oranda bu hakkı kullanabildiklerini söylemek mümkün değildir.

Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nde de çeşitli nedenlere bağlı ve çeşitli amaçlar güden kadın hareketleri görülmüştür. Çalışmanın sonlarına doğru özellikle 90'lı yıllarda muhafazakar kadın kesimi tarafından başlatılan kadın hareketine dikkat çekilmiştir. İnançlarını simgeleyen giyim tarzları nedeniyle toplumsal yaşamın birçok alanında ayrımcılığa tabi tutulan ve eğitim, iş yaşamı gibi alanlarda herkesle

aynı şekilde özgürlüğe sahip olamayan kadınların başlattığı hareket hala güncelliğini sürdürmektedir.

Genel olarak Türkiye'deki kadınların günümüzdeki durumunu değerlendirdiğimizde, kadınlar başta politika olmak üzere toplumsal süreçlerin çoğunda ve karar alma mekanizmalarında yeterli oranda temsil edilmeme ve yine bu süreçlere katılmama/katılamama sorunu ile karşı karşıyadır. Kadın özel hayatındaki sorumlulukları ve toplum tarafından yüklenen geleneksel rolleri, eğitim düzeyleri, aile ve çevre baskısı ve daha birçok nedenle çoğunlukla siyasetten uzak kalmaktadır. Bu uzak kalma ya kadının yine çeşitli faktörlere bağlı olarak siyasi ilgilerinin oluşmaması ve bilgi birikimi oluşturmamalarına ya da ilgi duysalar bile yukarıda sayılan nedenlerin bir ya da bir kaçının kendini sınırlamasıyla bağlantılıdır. Yalnızca siyaset'te değil Türkiye'de kadının çoğu kamusal faaliyetlerde erkeklerle eşit görünürlülüğe sahip olmadığı, çoğu zaman kamusal alanın öznesi değil de nesnesi olmaya mahkum edildiği bir gerçektir.

Türkiye'de kadınların siyasal alandaki görünmezliği sorunu, özellikle akademisyenleri ve politikacıları bu görünmezliği mümkün kılan nedenleri düşünmeye davet etmektedir. Siyasal katılmanın iki yönünü oluşturan bireysel katılma ve toplumsal katılma arasındaki fark birinin doğrudan kamusal alanla ilgili olması, diğerinin kişinin özel alanıyla ilgili olmasıdır. Özellikle oy verme davranışıyla ilgili olan bireysel katılma, kişinin kendisiyle ilgilidir, dolaylı olarak kamusal alanla ilgilidir. Kadınların bireysel katılımı ile ilgili bir sorun bulunmamaktadır. Asıl problem, kadının siyasi partilere katılma, siyasi kadrolara girme gibi siyaset yapma işlevinin içinde doğrudan yer almasıyla ilgilidir. Politikanın erkek egemen yapısı, kadınların bireysel katılımına izin verirken, toplumsal katılımının önünü adeta yazılı olmayan yasalarla tıkamaktadır. Siyasetin erkek egemen yapısı, siyasal sürecin her aşamasında işlemektedir.

Demokrasinin en temel unsuru olan temsil ve katılımın nüfusun yarısını oluşturan kadınların tarafından yaşama geçirilememesi sadece kadınlar veya toplumsal bir sorun olan kadın erkek eşitliği açısından değil, aynı zamanda Türk Demokrasisi açısından da büyük bir sorun teşkil etmektedir.

Siyasette yer alan az sayıda kadının durumuna baktığımızda ise kadın çoğunlukla kendilerini erkeklerle eşit konuma getirecek karar alma ve yönetme birimlerinde değil de daha alt birimlerde yer aldığını ve siyasi işlerde de daha çok kadınsı işlere yönlendirildiğini görmekteyiz.

Kadınların politikaya katılımını arttırmak için yapılması gereken pek çok düzenleme vardır. Öncelikle seçim sisteminde, siyasi partiler kanunda bu düzenlemeler yapılmalı ve geçici de olsa mutlaka kadın kotası getirilmelidir. Bunların dışında partilerin kadın kolları daha aktif hale getirilmelidir. Kadın kollarında çalışan kadınlar, sadece erkeklerin ulaşamadığı yerlere ulaşmak için kullanılmamalıdır. Bütün bu düzenlemelerin anlamlı olabilmesi için kadınların siyasette, iş yaşamında, toplumsal hayatın her alanında başarılı olabilecek ve erkeklerle eşit koşullarda yarışabilecek kadar enerjileri, zekâları ve azimleri olduğu yönünde zihinlerde bir kanaatin oluşması gerekmektedir. Aksi takdirde biçimsel eşitlik sağlanmasına rağmen işlevsel eşitliğin sağlanması mümkün olmayacaktır.

Türkiye’de, kadın haklarını doğrudan düzenleyen ya da insan hakları ile ilgili olup da kadın haklarını da düzenleyen uluslararası sözleşmelerden belli başlı olanlarına taraf olarak, evrensel nitelik kazanmış prensipleri kabul ettiğini, ulusal düzeyde de birçok reform ve düzenlemelerle kadın hakları konusunda hatırı sayılır adımların atıldığını görmekteyiz. Fakat ne yazık ki bunların toplumsal cinsiyet eşitsizliğini gidermeye yeterli olmadığı devam eden süreçte ise, bu hakların hayata geçirilmesinin sağlanması gerektiği önem teşkil etmektedir.

KAYNAKÇA

Ağaoğulları, Mehmet Ali (2000). *Kent Devletinden İmparatorluğa*. Ankara: İmge Kitabevi.

Akyılmaz, Gül.(2000). *İslam ve Osmanlı Hukukunda Kadının Statüsü*.Konya:Göksu Ofset Matbaa.

Ali Seydi Bey (-). Teşrifat ve Teşkilatımız. (Editör: Niyazi Ahmet Banoğlu). İstanbul: Tercüman Gazetesi Temel Eser: 17.

Altındal, Meral (1994). *Osmanlıda Kadın*, İstanbul, Altın Kitaplar.

Arat, Yeşim (1998). Türkiye’de Modernleşme Projesi ve Kadınlar, *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 82-98.

Arendt, Hannah (2003). *İnsanlık Durumu*. (Çeviren: Bahadır Sina Şener). İstanbul: İletişim yayınları.

Arı, Mehmet (1998). Erkek Egemen Mecliste Kadınlar. (Editör: Oya Çitçi) 20. *Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferansı Bildirileri*. Ankara: TODAİE, 543-552.

Bakacak, Ayça Gelgeç (2009). Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 44, 627-638.

Baş, Esra (2006). *Arşiv Belgelerinden Hareketle XVIII. Y.Y. Osmanlı Toplum Hayatında Kadın*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Berktaş, Fatmagül (2001). Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Feminizm. (Editör Mehmet Ö. Alkan), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyetin birikimi*. İstanbul: İletişim Yayınları 348-361.

- Berktaş, Fatmagül (2002). Doğu ile Batının Birleştiği Yer: Kadın İmgesinin Kurgulanışı. (Editör Uygur Kocabaşoğlu), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Modernleşme ve Batıcılık, Cilt 3*, İstanbul: İletişim Yayıncılık. 275-285.
- Berktaş, Fatmagül (2004). Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye, *Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları no:7*, İstanbul Bilgi Üniversitesi STK Eğitim ve Araştırma Birimi.
- Bora, Aksu (1998). Kamusal Alan/ Özel Alan: Mahrumiyet- Özgürleşme İkileminin Ötesi (Editör: Oya Çitçi) *20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferansı Bildirileri*. Ankara: TODAİE. 63- 69.
- Bora, Aksu (2004). Kamusal Alan Sahiden “Kamusal mı?” (Editör: Meral Özbek) *Kamusal Alan*. İstanbul: Hil yayın. 529-538.
- Çağlar, Nedret (2011). Kadının Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları. *SDÜ Vizyoner Dergisi*, 3 (4), 56-79.
- Çaha, Ömer (1996). *Sivil Kadın: Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın*. Konya: Vadi Yayınları.
- Çaha, Ömer (Nisan-Mayıs-Haziran 2003). Mahrem Kamusal Alan, *Sivil Toplum Dergisi*, (2), 79-88.
- Çaha, Ömer (2006). İdeolojik Kamusalın Sivil Kamusala Dönüşümü. (Editör: Ahmet Karadağ). *Kamusal Alan ve Türkiye*. Ankara: Asil Yayın. 159- 180
- Çakır, Serpil (1996). *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Çitci, Oya (1998). Son Söz Yerine: 20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek. (Editör: Oya Çitci) *20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferansı Bildirileri*. Ankara: TODAİE. 571-582.
- Çulha Zabcı, Filiz (1997). *Siyasal Kuramda Kamusal Alan Sorunsalı: Habermas ve Arent*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Davidoff, Leonore (2002). *Feminist Tarihyazımında Sınıf ve Cinsiyet*. (Çevirenler: Zerrin Ateşer ve Selda Somuncuoğlu). İstanbul: İletişim Yayınları.

Demir, Şeymus ve Sesli, Mutlu (2007). Kamusal Alan (Türkiye’de Kamusal Alan Kavramlaştırılmasının Muhtevası: Tektiplilik mi, Çogulculuk mu?) *Sosyal Bilimler araştırmaları Dergisi*. 1, 273- 292.

Dinçkol, Bihterin Vural (1998).Kadının Hukuksal Statüsünün Tarihsel Gelişimi (Editör: Oya Çitçi). *20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferansı Bildirileri*. Ankara: TODAİE. 36-50.

Doğan, Nuray (2010). *Türkiye’de Modernleşme Sürecinde 1990’lar Sonrası Muhafazakar Kadın Örgütlenmeleri*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Donovan, Josephine (1997) *Feminist Teori: Amerikan Feminizminin Entelektüel Gelenekleri* (Çevirenler: Aksu. Bora, Meltem Ağduk Gevrek, Fevziye Sayılan). İstanbul: İletişim Yayınları.

Dulum, Sibel (2006). *Osmanlı Devleti’nde Kadının Statüsü, Eğitimi ve Çalışma Hayatı (1839-1918)*. Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Durakbaşa, Ayşe (2000). *Halide Edip Türk Modernleşmesi ve Feminizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Ebestein, William (1996). *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*. (Çeviren: İsmet Özel). Şule Yayınevi, İstanbul.

Erdemir, Aslı (2009). *Uluslar arası Kadın Hakları Standartları ve Türkiye’deki Durum: Siyasal ve Hukuksal Bir Yaklaşım*. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Erdoğan, Mustafa (2006). Kamu Alanı ve Liberalizm: Birkaç Not. (Editör: Ahmet Karadağ) *Kamusal Alan ve Türkiye*. Ankara: Asil Yayın, 92-109.

- Giddens, Anthony (2000). *Sosyoloji*. (Editörler: Hüseyin Özel, Cemal Güzel). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Gould, Carol C. (1999). Çeşitlilik ve Demokrasi: Farklılıkların Temsili (Editör: Seyla Benhabib). *Demokrasi ve Farklılık*. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı. 244-267
- Gökçimen, Semra (Eylül-Ekim-Kasım-Aralık 2008). Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi. *Yaşam Dergisi*, 10, 5-59.
- Göksel, Burhan (1993), *Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gökyay, Birten (1998). 60'lardan 90'lara Kadın Derneklerine Bakış. (Editör: Oya Çitci) *20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferansı Bildirileri*. Ankara: TODAİE. 467-488.
- Göle, Nilüfer (1998). Modernleşme Bağlamında İslami Kimlik Arayışı, *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 70-81.
- Habermas, Jürgen (2003). *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*. (Çevirenler: Tanıl Bora, Mithat Sancar). İstanbul: İletişim yayınları.
- Habermas, Jürgen (2004). Kamusal Alan. (Editör: Meral Özbek). *Kamusal Alan*, İstanbul: Hil Yayın. 95-102.
- Hansen, Miriam (2004). Yirmi Yılın Ardından Negt ve Kluge'nin "Kamusal Alan ve Tecrübe"si. (Editör ve Çeviren: Meral Özbek). *Kamusal Alan*. İstanbul: Hil Yayın. 141-177.
- İnan, Abdülkadir (1972). *Tarihte ve Bugün Şamanizm: Materyaller ve Araştırmalar*, Ankara: TTK Yayınları.
- Kabağaç, Sina ve Alova, Erdal (1995). *Latince-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Kabasakal, Sinem (2007). *Türkiye’de Kadının Siyasal Karar Alma Süreçlerine Katılımı: Celal Bayar Üniversitesi Örnek Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

Kaçar, Özge (2007). *Toplumsal Cinsiyet Ve Kadının Konumu: Türkiye’de Yakın Zamanlardaki Değişimi Anlamak*, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

Kafesoğlu, İbrahim (1988), *Türk Milli Kültürü*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları

Kalaycı, Nezile (2007). “*Kamusal Alan*” Kavramı Üzerine Bir İnceleme: *Aristoteles-Marx-Habermas*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Karadağ, Ahmet (2006a). Kamusal Alan Modelleri: Çoğulcu Perspektiften Bir Değerlendirme. (Editör: Ahmet Karadağ). *Kamusal Alan ve Türkiye*. Ankara: Asil Yayın. 7-41.

Kocaturk, Utkan (1999). *Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri*, Ankara: Turan Kitabevi.

Koray, Meryem (1991). *Günümüzdeki Yaklaşımlar Işığında Kadın ve Siyaset*. İstanbul: TÜSES.

Köker, Eser (1998). Politikayı Biçimlendirme Sorunu. (Editör: Oya Çitçi). 20. *Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferansı Bildirileri*. Ankara: TODAİE. 525-530.

Köker, Eser (2004). Saklı Konuşmalar. (Editör: Meral Özbek). *Kamusal Alan*, İstanbul: Hil Yayın. 539-550.

Kurnaz, Şefika (1991). *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını: (1839-1923)*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Başkanlığı.

Kurt, Songül Keçeci (2008). *Osmanlı Devleti ’nde Kadınların Eğitimi (1839- 1920)*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

- Lloyd, Genevieve (1996). *Erkek Akıl*. (Çeviren: Muttalip Özcan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Meriç, Nevin (2000). Kadında Meydana Gelen Değişimlerin Tarihselliğinden Birkaç Kesit. (Editör: Yıldız Ramazonoğlu), *Osmanlıdan Cumhuriyete Kadının Tarihi Dönüşümü*, İstanbul: Pınar Yayınları, 53-79.
- Minibaş, Türkel (1996). Siyasal Partiler Yelpazesinde Kadının Konumu.(Editör: Necla Arat) *Kadın Gerçeklikleri*, İstanbul: Say Yayınları.
- Ortaylı, İlber (2002), *Osmanlı Toplumunda Aile*, İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Özkişaz, Ahmet ve Arslanel Nazan (2011). II. Meşrutiyet Dönemi'nde Kadın Olmak. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3(1), 1-10
- Öztuna, Yılmaz (2006). *Cumhuriyet Dönemi Öncesinde Türkler*, İstanbul: Babıalı Kültür Yayınları.
- Roux, Jean Paul (2001). *Orta Asya: Tarih Ve Uygarlık*. (Çeviren: Lale Aslan), İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Sennett, Richard (2002). *Kamusal İnsanın Çöküşü*. (Editörler: Tuncay Birkan, Tamer Tosun). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sümer, Faruk (1967). *Oğuzlar*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi
- Şahin, Funda (2011). *Kadınların Siyasal Katılımları Çerçevesinde Kadın Meclislerinin Yerel Siyasetteki Etkinlikleri ve Üye Profilleri*.Uzmanlık Tezi, Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Tokgöz, Oya (1979) Siyasal Haberleşme ve Kadın: 1973 Genel Seçiminde Ankara'nın Çankaya İlçesinde Yapılan Alan Araştırması, Ankara: A.Ü.S.B.F Yayınları.
- Tokgöz, Oya (Aralık 1994). Kadın Seçmen İmgesi: Türkiye'de Kadının Bireysel Siyasal Katılımı Üzerine Bir deneme. *Amme İdaresi Dergisi*. 27 (4), 97- 115.

Turan, Osman (1969). *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi: Türk Dünya Nizamının Milli İslami Ve İnsani Esasları*, İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu.

Turan, Şerafettin (2005). *Türk Kültür Tarihi: Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Türel, Nesrin ve Çağlar, Nedret (2010). Yerel Yönetimlerde Kadın Temsili- Isparta İli Örneği. *SDÜ Vizyoner Dergisi*, 2 (1), 16-40.

TUSİAD (Türkiye Sanayiciler ve İş Adamları Derneği) (2000). *Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset*. İstanbul: TUSİAD.

Unat, Nermin Abadan (1982). *Türk Toplumunda Kadın*, İstanbul: Ekin Yayınları.

Uğuz, Hülya Eşki vd (2012), “An Analysis Of The Visibility Of Women As A Public Subject In Turkish Politics”, in ABSS 14th International Conference Proceeding, 2012, Berlin/Almanya.

Üşür, Serpil Sancar (1998). Siyasal Alanda Cinsiyetçilik ve Kadınların Söylemsel Kuşatılmışlığı. (Editör: Oya Çitçi). *20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferansı Bildirileri*. Ankara: TODAİE. 531- 542.

Van Os, Nicole A.N.M. (2001). Osmanlı Müslümanlarında Feminizm. (Editör: Mehmet Ö. Alkan), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cumhuriyete Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi*. İstanbul: İletişim Yayıncılık. 335-347.

Yaraman, Ayşegül (1998). Türkiye’de Kadınların Siyasal Temsili ve Basın Gündemi. (Editör: Oya Çitçi). *20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferansı Bildirileri*. Ankara: TODAİE. 433- 439).

Yaraman, Ayşegül (1999). *Türkiye’de Kadınların Siyasal Temsili*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Yılmaz, Hakan (2006). Kamu, Kamu Otoritesi ve Devlet: Habermas'ın Işığında Türkiyeyi Düşünmek. (Editör: Ahmet Karadağ). *Kamusal Alan ve Türkiye*, Ankara: Asil Yayın.

Yılmaz, İlkay (2006). *1990 Sonrası Türkiye'de Demokratikleşmeye Kadın Hareketinin Etkisi: TCK Kadın Platformu Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yılmaz, Zafer (2006), "Özel Alan-Kamusal Alan Ayrımının Tarihsel Temelleri 'Antik Yunan'", Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, S: 14, 359-371.

Yücekök, Ahmet N., Turan, İlder ve Alkan, Mehmet Ö., (1998). *Tanzimattan Günümüze İstanbul'da STK'lar*. (Editör: Osman Köker), İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Tarihsel Toplum Vakfı Yayınları.

Yüceler, Saime (2008). *Demokrasi Yolunda Önemli Bir Aşama: Türk Kadınına Siyasal Haklarının Tanınması*. (14), 131-151.

Yükselbaba, Ülker (2008). *Habermas'ta Kamusal Alan/Özel Alan Ayrımı*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Acar-Savran Gülnur, (2011). *Özel/Kamusal, Yerel/Evrensel: İkilikleri Aşan Bir Feminizme Doğru*. <http://www.praksis.org/wp-content/uploads/2011/07/008-09.pdf> , Erişim Tarihi: 10.01.2012

Benli, Fatma (2011). *1964-2011 Türkiye'de Ve Dünyada Başörtüsü Yasağı Kronolojisi*. <http://istanbul.mazlumder.org/fotograf/yayinresimleri/dokuman/turkiyede-dunyada-basortusu-yasagi-kronolojisi.pdf> , İstanbul: MAZLUMDER. Erişim Tarihi:21.03.2013

Berktaş, Fatmagül (2011). *Kadınlar, Siyaset Ve Demokrasi*. <http://www.kader.org.tr/tr/gunun.php?act=sayfa&id00=123&id01=102>, Erişim Tarihi: 21.12.2011

Çaha, Ömer (2013). *Türkiye 'de Kadın Hareketinin Tarihi: Değişen Bir şey Var mı?.* www.fatih.edu.tr/~omercaha/Makaleler/.../KadininTarihi.doc , Erişim Tarihi: 08.03.2013

Çetmin, Sanem, Sofuoğlu (2011). *Frankfurt Okulu ve Eleştirel Teorinin Ötesinde*. <http://bielog.com/manset/kamusal-alan/> , Erişim Tarihi: 21.12.2011

Durna, Tezcan (2008). *Türk Modern/Muhafazakâr İmgeleminde Kadının Kamusal Varlığının Sınırları: Falih Rifki Atay ve Peyami Safa Örneği*. <http://www.siyasaliletisim.org/pdf/turkmodernlesmesindekadin.pdf> , 03.02.2013

Ergün, Yeşim (2012). *Kadın Hareketi Tarihine Kısa Bir Bakış. Kadınların Kurtuluşu*. <http://www.kadınlarinkurtuluşu.org/kadin-hareketi-tarihine-kisa-bir-bakis/>

KA-DER (2011), *Kadın İstatistikleri*, www.kader.org.tr/tr/download/2011_KADIN_ISTATISTIKLERI.pdf , Erişim Tarihi: 25.03.2013

www.kadınstatusu.gov.tr/upload/kadınstatusu.gov.tr/mce/2012/trde_kadın_duru_mu_2012_ekim.pdf , Erişim Tarihi: 06.03.2013

Koca, Bennur (2013). *Çalışma Hayatı ve Kadın*. http://iys.inonu.edu.tr/webpanel/dosyalar/1456/file/Calisma_Hayati_ve_Kadin_Bennur_Koca.pdf , Erişim Tarihi: 16.01.2013

Konan, Belkıs (2011). *Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma Süreci*. <http://www.law.ankara.edu.tr/dergi/AUHF-60-01/AUHF-2011-60-01-konan> , Erişim Tarihi: 10.02.2013

Kurnaz, Şefika (2013). *Osmanlı 'dan Cumhuriyet 'e Kadınların Eğitimi*. http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/143/14.htm , Erişim Tarihi: 19.03.2013

Moraloğlu, Aylin (2012). *80'li Yillarda Kadın Hareketi ve Kampanyalar*.

http://portal.ubap.org.tr/App_Themes/Dergi/2012-99-1161.pdf , Erişim Tarihi:
21.03.2013

Öztürk, Zerrin Ayşe (2012). *Uluslararası Siyasette ve Karar Alma*

Mekanizmalarında Kadın. <http://esam.ege.edu.tr/makaleler/ocak-2012/makale-1.pdf>,
Erişim Tarihi: 17.01.2013

tr.wikipedia.org/wiki/Kad%C4%B1n_Adaylar%C4%B1_Destekleme_ve_E%C4%9Fitme_Derne%C4%9Fi , Erişim Tarihi: 24.03.2013

Ulusan, İlhan (2013). *Türk Medeni Kanunu'nun Dünü ve Bugünü*.

http://www.iku.edu.tr/EN/iku_gunce/HukukC1S1_2/HukukGunceC1S1_153.pdf ,
Erişim Tarihi: 15.03.2013

http://us.zaman.com.tr/us-newsDetail_getNewsById.action;jsessionid=21103AA24E87FF9703E6FF35E270C718.node1?newsId=32715 , Erişim Tarihi: 24.03.2013

www.haberturk.com/dunya/haber/721275-ruanda-meclisi-tbmmyi-dorde-katladi,
Erişim Tarihi: 24.03.2013

<http://www.yuksekovahaber.com/yazdir/haber/haber/tbmmde-kadin-temsili--45145.htm>, Erişim Tarihi: 24.03.2013

www.tuik.gov.tr Erişim: 06.03.2013

www.ksgm.gov.tr Erişim: 20.03.2013

Özgeçmiş

Adı Soyadı:	Ebru COŞKUN
Doğum Yeri:	Beyşehir
Doğum Tarihi:	23.08.1986
Medeni Durumu:	Evli

Öğrenim Durumu

Derece	Okulun Adı
İlköğretim	Beyşehir Atatürk İlköğretim Okulu
Ortaöğretim	Beyşehir Ali Akkanat Anadolu Lisesi
Lise	Beyşehir Ali Akkanat Anadolu Lisesi
Lisans	Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Yüksek Lisans	Selçuk Üniversitesi
Becerileri:	Spor, Müzik
İlgi Alanları:	Spor, Müzik, Gezi, Sinema
İş Deneyimi: (Doldurulması isteğe bağlı)	MEB'de ücretli İngilizce öğretmenliği (2009-2012) Final Dershanesi'nde İngilizce öğretmenliği (2011-2012)
Aldığı Ödüller: (Doldurulması isteğe bağlı)	
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar: (Doldurulması isteğe bağlı)	
Tel:	05449433012
Adres	İlgın / Konya